

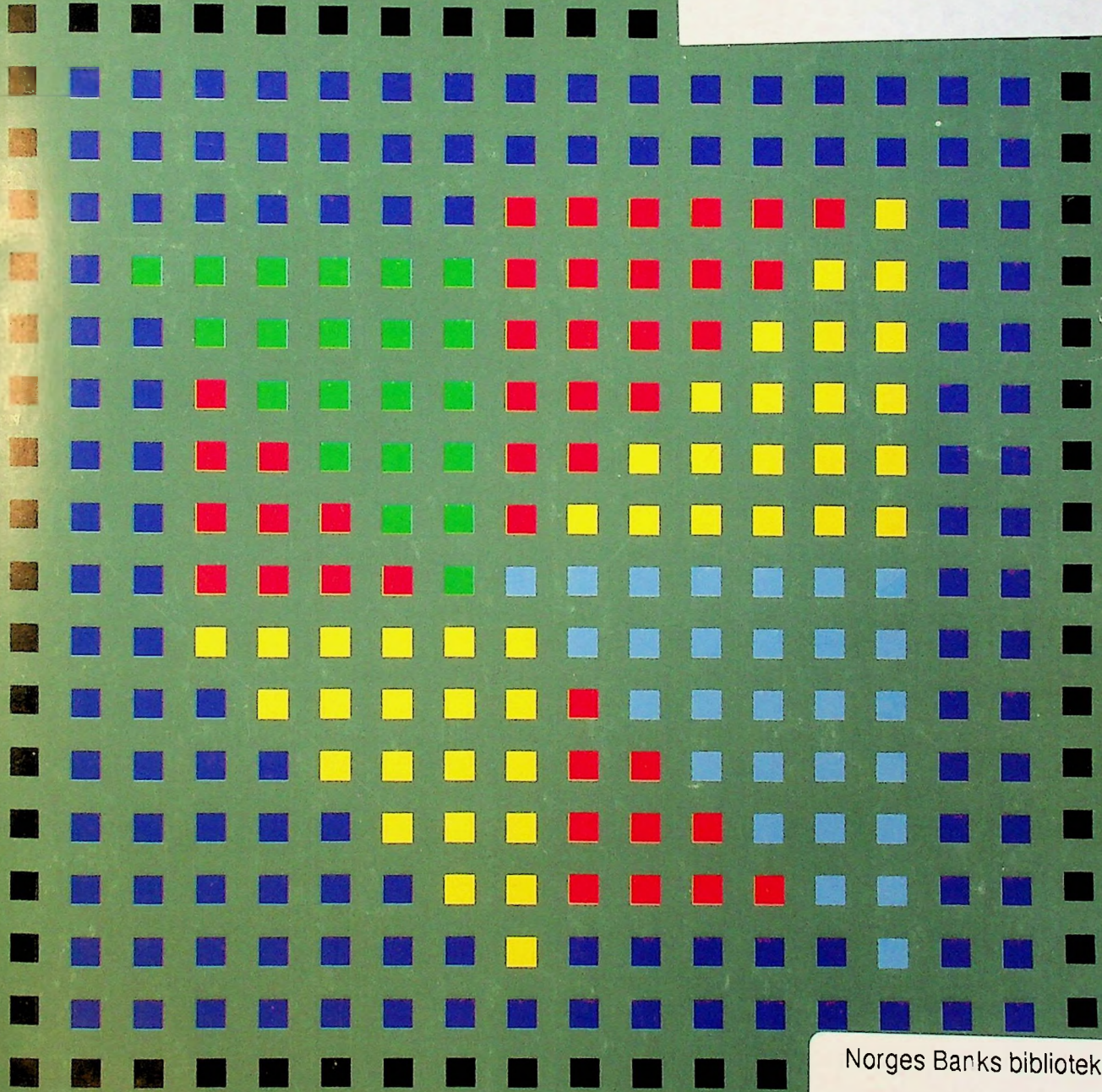
Penger og Kreditt 1991/ 1

ARKIVEKSEMPLAR

NORGES BANK

NORGES BANKS
BIBLIOTEK

Norges Banks bibliotek

013263VPA

Økonomiske perspektiver

Foredrag av sentralbanksjef Hermod Skånland på Norges Banks representantskapsmøte 14. februar 1991

NORGES BANKS
BIBLIOTEK

Siden i fjor sommer har gulfkrisen og senere krigen i dette området kastet tunge skygger over internasjonal økonomi. Men noe synes å ha vært på gang allerede før det. Det kan derfor passe å åpne med et forsøk på å belyse hvilke faktorer som er virksomme bak de tall og prognoser som vi daglig får inn på bordet. Retter vi blikket lengre fram gjennom det ti-året vi har begynt på, ser det ut til at integrasjonen mellom landene, og særlig i vår egen del av verden, vil bli ført et vesentlig skritt videre. Jeg vil forsøke å se denne utviklingen i et lengre perspektiv og særlig drøfte hva den vil kreve av vår egen tilpasning. Dette er ment å være dagens hovedtema. Men både fordi finansinstitusjonene inntar en så viktig plass i det økonomiske liv og fordi de knytter seg så sterkt til Norges Banks eget arbeidsområde, er det også i år nødvendig å komme nærmere inn på deres stilling og utsikter. Til slutt vil jeg gjøre noen refleksjoner omkring den orientering mot markedet som i senere tid har fått slik bred tilslutning.

Konjunkturpause eller tilbakeslag?

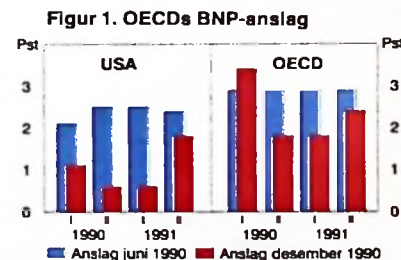
Utsiktene for internasjonal økonomi endret seg betydelig i løpet av fjoråret. For ett år siden så de fleste optimistisk både på vekst og inflasjonsutvikling. Alt syntes å ligge til rette for en myk landing etter den sterke veksten i 1988 og -89. Dette bildet ble opprettholdt fram til halvårsskiftet.

Senere har det hele tetnet seg til. Den mest dramatiske begivenhet var Iraks okkupasjon av Kuwait. Det fikk umiddelbare og sterke utslag i oljeprisen som imidlertid senere falt tilbake til et mer tolerabelt nivå. Analyser fra forskjellige hold viste også at en økning fra 20 til 30 USD pr. fat tross alt kunne fordøyes. I og for seg var det heller ikke så galt om verden fikk en påminnelse om at det ikke var på sin plass å slappe av i arbeidet med energiøkonomisering og særlig med hensyn til bruk av olje.

USAs problemer med å få til et budsjettforlik skapte tvil om politikernes evne til å treffe de nødvendige beslutninger. At man til slutt kom fram til et resultat var selvsagt positivt, men i den tid arbeidet hadde pågått bidrog andre forhold til å svekke balansen så mye at man etter budsjettforliket er omtrent der man var i utgangspunktet.

Utover høsten viste reviderte tall at veksten allerede siden 1988 har vært lavere enn man har trodd, og selv om det ikke fremgår av de seneste prognosene fra OECD, synes det nå nokså klart at USA er gått inn i en periode med nedgang i bruttonasjonalproduktet. Det er første gang siden juli 1981 da nedgangen varte i 16 måneder.

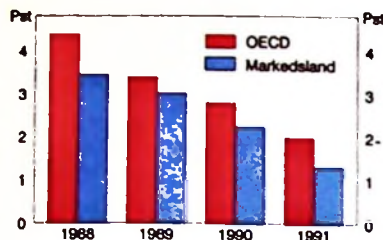
Utviklingen der balanseres likevel av at veksten holder seg godt oppe både i Japan og Tyskland, slik at bildet for OECD-området som helhet så langt ikke er foruroligende.

Figuren viser OECDs anslag for sesongjustert vekst i BNP fra foregående halvår, omregnet til årlig rate. Anslagene for utviklingen fra 2. halvår 1990 ble kraftig nedjustert i desember, særlig for USA. Opplysninger som har kommet etter at OECD la fram sin siste prognose, tyder på at utviklingen i 2. halvår 1990 ble enda svakere. BNP-tallene fra USA viser tilnærmet nullvekst i 2. halvår. Løpende indikatorer gir varsel om at OECDs prognose for innværende år kan være for optimistisk. De fleste prognosemakere mener likevel som OECD at veksten vil ta seg opp i løpet av året.

Kilde: OECD.

Figur 2. BNP-vekst

Den økonomiske veksten har avtatt gjennom 1989 og 1990, og den antas å avta ytterligere i 1991. Sterk vekst i Japan, som veier lite blant våre markedsland, er en hovedgrunn til at veksten i hele perioden har vært sterkere i OECD-området enn i våre markedsland. I 1990 og 1991 vil svak utvikling i Sveige og Storbritannia bidra til at veksten i våre markedsland avtar noe mer enn i OECD-området.

Kilde: OECD og Norges Bank.

For Norges vedkommende er det av betydning at to av våre viktigste markedsland, Storbritannia og Sverige, står overfor betydelige oppgaver med hensyn til å rette opp balansen i sin egen økonomi for de igjen kan tillate seg noen større ekspansjon. Dette bidrar til at veksten i våre markeder for tiden avtar sterkere enn for OECD som helhet.

Det er egentlig ikke overraskende at det under den lange oppgangen gjennom 1980-årene ville bygge seg opp ubalanser som måtte kreve korreksjon. Man kunne ventet at den ville ha kommet tidligere, men oljeprisfallet i 1986 ga internasjonal økonomi en positiv impuls som senere har båret veksten videre. I Europa har forberedelser for det interne marked og forventninger etter at Muren falt trukket i samme retning. At vi nå får en periode med svakere vekst gir i og for seg liten grunn til uro.

Det er likevel enkelte forhold som skaper frykt for at vi nå kan stå overfor noe mer enn en vanlig konjunkturpause. Blant disse faller Gulf-krisen lettest i øynene.

Det var en gang en del av den konvensjonelle visdom at krig og uroligheter stimulerer aktiviteten. En viss etterspørselseffekt får vi nok også denne gangen, men krigshandlingene fører i alle fall ikke i første omgang til så mye produksjon av nytt materiell. Den viktigste økonomiske virkning av konflikten synes derfor å være at den øker usikkerheten, både i næringslivet og hos forbrukerne. Dermed svekkes både investerings- og forbruksetterspørsel. Alt etter hvordan krigen og dens ettervirkninger utvikler seg, kan det ta tid før denne usikkerheten overvinnnes.

I vår del av verden har man ventet seg mye av utviklingen i Sentral- og Øst-Europa. Enkelte av disse landene har gjort store anstrengelser for å legge forholdene til rette for en markedsbasert utvikling. Andre er kommet kortere, og Sovjet vet enda knapt hvor de skal begynne. Over alt foregår prosessen under et høyt politisk stress-nivå. Det kan derfor ta tid før man har kommet over i såpass stabile forhold at vestlig næringsliv fullt ut tør stole på den videre utvikling, og at disse landenes enorme behov derfor kan gi den stimulans til investeringer og kapitaleksport fra vest til øst som man har håpet på.

Det tidligere Øst-Tyskland danner her et unntak. Ved at de har kunnet overta et fullt ferdig lovverk fra Vest-Tyskland med tilhørende institusjoner, og dessuten har tyske skattebetalere og tysk kapital i ryggen, har de et bedre utgangspunkt enn andre, til tross for at samlingen har gitt dem et alt for høyt kostnadsnivå i forhold til produktiviteten.

Problemer i det finansielle system

Et annet trekk i bildet som har utviklet seg uavhengig av Gulf-krisen, er svekkelsen av det finansielle system. Det begynte med krisen i «Savings and Loan Associations» i USA som vil påføre skattebetalerne tap som foreløpig er beregnet til minst 150 milliarder USD. Senere har tapene vist sterk stigning også i forretningsbankene, og et økende antall banker har måttet innstille, eller de føderale myndigheter har måttet tre støtte til. Markedet for høyforrentede obligasjoner med svak sikkerhet (junk bonds) som har vært en viktig finansieringskilde gjennom ekspansjonen, har dessuten brutt sammen.

Også i Japan har bankene kommet opp i problemer og innskrenker derfor virksomheten, noe som blant annet USA får merke. De europeiske bankene har

generelt ikke vært like utsatt, men i enkelte land, som Storbritannia og våre naboland, er finansmarkedene blitt følbart svekket.

Finansinstitusjonenes vanskeligheter avspeiler økende problemer i det øvrige næringsliv. Etter en periode med oppblåste eiendomspriser og oppbygging av betydelig overkapasitet, særlig for forretningsbygg, har eiendomsmarkedet vist en betydelig svikt. Høy gjeldsgrad kombinert med et stigende rentenivå skjerper likviditetsproblemene. Låntakernes evne til å betjene lånene svekkes, samtidig som verdien av bankenes pantesikkerhet reduseres. Lavere fortjenester i bankene gjør det vanskeligere å hente inn risikokapital fra markedet, og for å møte kapitalkravene må mange av dem stramme inn på utlånsvirksomheten. Tilstrammingen bidrar i sin tur til å forverre næringslivets stilling med det resultat at bankenes tap øker ytterligere. Her hjemme har vi allerede høstet bitre erfaringer fra denne kumulative prosess og sett hvordan den fører til gjentatte oppjusteringer av tapsanslagene.

Med det nettverk av gjensidige fordringer og forpliktelser som finansinstitusjonene bygger sin virksomhet på, forplanter problemene seg lett gjennom hele systemet. Ikke minst kan de gi seg utslag i omfanget av deres internasjonale plasseringer, siden bankene gjerne vil prioritere sitt hjemlige marked.

Foreløpig er det finansinstitusjonenes problemer i USA som har hatt størst betydning og der frykten for en kredittilstramning som vil forsterke tilbakeslaget, er størst. Sentralbanken har derfor løsnet på likviditetsbindingen og senket rentenivået. Men et lavere rentenivå i pengemarkedet øker inflasjonsfrykten og kan derfor trekke den lange renten, som er minst like viktig for aktivitetsnivået, oppover. Både av denne og andre grunner er sentralbankens manøvreringsrom temmelig trangt.

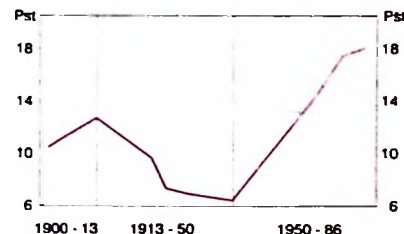
Stilt overfor muligheten av at forhold i finansmarkedene skal forsterke tilbakeslaget, betyr det mye at det internasjonale samarbeidet mellom sentralbankene er godt utbygd. Mulighetene for å treffe tiltak blir større når politikken samordnes, og i dette samarbeid vil det bli lagt stor vekt på å forhindre at utviklingen kommer ut av kontroll. Faren er at tiltakene i de mest utsatte land kan komme i konflikt med inflasjonsbekjempelsen, og at spenningene i valutamarkedene derved vil øke.

De offisielle prognoser peker i retning av at det tilbakeslaget vi synes å være på vei inn i, blir kortvarig, men likevel tilstrekkelig til at tendensene til forsterket inflasjon igjen avtar. Det betyr imidlertid ikke at man har klart å endre på de mekanismer som fører til prisstigning. Vi må regne med at konflikten mellom inflasjonsfare og hensynet til aktivitets- og sysselsettingsnivå på kort sikt vil bli stående på den internasjonale dagsorden også gjennom dette ti-året. Vår forpliktelse til å holde en stabil kronekurs innebærer at vi har sluttet oss til anti-inflasjonistenes rekke.

Industrilandenes integrasjon

Behovet for internasjonalt samarbeid om økonomisk politikk forsterkes av den integrasjon som finner sted, i første rekke mellom industrialiserte land. Et enkelt uttrykk for integrasjon kan vi finne i eksportens andel av bruttonasjonalproduktet. Gjennom vårt århundre faller da utviklingen i tre forskjellige faser. Fram til første verdenskrig gjorde liberalismen fra forrige århundre seg fortsatt gjeldende, og handelen fikk økende betydning. Verdenskrig, proteksjonisme og enda en verdenskrig førte til en innskrenkning av internasjonal handel,

Figur 3. Eksportandel av BNP, OECD

Figuren viser eksport som andel av BNP for 16 OECD-land. I århundrets begynnelse bidro et liberalt handelsregime og faste valutakurser til betydelig vekst både i produksjon og handel. Handelen økte i forhold til BNP. Første verdenskrig satte en stopper for dette. Gjennom 20-årene forsøkte man å gjenskape systemet fra før krigen, men likevel falt handelen målt som andel av produksjonen. Denne utviklingen fortsatte gjennom depresjonen i 1930-årene. I etterkrigstiden har en frigjøring av handelen vært en drivkraft for produksjonsveksten og begge har vist en stigning som historien aldri før har sett.

Kilde: OECD.

ikke bare i forhold til BNP, men gjennom deler av tiden også i absolutt omfang. De uheldige erfaringer fra denne perioden dannet grunnlag for etterkrigstidens internasjonale arbeid for en friere verdenshandel, gjennom GATT, gjennom Marshallhjelpen og OEEC, og senere gjennom EF og EFTA.

Proteksjonismen fikk ikke det samme grep på norsk politikk i mellomkrigstiden som i land som hadde større muligheter for selvforsyning. Senere har vi deltatt i arbeidet for en friere handel, men antakelig mer ut fra hensynet til våre eksportinteresser enn ut fra en prinsipiell holdning. I norsk politikk er det så mange hensyn som skal veies opp mot fordelene ved et fritt varebytte der landene presser og stimulerer hverandre i konkurransen og spesialisere seg på det de er flinkest til. Det er kanskje derfor vi ikke har drevet det så mye lenger enn til å bygge på det vi har spesielle naturgitte forutsetninger for.

Selv om en bevisst politikk for integrasjon har vært vesentlig for den utviklingen som har skjedd internasjonalt, har også teknologiske forhold trukket i samme retning. Transportkostnadene for varer er dramatisk redusert, og kostnadene ved å samle og bearbeide informasjon om utenlandske markeder og leverandører er redusert ved rimeligere og raskere persontransport og en sterk utvikling av telekommunikasjoner. Evnen og muligheten for å bygge opp og drive forretningsmessig virksomhet på global basis har økt.

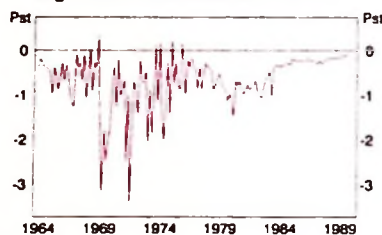
Gjennom de par siste ti-årene har slike teknologiske forhold særlig fått betydning for aktiviteten på penge- og kapitalmarkedene. Innen OECD har det funnet sted et samarbeid om liberalisering av reglene for internasjonale kapitalbevegelser. Også for de land, som vårt eget, som lengst holdt fast ved visse former for reguleringer, ble disse mindre effektive, fordi de lett kunne omgås gjennom transaksjoner som var knyttet til oppgjør for varer og tjenester. Og liberaliseringen av slike transaksjoner var en forutsetning for at vi skulle kunne delta i frigjøringen av handelen på linje med andre.

Til sammen har liberalisering og teknologisk utvikling ført til at aktiviteten i valutamarkedene har økt langt mer enn betalingene i forbindelse med handels- og lånetransaksjoner, og de er i dag mange ganger så store som disse skulle tilsi. Ved at omfanget av kurs- og rentemotiverte transaksjoner er økt, er avvik mellom avkastningen på like verdipapirer utstedt i samme valuta men i forskjellige markeder, så godt som eliminert. Dermed er også mulighetene for store arbitrasjevinster redusert.

Liberalisering og økt integrasjon har ført til skjerpet konkurranse mellom finansinstitusjoner i ulike land. Dette stiller krav til at også de rammebetingelser finansinstitusjonene arbeider under harmoniseres. For stabiliteten i det finansielle system er det særlig viktig at mulighetene for å konkurrere på basis av lave krav til sikkerhet, begrenses så langt det lar seg gjøre. Samordningen av minstekravene til egenkapital gjennom Bank for International Settlements (BIS) er her av særlig betydning. Som kjent skal disse være oppfylt innen utgangen av 1992. Der er ikke noe pålegg til landene om å legge disse kapitalkravene til grunn, men i praksis vil landene selv stille minst like strenge krav. Banker som ikke oppfyller dem, vil stille svakere overfor sine kreditorer enn de som har kapitalen i orden, og vil dermed bli påført høyere rentekostnader.

Vi står nå overfor en videreføring av integrasjonen på to viktige områder, Uruguay-runden i GATT og gjennom EØS-avtalen. Hver på sin måte betyr de et nivå-skift i forhold til den tidligere utvikling.

Figur 4. Rentedifferanse for USD

Så lenge reguleringer og andre forhold hindret fri flyt av kapital, kunne det oppstå betydelige forskjeller mellom avkastningen på like verdipapirer utstedt i ulike markeder. Figuren viser forskjellen mellom avkastningen på en 3-måneders plassering i USD foretatt i USA og i euro-markedet. Forskjellen har avtatt kraftig over tid. Tilsvarende kurver for avkastning på verdipapirer i andre valutaer viser et liknende mønster.

Kilde: OECD.

GATT-forhandlingene vil utvide liberaliseringen til nye områder. Særlig gjelder dette jordbruksvarer og handelen med tjenester. I tillegg tas det sikte på å styrke regelverket for behandling av konflikter som gjelder internasjonal handel.

Hvis slutfasen av forhandlingene, som vi nå er inne i, ikke skulle gi et positivt resultat, er det fare for at vi står igjen med mindre enn status quo, og at den globale frigjøring av handelen i stedet vil ha tatt et skritt tilbake.

Mens GATT-forhandlingene er konsentrert om reguleringer som gjelder mellom landene, går EØS-forhandlingene videre enn dette, idet også de nasjonale regelverk i EFTA-landene er trukket inn med sikte på harmonisering med hva som vil gjelde innen EF ved etableringen av det interne marked fra og med 1993. EØS gjelder jo ikke bare handel i tradisjonell forstand, men en utvidelse til hele det område vi tidligere kalte Vest-Europa av EFs fire friheter for varer, tjenester, personer og kapital.

Vi skal ikke undervurdere omfanget av de tilpasninger dette vil kreve, og det er ikke overraskende at det reises motstand mot dem. Men også tidligere er det bare nokså nølende vi har gitt opp våre reguleringer og særbestemmelser. Etter kort tid har det likevel vært få som har ønsket seg det gamle regime tilbake.

«Nytten» av reguleringer

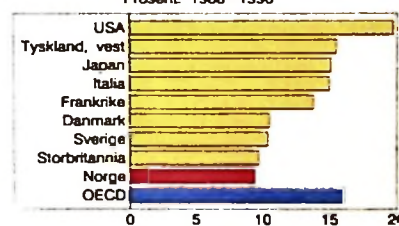
Likevel må jo reguleringene ha gitt oss noe siden vi holdt fast ved dem så lenge. På handelens område er det vel lett å se at grupper kunne tjene på den beskyttelse reguleringene gav. Det er vel likevel i dag en nokså allmen oppfatning at vi har hatt fordel av den liberalisering vi har deltatt i. Særlig gav EFTA-avtalen oss muligheter for større bredde i vår eksport av industrivarer. Når handelsavtalen med EF ikke har gitt et tilsvarende resultat, må dette tilskrives at vi omtrent samtidig etablerte en oljekoekonomi og også på andre måter svekket vår konkurransevne.

For valutareguleringene var begrunnelsen lenge at de gav oss mulighet for å holde kapitalen hjemme og dermed holde et lavere rentenivå enn det internasjonale. Samtidig hadde vi et skattesystem og en inflasjon som forsterket fordelene ved å ha gjeld. Ved hjelp av interne kredittreguleringer klarte vi likevel så noenlunde å holde etterspørselen i tømme. Prisen vi betalte var en dårligere kapitalavkastning enn i andre land, noe vi fortsatt sliter med.

Valutareguleringene gjorde det således for en tid mulig å holde fast ved vår nasjonale preferanse for billige penger. Men i dag kan vi lett se at vi hadde vært bedre tjent med mer realistiske kapitalkostnader på et langt tidligere tidspunkt.

Da det internasjonale rentenivået sank i begynnelsen av 1980-årene, brukte vi reguleringene til å holde kapitalen ute når vi fant det tjenlig å holde vårt rentenivå høyere enn det som gjaldt internasjonalt. Det høye rentenivået kunne i noen grad motvirke at realkostnadene for lånekapital fortsatt var lavere hos oss som følge av skattesystem og inflasjon. Men vi verken kunne eller ville holde rentenivået høyt nok til å forhindre den sterke vekst i kredittetterspørselen, og etterhvert som våre egne reguleringer ble mindre effektive og gradvis avvirket, fikk vi den nå så velkjente eksplosjon i kredittilgangen.

Figur 5. Kapitalavkastning.
Prosent, 1988 - 1990

Figuren viser total kapitalavkastning i næringslivet. Lav rente og skatteregler som gjorde det gunstig å ha gjeld, har i en årrekke gjort at avkastningskravene til investeringer har vært lave i Norge. I tillegg har vi hatt en rekke ordninger for å stimulere investeringene i spesielle distrikter og næringer. Det er derfor ikke å undres over at kapitalavkastningen er lavere i Norge enn i de fleste land det er naturlig å sammenlikne med.

Kilde: OECD.

Selv om vi hadde ønsket å beholde valutareguleringene, ville effektiviteten av dem vært sterkt redusert når andre land avviklet sine reguleringer og vi dermed ble stilt overfor finansielle markeder som fungerte på en helt annen måte enn før. Reguleringene innebar også en konkurransemessig belastning for vårt næringsliv sammenliknet med land hvor næringslivet hadde friere tilpasningsmuligheter.

Problemer i de frie kapitalmarkeder

Om vi ser den liberalisering som har funnet sted som både ønskelig og uunngåelig, er det ingen grunn til å lukke øynene for de problemer den kan innebære.

Når man internasjonalt, og særlig i EF, legger så stor vekt på kapitalens frie bevegelighet, er grunntanken bak dette at i integrerte kapitalmarkeder vil kapital gå dit hvor det ventes at den vil gi størst avkastning. I teorien skulle kapitalen dermed også gå dit den gjør størst nytte. Det er likevel viktige reserverasjoner til dette.

For det første kan skattereglene skape en forvridning mellom den private avkastning som bestemmer hvor kapitalen går og en skattenøytral avkastning som forteller hvor den gjør størst nytte. Som nevnt er ikke minst det norske skattesystemet preget av dette og har vært det i enda større grad. Men fenomenet er langt fra enestående for vårt land.

For det andre kan et land tiltrekke seg kapital utenfra ved offentlig opplåning. USA har i senere år vært det viktigste eksemplet på dette. Men det er lite som taler for at den beste anvendelse internasjonal kapital i dag kan gis, er til dekning av et budsjettunderskudd i USA. I prinsippet skulle fremtidige rentekostnader avholde land fra å føre en slik politikk, men i den politiske beslutningsprosess som fører fram til underskuddet, blir dette hensynet lett skjøvet til side.

Heller ikke det økende omfang av kortsiktige kapitaltransaksjoner er uten problemer. Den nære sammenheng mellom de ulike penge- og kapitalmarkeder gjør at sviktende stabilitet i ett sentralt marked raskt brer seg til andre markeder. Og de mange «finansielle innovasjoner» som er gjort for å redusere risikoen for den enkelte, bidrar også til at risikoen forplanter seg langs veier som det er vanskelig på forhånd å ha tilstrekkelig oversikt over.

I det internasjonale samarbeid som er etablert mellom sentralbankene, arbeides det kontinuerlig med å analysere disse forholdene for å være forberedt på å møte situasjoner som måtte oppstå. Selv om sentralbankene er i nært samarbeid med sine regjeringer, står de friere enn disse i forhold til den parlamentariske beslutningsprosess. Dette øker deres muligheter for å reagere så raskt og samordnet som det kan vise seg nødvendig for å bevare stabiliteten i det internasjonale pengesystemet. Men de verken kan eller skal gi de enkelte institusjoner og aktører i markedet noen sikkerhet overfor de korreksjoner som systemet fra tid til annen vil trenge og som kan være smertefulle nok.

Jeg pekte allerede på at når det gjaldt valutareguleringene, var ikke situasjonen for oss lenger den samme som før når andre land avregulerte. Noe tilsvarende vil gjelde også på andre områder. Teoretisk kan vi velge å gå vår egen vei, men vi låser ikke dermed fast situasjonen til hva den er i dag. Økonomiske, teknologiske og kulturelle forhold tilsier at vi i alle fall vil bli sterkere inte-

grert i den del av verden vi lever i. Det er bare den politisk bestemte integrasjon vi kan velge å stå utenfor, men andre land vil føre denne videre, uansett hva vi gjør. Deres integrasjon vil bestemme de rammebetingelser også vi vil være stilt overfor.

Vår egen tilpasning

Men integrasjon er langt fra problemfri. Det vil stille store krav til oss å utforme vår egen politikk slik at vi kan dra størst mulig nytte av den prosess vi deltar i. Dette innebærer først og fremst en videreføring av den linje vi særlig gjennom de siste år har fulgt. Til nå har vi hatt god hjelp av en langvarig oppgang i de land vi selger til. Som jeg allerede har pekt på, er det fare for at dette ikke i samme grad vil være tilfelle i den nærmeste tiden fremover.

Av desto større betydning er det da at vi på viktige områder må ha lov til å si at vårt utgangspunkt er relativt gunstig. For første gang siden 1980 har prisstigningen de siste par år vært lavere enn i våre markedsland. Særlig positivt er det at lønnsloven kunne utvikles uten at det førte til en slik oppblåsing av lønnskostnadene som tidligere erfaringer gav oss grunn til å frykte. Vi hadde i fjor også et overskudd i vår utenriksøkonomi på 26 milliarder kroner eller rundt 4 prosent av bruttonasjonalproduktet. Det kan umiddelbart gi inntrykk av at vi har noe å gå på. Før vi slår oss til ro med det, kan det imidlertid være verdt å se nærmere på hvordan dette overskuddet er fremkommet.

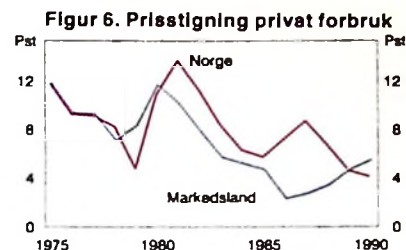
Gjennom årene 1986-89 ble det gjennomført en betydelig oppretting av norsk økonomi i den forstand at Fastlands-Norges underskudd ble redusert. Dermed ble Norge som helhet mindre avhengig av petroleumsinntektene. Denne opprettingen ble ikke ført videre i 1990, og vi kan heller ikke vente at den vil bli det i 1991. Når overskuddet i vår utenriksøkonomi likevel har økt, skyldes det prisoppgangen på olje og en nedgang i nettoimporten av skip. Oljeproduksjonen er ventet å nå en ny produksjonstopp i 1991, og om de nåværende priser holder, skulle en kunne regne med at utenriksøkonomien vil vise et overskudd også dette året.

Risiko og tidsperspektiv

Det høye nivået for petroleumsproduksjonen ser ut til å kunne vare ved lenger enn vi tidligere hadde grunn til å tro. Samtidig vil statens direkte økonomiske engasjement trekke i retning av at en stigende andel av inntektene vil tilfalle statskassen. Betyr det at advarselen mot å basere vår økonomi på omfattende bruk av oljeinntekter har vært overdrevet? Svaret avhenger særlig av to spørsmål, nemlig hvor stor risiko vi vil ta og hvilket tidsperspektiv vi har for øye.

Risikoen knytter seg først og fremst til prisutviklingen for olje og gass. På lang sikt er det vanlig å regne med at realprisen vil stige, men dette kan vi ikke være sikre på, særlig dersom det lykkes å komme fram til internasjonale avtaler om begrensning i bruken av fossilt brensel. På grunn av selve oljemarkedets natur er sikkerheten for at prisene vil være ustabile adskillig større. Vi har allerede smertefull erfaring for hva en innstramning som følge av fall i oljeprisen fører med seg. Sannsynligheten for at vi skal få erfare det igjen er desto større, jo mer av vår innenlandske etterspørsel som finansieres med petroleumsinntekter.

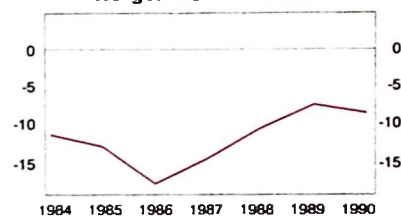
Selv om anslagene både for produksjon og inntekter nå er oppjustert, er de nye anslag for statlige oljeinntekter likevel ikke større enn at de på sitt høyes-

Figuren viser årlig stigning i konsumprisindeksene i Norge og våre markedsland. Prisstigningen har vært lavere i Norge enn i våre markedsland de to siste årene, etter å ha vært høyere alle år før. 1981. Den lave prisveksten gjør at selv moderate lønnsstillegg nå gir vekst i reallønn. Det gir oss et godt utgangspunkt for fortsatt bedring av konkurranseevnen.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

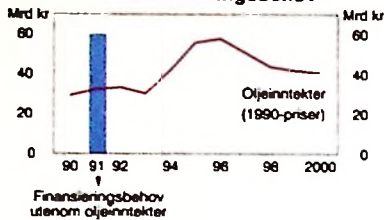
Figur 7. Driftsbalansen for Fastlands-Norge. Prosent av BNP

I årene 1987-1989 bedret driftsbalansen for Fastlands-Norge seg kraftig. Det var særlig underskuddet i handelen med tradisjonelle varer som ble redusert. Både redusert import og økt eksport samt bedre bytterforhold bidro til dette. I 1990 økte underskuddet i handelen med tradisjonelle varer igjen. Importen økte sterkere enn eksporten. Samtidig ble bytterforholdet overfor utlandet for disse varene dårligere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Figur 8. Statens oljeinntekter og finansieringsbehov

Statens inntekter fra petroleumsvirksomheten, regnet i 1990-priser, vil øke betydelig i årene fram til 1996 for deretter å avta. Årsaken til inntektsveksten de nærmeste årene er dels at olje- og gassproduksjonen øker og dels at statens andel av petroleumsinntektene vil være stigende. Men petroleumsinntektene i 1996 vil ikke være større enn statens finansieringsbehov i år når petroleumsinntekter og avdrag på statsgjeld holdes utenfor. Med andre ord: Petroleumsinntektene vil ikke være større i toppåret 1996 enn det staten allerede bruker for å dekke underskuddet i statsbudsjettet og utlånsøknin-gen til statsbankene.

Kilde: Olje- og energidepartementet og Finans-departementet.

te noenlunde svarer til årets finansieringsbehov. Finansieringsbehovet er da regnet for oljeinntekter og uten avdrag på statsgjeld. Med samme underskudd for lånetransaksjoner vil utvidelsen av statsbankkrammene øke finansieringsbehovet de nærmeste år. Selv oppjusterte inntekter er altså egentlig allerede disponert. Viktigere er det imidlertid å holde fast ved at på tross av alle oppjusteringer er petroleum en ikke fornybar ressurs. Hvor stor vekt vi skal legge på dette avhenger av vårt tidsperspektiv. Jo kortere det er, jo mindre vekt vil vi legge på hensynet til dem som skal møte vanskene når inntektsnedgangen en gang kommer.

Det rår allerede alminnelig politisk enighet i Norge om at vår oljeavhengighet bør reduseres. I praksis har imidlertid budsjettene i senere år blitt gjort opp med stigende underskudd eksklusive petroleumsinntekter. Det er først og fremst nødvendigheten av å stanse denne utviklingen som stiller krav til omstilling. At vi da ikke kan kjøpe oss fri fra den tilpasning som en forsterket integrasjon vil stille oss overfor gjennom økt bruk av oljeinntekter, sier seg selv.

Ressurser for omstilling

Selv om GATT-forhandlingene ennå ikke har gitt de resultater vi hadde håpet, må vi legge til grunn at det internasjonale regelverk vil redusere mulighetene for nasjonal beskyttelse av næringslivet i tiden fremover. EØS-avtalen vil forsterke dette ytterligere. En stor del av norsk produksjon og eksport består av råvarer og stapelvarer som bare i mindre grad blir berørt av endringer i det internasjonale handelsregime. Etter 15 år med svekket konkurranseevne er mye av sysselsettingen for produksjon av andre varer og tjenester som handles internasjonalt, falt bort. Den vi har igjen er på mange måter utsatt selv med de former for beskyttelse den ennå har. Når næringslivet mister også denne beskyttelsen, er det helt avgjørende at det kan tilpasse seg den skjerpede konkurransesituasjon og dra nytte av de nye markedsmuligheter. Samtidig vil andre deler av det norske samfunn høste fordel av den friere tilgang av varer og tjenester som vil finne sted.

Vi står altså overfor et internt fordelingsproblem som i sin karakter ikke er anderledes enn hva som alltid vil være en konsekvens av de økonomiske endringsprosesser. Men de kan over noen tid komme sterkere enn vi hittil har vært innstilt på å godta.

Hvor godt vi skal klare å løse disse problemene, avhenger av hvor god anvendelse vi kan gjøre av våre egne produksjonsfaktorer: naturressurser, kapital og arbeidskraft.

Den nye energiloven og de omlegninger som finner sted i kraftforsyningen må ventes å gi en høyere økonomisk avkastning av den fornybare ressurs som ligger i vannkraften. Hensynet til oppbyggingen av det næringsliv som den økonomiske omstilling krever, må her veie tyngre enn til det som allerede er etablert.

Tempoet i utnyttningen av vår store ikke fornybare ressurs, petroleum, er allerede langt høyere enn vi forestilte oss for noen år siden. For landet og i et lengre perspektiv er det tvilsomt om der er noe å oppnå med en så rask uttømming. Om vi dessuten binder opp kapital til investeringer som gir lav avkastning for å kunne nytte petroleum som råvare og dermed fremskynde uttømmingen, har vi gjort en dårlig anvendelse av både naturressurser og kapital.

Skattereformen har som et vesentlig siktemål å gi det private næringsliv de riktige signaler for en best mulig kapitalanvendelse. Betydningen av dette gjelder uavhengig av integrasjon. Men i et lukket marked vil gunstige skatteregler for bruk av kapital gi en økt kapitaletterspørsel som driver rentenivået oppover. Vi står da igjen med forvridningseffekten, men rentenivået kan bli høyt nok til å gi den nødvendige balanse i økonomien. Med åpne grenser for kapitalen får vi ikke denne korreksjon gjennom rentenivået så lenge vi er kredittverdige. Desto større blir balanseproblemene når vi nærmer oss grensen for kredittverdighet.

Men før vi kommer så langt, vil vi ha fått en forsterket inflasjon. Også det skaper forvridninger og dårlig kapitalanvendelse i et skattesystem som bygger på nominelle størrelser. I Norges Bank har vi anslått at selv et revidert skattesystem vanskelig kan fungere etter hensikten dersom årlig prisstigning kommer over 3-4 prosent. Fordi der er en vekselvirkning mellom et bedre skattesystem og en økonomi som fungerer bedre, haster det med å få skattereformen gjennomført. En utsettelse ville også forlenge usikkerheten for næringslivets planlegging.

Økonomisk integrasjon forutsetter ikke like skatteregler, men det er grenser hvor forskjellige de kan være. Og disse grensene er desto snevrere, jo lettere den produksjonsfaktor som skattlegges kan flyttes over landegrensene. I vårt eget land ser vi hvordan beskatningen av skipsfarten må ta hensyn til at skip lett lar seg flytte, både fysisk og skattemessig. Finansielle fordringer flyter enda lettere, og selv om man prøver å følge etter med nasjonal beskatning, er dette ingen lett oppgave.

En for sterk beskatning på den ene eller annen måte av fordringskapital kan derfor ha minst like uheldige virkninger som en skattemessig nedskrivning av kapitalkostnadene. Behovet for harmonisering av kapitalbeskatningen er åpenbart, men foreløpig har også EF måttet legge dette problemet på is.

Arbeidskraft flytter ikke like lett på seg, og selv med en betydelig grad av integrasjon, vil man nok derfor kunne ha nokså store forskjeller i personbeskatningen. Men man kan heller ikke se bort fra de begrensninger som større flyttemuligheter innebærer, og det må nok også tas noe hensyn til at det trolig er de mest velutdannede og de med betydelige midler som har lettest for å flytte.

Naturressursene er den minst mobile produksjonsfaktor, og overfor disse står man derfor friest i skattleggingen. I et land som vårt, der vi i så høy grad har basert oss på det vi har kalt «naturlige forutsetninger», skulle det her være et visst skattegrunnlag. Særlig vil en eventuell verdistigning på naturressurser kunne tas inn gjennom skattleggingen heller enn at den tilfaller en begrenset gruppe, enten som lønn eller fortjeneste. Dette kan gi et visst spillerom for å opprettholde et høyere offentlig utgiftsnivå enn i andre land, selv om vi skulle måtte redusere skattleggingen av de mer mobile produksjonsfaktorer. Likevel vil integrasjonen legge bindinger på hvor store offentlige utgifter vi kan finansiere gjennom skattleggingen.

Med fri bevegelighet over landegrensene av varer og kapital, vil det ikke kunne bli store prisforskjeller landene imellom for disse produksjonsfaktorene. Arbeidskraften vil i praksis være mer bundet, og det vil derfor bli gjennom tilpasninger i lønnsnivået at den nødvendige konkurransedyktighet etableres. Lønnskostnadene vil da bare kunne være så mye høyere enn i konkurrerende

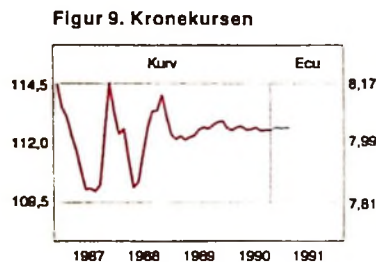
land som produktiviteten er det. Omvendt må de være lavere i land med lav produktivitet. Er der en forsvarlig balanse i utenriksøkonomien samtidig som sysselsettingen er på et tilfredstillende nivå, er det ikke grunnlag for å si at lønnskostnadene er for høye.

For vårt eget vedkommende er det bred enighet om at situasjonen på arbeidsmarkedet ikke er tilfredstillende, og det er også en nokså utbredt oppfatning at vår utenriksøkonomiske balanse bygger for sterkt på oljeinntektene. Ut fra dette må lønnskostnadene være dårlig tilpasset den produktivitet vi klarer å holde. Det er ikke like lett å sette et bestemt tall på hvor mye for høye de er, og et gjennomsnittstall vil også kunne gi en dårlig beskrivelse av en nyansert virkelighet.

Det skulle derimot være lettere å bli enig om at verken sysselsettingssituasjonen eller utenriksøkonomien tilsier at vi kan tåle noen svekkelse av vårt kostnadsnivå sett i forhold til andre land. Det er vel også en nokså samstemt oppfatning at vi egentlig trenger en styrking.

Kursjusteringenes tid er forbi

Både vi selv og andre land har tidligere forsøkt å oppnå en slik styrking ved å skrive ned verdien av vår valuta. Det er mange grunner til at slike kurstilpasninger er blitt langt sjeldnere blant industrialiserte land som følger en eller annen form for fastkurspolitikk i motsetning til flytende kurser.

Siden 1986 har fastkurspolitikken vært et viktig element i norsk økonomisk politikk, først ved tilknytning til en kurv av våre handelspartners valutaer og fra 22. oktober 1990 til den europeiske regne- og valutaenheten ecu. Valutakursen skal holdes innen svingningsmarginer på +/- 2,25 prosent i forhold til en fast sentralkurs. Økt tillit til norsk økonomi og til fastkurspolitikken har, sammen med mer aktiv kursstyring, ført til at kursen de siste par årene har svingt innen et mye snevrere bånd enn det svingningsmarginene setter.

Kilde: Norges Bank.

Siden 1986 har også vi holdt kronekursen innenfor marginer som vi i praksis etterhvert har snevret inn. Sentralverdien av kronen har vært definert i forhold til en kurv av valutaer. Fra i fjor høst ble denne kurven gjort identisk med den EF benytter for sin regneenhet ecu'en. I denne sammenheng har Norges Bank inngått avtaler med de enkelte sentralbanker i EF om muligheten av kortsiktige trekk på disse for kursstabiliseringsformål. Ved de skritt som dermed er tatt, er fastkurspolitikken ytterligere bekreftet. Hadde vi ment å beholde kurstilpasning som et mulig virkemiddel slik vi tidligere har gjort, ville det vært rimelig også å holde fast ved den tidligere kurv som denne politikken var knyttet til. Det er vanskelig å gi omlegningen til ecu noen annen holdbar økonomisk begrunnelse enn at det brede flertall i Stortinget som stod bak beslutningen, ville markere at man ønsket å forplikte seg til å tillegge hensynet til økonomisk stabilitet den samme vekt som i de land innen EF som har sluttet seg til Fellesskapets kurssystem.

Dette er en linje vi har valgt uavhengig av — eller i tillegg til — den økonomiske integrasjon vi forøvrig deltar i. I dag tror vi tilknytningen til ecu representerer en mer ambisiøs stabiliseringspolitikk enn det tidligere kurvsystem, men gjennom 1980-årene har dette vekslet. Det vesentlige er den økonomiske disiplin vi overfor omverdenen har påtatt oss å vise. Desto større blir tillitssvikten dersom vi ikke skulle lykkes i dette.

Hvis utgangspunktet er at det er nødvendig for oss å bringe kostnadsnivået ned i forhold til andre land, behøver heller ikke den nye kurspolitiske linjen bety at ambisjonsnivået blir høyere enn hva det i alle fall måtte være. Det sentrale spørsmål for oss blir hvordan vår målsetting på dette området skal kunne realiseres samtidig som hensynet til sysselsettingen ivaretas på en forsvarlig måte.

I de land som deltar i det europeiske valutakurssystem har man erfart og akseptert at det lett vil være en konflikt mellom kravet til stabilitet og hensynet til sysselsettingen på kort sikt. Det betyr ikke at man er likegyldig overfor sysselsettingen eller at man bruker ledigheten som et virkemiddel i den økonomiske politikk. Men det betyr at slik arbeidsmarkedet fungerer og med de stivheter som er bygget inn i det, kan myndighetene bare stimulere sysselsettingen ved å øke etterspørselen. Gjennom svekket utenriksøkonomi eller forsterket inflasjon eller gjerne begge deler fører en slik politikk til lavere sysselsetting på lengre sikt.

Utfordringen for sysselsettingen

Denne konflikten mellom hensynet til sysselsettingen på kort og lang sikt kunne vi slippe å ta inn over oss så lenge etterspørselen kunne stimuleres ved bruk av oljepenger. Da de svant inn, fant en ny forståelse grobunn i 1987-88. Men med stigende oljeinntekter synes forståelsen igjen å være blitt svekket.

Men konflikten er der like fullt. Hvor langt den kan løses avhenger av hvor mye det er utenriksøkonomien og hvor mye inflasjonspresset som setter grensene for en økning av etterspørselen. I det første tilfellet betyr mer etterspørsel nå mindre etterspørsel senere, og konflikten er allerede til stede. Hvis vi mener at vår økonomi er blitt for oljeavhengig, betyr det at utenriksøkonomien er en begrensning.

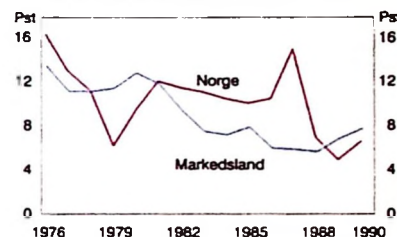
Dersom det er faren for kostnadspress som setter grensene, kan disse tøyes ved hjelp av en vellykket inntektspolitikk. Vi har bare ett eksempel på dette, nemlig perioden med lønnslov, der det likevel er tvil om hvor mye den betydde det andre året. Pris- og inntektsstoppen 1978-79 med dens ettervirkninger er man vel i dag enig om var lite vellykket. I fjor gikk inntektsoppgjøret rimelig bra uten offentlig medvirkning. Men da hadde vi bak oss en periode med lav prisstigning kombinert med høyere ledighet enn noen gang før de siste femti år.

Inntektspolitikk har tidligere hos oss ofte forutsatt bruk av statsmidler ut over hva som allerede var funnet forsvarlig. Vi har vel erfaring for at i denne form bærer den allerede i utgangspunktet spiren i seg til å mislykkes. Etter noen tid blir vi lett stående igjen både med en forsterket inflasjon og en svekket utenriksøkonomi.

Hvis vi verken kan bruke finanspolitikk eller pengepolitikk for å øke sysselsettingen, og de inntektspolitiske virkemidler enda ikke er utviklet, behøver dette likevel ikke bety at vi står hjelpeløse overfor arbeidsledigheten. Men vi må da finne en annen angrepsvinkel.

Internasjonale erfaringer peker nokså entydig i retning av at sysselsettingen bare kan styrkes på varig basis ved at arbeidsmarkedene blir mer fleksible og at lønningene blir mer orientert mot hva produktmarkedet kan bære og mot hva man behøver å betale for å få den arbeidskraft som trengs. I hvilken grad dette krever en omlegning i selve prosessen for lønnsdannelse og hvor mye som kan oppnås gjennom endret adferd innenfor denne prosessen er vanskelig å si på forhånd. I vårt samfunnssystem må dette også i første rekke være overlatt til partene i arbeidslivet å finne ut av. Den moderasjon som kreves er ikke noen annen enn den som ligger i å la være å utnytte en maktstilling i markedet som enhver organisasjon tradisjonelt har sett det som sin oppgave å skaffe seg.

Figur 10. Lønnsvekst i Industrilen

Lønnsveksten i norsk industri falt kraftig som følge av lønnsreguleringslovene i 1988 og 1989. Timelønningene økte sterkere i 1990 enn året før, men det har likevel ikke funnet sted noen vesentlig gjeninnhenting av den reduserte lønnsvekst som fulgte av lovreguleringene. Lønnsveksten hos våre handelspartnere har tatt seg opp de siste årene, og er nå høyere enn i Norge. Kraftig lønnsøkning i Sverige og Storbritannia bidrar til dette.

Kilde: OECD, Teknisk beregningsutvalg, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

De politiske myndigheter er, som nevnt, i ferd med å gjennomføre en skattereform for å gi kapitalen en bedre anvendelse. Det er minst like stort behov for at arbeidslivets parter tar opp spørsmålet om hvilke reformer som kreves for at arbeidskraften skal kunne anvendes bedre og særlig hvordan den arbeidskraft som under dagens system risikerer å bli gående ledig, kan bli sysselsatt. I dette arbeidet må også offentlige myndigheter medvirke, både som arbeidsgiver og med nødvendige endringer i lovverk og forskrifter.

Vårt land står nokså alene igjen med hensyn til å tillegge staten et hovedansvar for sysselsettingen. Den politiske opposisjon har sett seg tjent med å legge ansvaret for ledigheten på den til enhver tid sittende regjering, som igjen har svart med å vise til den politikk som har vært fort under tidligere regjeringer. Man kan derfor ikke undres over at den oppfatning har nedfelt seg at det er opp til staten å løse ledighetsproblemet.

Men staten har på kort sikt ikke noe annet virkemiddel å gripe til enn å bruke mer penger. Siden disse gjennom det meste av tiden har vært tilgjengelige i form av oljeinntekter, er de blitt brukt, og den læreprosess som andre land har måttet gå igjennom, har uteblitt. Forståelsen for arbeidslivets eget ansvar er blitt lite utviklet, og da må det nødvendigvis bli vanskelig å få aksept for endringer i dets funksjonsmåte.

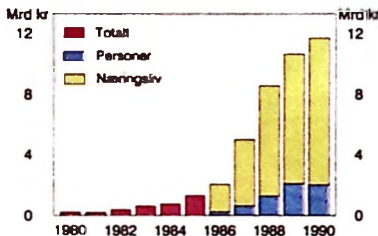
Vi kan ikke gå lenger langs de veier vi til nå har fulgt. I tiden fremover vil sysselsettingen derfor avhenge av at vi søker løsningen på arbeidsmarkedets problemer i markedet selv. Den største trussel sysselsettingen er stilt overfor, er forestillingen om at den fortsatt kan være statens ansvar.

Finanskriser og kriseløsning

På finansmarkedet skulle man i prinsippet ha en klar ansvarsfordeling. Det er de enkelte institusjoner som skal ha ansvaret for sine økonomiske resultater og sin soliditet. Innenfor det lovhjemlede regelverk som er trukket opp, må de også ha den nødvendige handlefrihet for å ivareta dette ansvar. Kredittilsynet ser etter at regelverket blir overholdt, både formelt og reelt. Norges Bank sørger for likviditetsforsyningen innenfor politisk opptrukne retningslinjer. I tillegg har Norges Bank, i likhet med andre sentralbanker, et ansvar for at vanskeligheter som enkelte finansinstitusjoner måtte komme i, ikke undergraver tilliten til vårt finansielle system. Fremgangsmåten i slike saker, særlig i forhold til de politiske myndigheter, ble behandlet i stortingsmeldingen om Sparebanken Nord-Norge. Den generelle svekkelse av finansinstitusjonenes kapital situasjon som følge av tapene gjennom de senere år, har imidlertid aktualisert spørsmålet om hvordan offentlige myndigheter i praksis skal ivareta sitt ansvar for det finansielle system.

Bakgrunnen for de alvorlige problemene i bankene kan illustreres ved tapsutviklingen. Mens bankenes tap fram til 1986 utgjorde mindre enn 0,5 prosent av utlånene, skjedde det i 1987 en markert økning. De tre siste år har tapene utgjort 2-2½ prosent av utlånene pr. år. Disse høye tapene har ført til at bankene sett under ett har hatt underskudd etter tap eller i beste fall gått med balanse. Underskuddene har tært på bankenes reserver og gjort det vanskelig å tiltrekke seg egenkapital gjennom emisjoner av aksjer og grunnfondsbevis. De har også svekket rentenettoen fordi renteinntekt på egenkapital er gått ned. Problemene forsterkes ved at finansinstitusjonene fram til utgangen av 1992 må øke sin ansvarlige kapital for å fylle de internasjonale krav som også Norge vil legge til grunn.

Figur 11. Banktap

Bankenes samlede tap fortsatte å øke i 1990, men veksten avtok. Sparebankenes tap ble likevel noe redusert. Tapsutviklingen, redusert rentenetto og reduserte verdipapirinntekter var hovedårsakene til at både forretnings- og sparebankene gikk med underskudd i 1990.

Kilde: Norges Bank.

I den offentlige diskusjon sliter vi fortsatt med å fordele ansvaret for at det har gått så galt. I årstalen for to år siden viste jeg til at politikken var gal, bankarbeidet var dårlig og lykken ville ikke lenger smile til oss. Denne kortfattede beskrivelsen er senere blitt bekreftet i ganske omfattende analyser. Med det burde jakten på syndebukker kunne avsluttes. I stedet bør vi samle oss om hva som kan gjøres for å rette opp situasjonen i den enkelte bank, av bankene kollektivt gjennom deres sikringsfond og av myndighetene.

De viktigste oppgaver vil nødvendigvis ligge på den enkelte bank. De faller i tre grupper.

For det første må bankene redusere tapene ved hjelp av bedre rutiner for innvilgning av lån og for oppfølging av engasjementer. Dette gjelder både tapsut-satte lån og engasjementer som anses som gode. Det er også viktig at en ikke tillater betalingsmoralen å svikte, verken i næringslivet eller hos personkundene.

For det andre må kostnadene reduseres. Dette medfører blant annet reduksjon av bemanningen og nedleggelse av bankkontorer. På dette området er det gjort en god del, men mer kan utvilsomt gjøres. For publikum betyr det at man må tåle redusert service og noen ganger redusert lokal konkurranse.

For det tredje er det nødvendig med økning av inntektene. Dette innebærer økning av gebyrer, men i første rekke en økt rentemargin innenfor det nokså trange rom som konkurransen med andre finansinstitusjoner setter.

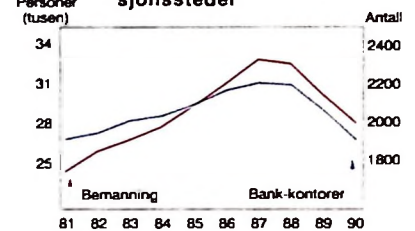
I den utstrekning dette fører til høyere utlånsrenter, er det klart at det har uheldige virkninger både i forhold til næringsliv og husholdninger og derigjennom for den samlede samfunnsøkonomi. Men det har også uheldige virkninger for de samme grupper og for samfunnsøkonomien om bankene ikke har det kapitalgrunnlag som kreves for at de skal kunne fylle sin funksjon i samfunnet. Med de krav bankene står overfor, kan de ikke unnlate å gjøre bruk av noen av de tiltak som ligger innenfor deres beslutningsområde.

Sikringsfondene for de to bankgrupper har gjennom denne vanskelige perioden gitt viktige bidrag til å sikre stabiliteten i bankvesenet. Vedtaket før jul om at Forretningsbankenes sikringsfond skal kunne gå inn med preferansekapital i medlemsbankene er en nyttig videreføring av arbeidet med å sikre soliditeten, før de banker det gjelder står i fare for ikke å kunne oppfylle kapitalkravene. Men med de innsatser fondene har gjort og ventes å gjøre, er også deres midler i det vesentlige disponert eller til og med mer enn det.

Norges Bank har også kunnet medvirke til løsning av de problemer finansmarkedet har vært stilt overfor gjennom tilførsel av likviditet når sikringsfondene har stilt den nødvendige sikkerhet. Men sentralbanken forvalter offentlige midler som den ikke kan sette inn som risikokapital med mindre der foreligger en form for politisk beslutning om det. Og når politiske beslutninger om å bruke penger først skal treffes, er statsbudsjettet det rette instrument.

Siden sikringsfondenes kapital er begrenset og det derfor kunne oppstå tvil om deres evne til å løse de oppgaver de har påtatt seg eller vil bli stilt overfor, har regjeringen foreslått overfor Stortinget at det etableres et Statens banksikringsfond som om nødvendig kan gi lån til sikringsfondene. Myndighetenes vilje til å sikre stabiliteten i systemet skulle dermed være overbevisende demonstrert.

Figur 12. Sysselsetting og ekspedisjonssteder

I arbeidet med å redusere kostnadene har bankene redusert både antall ansatte og antall ekspedisjonssteder. Dermed er også driftskostnadene blitt redusert. Det er særlig i forretningsbankene driftskostnadene er redusert.

Kilde: Norges Bank.

Men der skal ikke være noen lett vei inn i statens fond. Etableringen gir derfor ingen grunn for bankene til å slappe av på sine egne tiltak for å styrke inntjeningen, og verken eiere, ansatte eller det brede publikum skal vente at det gjennom dette fondet blir delt ut noen form for næringsstøtte som til syvende og sist skal komme dem selv til gode. Vi må nok på mange måter være med og betale regningen for åtti-årenes lånegilde, og den blir ikke mindre om vi dekker den som skattytere. Da har slike regninger tvært imot en tendens til å vokse.

Fondet er etablert som en midlertidig hjelp i en krisetid. Først når fondet er blitt overflodig fordi bankene har styrket sin inntjening så mye at de kan bygge opp og skaffe seg kapital fra markedet på egen hånd, kan vi si at krisen er overvunnet. Men det norske samfunn trenger bankene også fram til da, og den støtte de blir gitt er derfor i samfunnets egen interesse.

For norsk næringsliv betyr likevel den internasjonale integrasjon av finansmarkedene at man ikke er like avhengig av våre egne institusjoners stilling som man under tidligere forhold ville ha vært. Det er fri adgang til å ta opp lån i utlandet, og utenlandske banker er etablert i Norge, i noen tilfeller ved overtakelse av norske banker. I 1990 kom 50 prosent av samlet kreditttilgang fra utlandet, mens de utenlandske bankene som er etablert her, sto for 12 prosent av utlånsøkningen fra bankene, men har likevel bare 1¼ prosent av samlede bankutlån.

Den fortsatte integrasjon innenfor rammen av en EØS-avtale vil nok innebære at utlendinger får en friere adgang til å gå inn i den norske finansnæringen, også ved overtakelse av allerede etablerte finansinstitusjoner. For det næringsliv som gjør bruk av finansmarkedet, har det kanskje ikke så mye å bety i hvilken grad institusjonene har norske eller utenlandske eiere. Likevel legger de fleste land vekt på at de største finansforetakene er på egne hender. En liknende holdning synes å ha godt feste også i vårt samfunn, enten det nå er økonomiske overveielser eller nasjonale følelser som ligger bak. Denne holdningen er en realitet som vi må ta konsekvensen av ved utformingen av politikken overfor finansinstitusjonene.

Orientering mot markedet

I løpet av de siste år har troen på markedet hatt et gjennombrudd. Tydeligst har dette vært i de sentralstyrte økonomier i øst, der grunnleggende frihetsverdier har vært like viktige som ønsket om å finne et mer effektivt økonomisk system. Enda er det uklart hvordan omlegningen praktisk skal gjennomføres og hvor store overgangskostnader, både økonomisk og politisk, en vil måtte tåle. Men det gamle systemet synes i alle fall så kompromittert at det ikke lar seg bygge opp igjen. Også utviklingsland som tidligere har basert seg mye på sentral styring, har tatt lærdom og orienterer seg nå mot markedet.

Hos oss har vi aldri forlatt markedssystemet, selv om vi av mer eller mindre gode grunner ofte har fraveket dets prinsipper. 1980-årene har særlig vært preget av at markedet er gitt større plass i penge- og kredittpolitikken. Visse overgangsproblemer vil slike omlegninger uvegerlig måtte medføre, og man fester seg da gjerne ved de fordelingsmessige virkningene. Ved markedsorienteringen av penge- og kredittpolitikken ble imidlertid også de realøkonomiske kostnadene mye større enn de hadde behøvd å bli. Dette har vært brukt som eksempel på at markedet fungerer dårlig, men er egentlig heller et eksempel på det motsatte, nemlig at et marked ikke kan fungere hvis man setter

til side de mest grunnleggende regler for prisdannelse. Her foretok man en avregulering av mengde samtidig som man fortsatte å administrere prisen og i tillegg subsidierte den gjennom skattesystemet. Hadde det gått bra, måtte alt hva vi har lært om markeds mekanismer vært feil.

Men i den nye begeistring for markedet, må vi ikke glemme dets svakheter. Dersom vi ikke er klar over dem på forhånd, kan kravet om reguleringer reise seg på nytt når markeds mekanismen ikke gir de forventede resultater.

Markedet gir ingen garanti mot feilinvesteringer. Beslutningene som treffes, kan være utslag mer av horde-mentalitet enn av nøkterne analyser. Dets belønningssystem kan stride mot vår rettferdighetssans. Noe av svakhetene er likevel betingelser for at det over tid skal fungere. Inngrep kan lett ødelegge de selvkorrigerende mekanismer. Og våre erfaringer med reguleringer er langt fra mer overbevisende med hensyn til økonomisk effektivitet.

Men for store deler av samfunns livet ønsker vi likevel andre prioriteringer og en annen fordeling av godene enn markedet gir. Klare eksempler på dette er helsestell, undervisning og forsikring mot inntektsbortfall. I prinsippet kunne alt dette omsettes i et marked, men i alle moderne samfunn er slike formål i større eller mindre grad holdt unna markedets lover.

Vi står ikke overfor et valg mellom «kreftenes frie spill» og økonomisk styring. Kompromisset er allerede bygget inn i vårt system. Diskusjonen vil fortsatt måtte stå om hvor grensene til enhver tid skal trekkes. I den politiske prosess vil nok behovet være størst for å beskytte markedets plass. Vi har alle stor sans for de goder vi selv slipper å betale for.

I den avveining som finner sted, må vi ikke glemme at for den økonomiske effektivitet er det ikke likegyldig om et formål finansieres direkte av brukeren eller over skatteseddelen. Skatt innebærer en samfunnsøkonomisk kostnad utover selve skattebeløpet. Denne skriver seg fra de disposisjoner folk foretar for å minske sin egen skattebelastning. Noe av dette er fullt legalt, noe er ulovlig men vanskelig og kostbart å kontrollere. For den alt overveiende del er de samfunnsøkonomisk uheldige. Slike kostnader har vært anslått til minst 15 prosent av skattebeløpet. Denne merkostnaden må man ta med i regnestykket når man velger offentlig finansiering.

Det viktigste feltet for offentlige inngrep i tiden fremover vil kan hende være de vi må treffe ut fra hensynet til vårt miljø. Vi vil nok også måtte gjøre bruk av direkte reguleringer, men avgifter og offentlig prissetting vil som oftest virke både mer effektivt og mer fleksibelt, foruten at vi dermed får mulighet for å sette ned andre skatter og avgifter. Egentlig er dette likevel mer en utbygging av enn et inngrep i markedssystemet. Vi setter en pris på et gode som ikke har noen produsent, men som det likevel er begrenset tilgang av. Da er det bare samfunnet som er i stand til å sette prisen og dermed overta markedsaktørens rolle.

Vi kan se løsninger på disse problemene så lenge vi holder oss innenfor nasjonalstatens område. Men de mest truende miljøproblemer vi står overfor rekker over landegrensene. På det internasjonale plan mangler vi et organ med tilstrekkelig innsikt, styrke og autoritet til å fastsette priser på de goder der begrensningene gjelder vår klode som helhet. I løsningen av dette spørsmålet møtes vår nasjonale interesse med den globale nødvendighet av en integrasjon.

INNHold

- Del A:
- I Økonomiske perspektiver
Sentralbanksjef Hermod Skånlands årstale

 - 3* Økonomisk oversikt
 - 3* Kap. 1. Den økonomiske situasjon
 - 19* Kap. 2. *Tema:* Utviklingen mot økonomisk og monetær union innen EF
 - 27* Kap. 3. *Nytt sidan sist:* Utviklinga i penge-, kapital- og valutamarknadene
- Del B:
- 1 Finansinstitusjonenes drift i 1990
Tom Erlandsen og Morten Jonassen
 - 19 *Valutastatistikken:* Grunnlag for utenriksregnskapet og valutakontrollen
Trond Munkerud Johansen
 - 24 Bruk av seddelmønster i reklame
Ingjerd Tørring
 - 26 Brev og uttalelser fra Norges Bank
 - 33 Oversikt over virkemiddelbruk overfor finansinstitusjonene
 - 35 Tabeller
 - 59 Organisasjonskart

Redaksjonen avsluttet:

Del A: 15. mars 1991

Del B: 13. mars 1991

Tabellvedlegget: 13. mars 1991

Penger og Kreditt utgis hvert kvartal
av Norges Bank, Oslo

Redaktør: Hermod Skånland
Redaksjonssekretær: Carl D. Blix
Redaksjonsutvalg: Steinar Tjomsland, Sekretariatsavdelingen
Anne Berit Christiansen, Økonomisk avdeling
Toril Syrdahl, Plan- og utviklingsavdelingen
Asbjørn Fidjestøl, Finansmarkedsavdelingen (leder)
Jon Petter Holter, Statistikkavdelingen
Sylvi Johansen, Bankstab
Liv Kielland, Informasjonskontoret
Brynjulv Vollan, Markedsoperasjonsavdelingen

Redaksjonens adresse:
Norges Bank, Informasjonskontoret
Boks 1179 Sentrum
0107 Oslo 1
Telex: 71 369 nbank n
Telefax: (02) 41 31 05
Telefon: (02) 31 60 00

De synspunkter som fremkommer i signerte artikler
i denne publikasjon, representerer artikkelforfatterens
egen oppfatning og kan ikke tas som uttrykk
for hovedstyrets standpunkt til de
forskjellige spørsmål

Ettertrykk med kildeangivelse er tillatt

Design: Anisdahl/Christensen
Sats og trykk: Norges Banks Seddeltrykkeri, Oslo
Teksten er satt med 11 pkt. Garamond

ISSN-0332-5598

Standardtegn i tabeller:

- . Tall kan ikke forekomme
- .. Oppgave mangler
- ... Oppgave mangler foreløpig
- Null
- 0 } Mindre enn en halv av den
- 0,0 } brukte enhet

Økonomisk oversikt — kap. 1

Den økonomiske situasjonen

Utviklingen i internasjonal økonomi ble mot slutten av fjoråret svakere enn lagt til grunn i forrige kvartalsrapport. Avslutningen av krigen i Midtøsten og lavere oljepriser kan imidlertid gi ny oppgang i internasjonal økonomi fra annen halvdel av 1991.

I norsk økonomi er det flere usikkerhetsmomenter knyttet til konjunkturforløpet. Et fortsatt høyt antall konkurser, fall i boligprisene og redusert utlånsvekst fra bankene vil virke dempende på etterspørselen. Det er likevel fortsatt grunn til å vente moderat vekst i norsk økonomi i inneværende år.

Lav prisstigning så langt i år kan sammen med lavere oljepriser føre til at konsumprisene stiger mindre enn tidligere ventet. Sammen med høye lønnsoverheng reduserer dette behovet for høye lønnstillegg i år. Lave tillegg er også ønskelig ut ifra nødvendigheten av en fortsatt bedring av konkurranseevnen overfor utlandet.

I strid med målsetningen om å redusere oljeavhengigheten i norsk økonomi, økte Fastlands-Norges driftsunderskudd overfor utlandet betydelig fra 1989 til 1990, og det vil trolig fortsette å øke i år. Statsbudsjettet for 1991 viser, selv med store inntekter fra petroleumsvirksomheten, et økende underskudd. Selv om vi skulle få økte inntekter fra petroleumsvirksomheten i årene fremover vil ikke statens inntekter, med dagens oljepriser og skattenivå, være høye nok til å dekke nåværende utgifter og utlånsøkning til statsbankene. Kostnadsbesparelser ved hjelp av effektivitetsfremmende tiltak og omprioriteringer innenfor offentlige budsjetter er derfor nødvendig for å gi rom for nye og høyere prioriterte tiltak.

Svakere enn ventet internasjonalt...

Utviklingen i internasjonal økonomi har så langt vært svakere enn lagt til grunn i forrige utgave av Penger og Kreditt. I flere land ble den økonomiske veksten enda lavere enn ventet mot slutten av 1990. I USA falt BNP i fjerde kvartal med 2,0 prosent sesongjustert årlig rate. Samtidig viser de siste indikatorene meget lav og til dels negativ vekst i Sverige, Storbritannia, Canada og Finland. Veksten ser ut til å bli omtrent som ventet i Tyskland og Japan. Hittil i år har oljeprisene stort sett ligget under det vi la til grunn i forrige kvartalsrapport. Til tross for dette, tilsier den siste svake utviklingen at veksten internasjonalt fra 1990 til 1991 kan bli lavere enn vi antok sist. Dette innebærer at også markedsveksten for vår

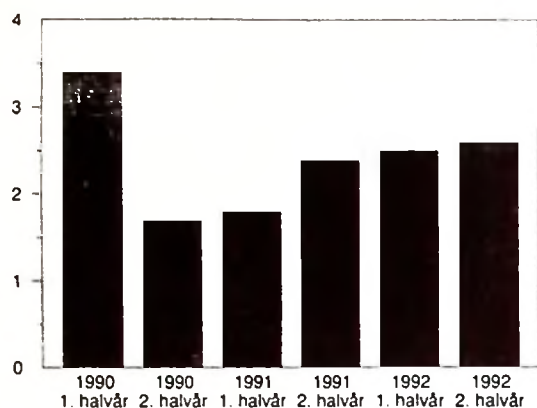
eksport kan bli lavere enn tidligere forutsatt.

Den uventet svake utviklingen mot slutten av 1990 skyldes ikke minst svikt i etterspørselen som følge av konflikten i Persiabukta. Næringslivet og forbrukerne ble mer pessimistiske i vurderingen av fremtiden. Spesielt i USA, hvor nedgangen hadde begynt før urolighetene i Midtøsten startet, gikk både forbruk og produksjon betydelig ned.

..stor usikkerhet, men utsikter til bedring gjennom året

De fleste prognoser for internasjonal økonomi innebærer at en svak utvikling i første

Figur 1.1. BNP-vekst i G-7 landene 1990-92. Sesongjustert årlig rate

De fleste prognoser for veksten i internasjonal økonomi innebærer at svak vekst i annet halvår 1990 og første halvår 1991 vil bli etterfulgt av en oppgang gjennom inneværende år og forholdsvis sterk vekst neste år. OECDs prognose fra desember indikerer en slik vekstsykel. Den svake utviklingen mot slutten av 1990 sammen med lavere oljepriser enn forutsatt av OECD, vil kunne forsterke utslagene i vekstsykelen. Eksempelvis ventet DRI i februar at veksten i disse landene vil ta seg opp fra 1,1 prosent i år til 3,2 prosent neste år.

Kilde: OECD ECONOMIC OUTLOOK 48, desember 1990.

del av 1991 skal etterfølges av oppgang gjennom året og forholdsvis sterk vekst i 1992. Den ventede oppgangen gjennom året bygger på forutsetninger om at lavere oljepris og avslutning av krigen i Midtøsten vil føre til en optimisme i næringslivet og blant forbrukerne. OECDs prognose fra desember er et eksempel på et slikt forløp. Den svake utviklingen mot slutten av året og utsiktene til en oljepris som er lavere enn OECDs anslag på 29 USD pr fat, vil kunne føre til at veksten i første del av perioden blir lavere og veksten i siste del blir høyere enn vist i figur 1.1. Det kan nevnes at det private prognoseinstituttet DRI i februar kom med anslag som indikerer at veksten i G-7 landene vil ta seg opp fra 1,1 prosent i år til 3,2 prosent neste år.

Den raske avslutningen av konflikten i Midtøsten har redusert noe av usikkerheten knyttet til utviklingen i oljeprisen og viktige

makroøkonomiske variable. Likevel er det fortsatt stor grad av usikkerhet knyttet til en rekke faktorer som er av betydning for utviklingen internasjonalt. Det er uklart hvor langt USA kan gå i sin motkonjunkturpolitikk av hensyn til inflasjonen og dollarkursutviklingen. Finansieringen av økende budsjettunderskudd i USA og Tyskland sammen med egenkapitalproblemer i banksektoren, spesielt i USA, kan virke negativt på den økonomiske veksten. Fallende eiendomspriser i flere land trekker også i samme retning. Vanskeligheter med å videreføre GATT-forhandlingene kan indikere fare for økt proteksjonisme. Endelig er den økonomiske og politiske utvikling i Sentral- og Østeuropa uoversiktlig.

Men det finnes også positive utviklings-trekk. For det første har inflasjonen blitt lavere enn en kunne frykte. Lavere oljepriser har ført til at prisstigningen målt ved tolv månedersraten avtok mot slutten av 1990. Samtidig ser det ut til at den underliggende pris- og kostnadsvekst i Japan og Europa i liten grad ble påvirket av de høye oljeprisene. Dette skyldes stram pengepolitikk både i Tyskland og Japan, og at svekkelsen av dollaren reduserte inflasjonsimpulsene. I tillegg har en hatt hjelp av fallende råvarepriser. Den svake dollaren har forsterket inflasjonsimpulsene i USA. Prisøkningen i annet halvår av 1990 ble også sterkere der enn i Europa. Likevel ser det ut til at den lave kapasitetsutnyttelsen har dempet økningen i den underliggende pris- og kostnadsveksten. Videre gir avslutningen av konflikten i Midtøsten utsikter til relativt lave og kanskje fallende oljepriser, noe som gir gode muligheter for en gunstig prisutvikling fremover.

Nedgangen i privat konsum slo raskt ut i redusert produksjon, spesielt i USA. En har dermed unngått den sterke oppbygging av lager en ofte har sett ved tidligere lavkonjunkturer. En oppgang i etterspørselen vil derfor relativt raskt kunne gi utslag i produksjonen. Rentene internasjonalt har vist en fallende tendens fra utgangen av 1990.

Nedgangen for de korte rentene har vært størst i Sverige, Storbritannia og USA. De lange rentene i Japan og USA falt markert fra august til midten av februar, men har siden steget noe. I Tyskland var disse rentene forholdsvis stabile i annet halvår av 1990, men de har falt i inneværende år. Utsiktene til lavere inflasjon trekker isolert sett i retning av lavere renter internasjonalt. Imidlertid er det også faktorer som trekker i motsatt retning. Selv om utgiftene til krigføringen mot Irak deles på mange land og i noen grad finansieres ved omdisponeringer og skatteøkninger, er det neppe til å unngå at offentlige budsjetter svekkes. Dette kommer i tillegg til de allerede store amerikanske og tyske underskuddene, og vil kunne holde rentene oppe. Investeringssetterspørselen vil også kunne øke i forbindelse med gjenoppbyggingen av Kuwait.

Norske rente- og valutaforhold

I Norge har de lange rentene på statsobligasjoner vist en nedgang på rundt $\frac{1}{4}$ prosentpoeng siden nyttår, mens korte renter har falt noe mer. Hittil i år har norske tremåneders renter falt med knapt 1 prosentpoeng.

Ved måling av rentedifferansen mellom kroner og ecu¹⁾ har en tidligere benyttet den ecu-rente som er observert i markedet. Norske kroner er imidlertid ikke knyttet til denne «private ecu», men derimot til en «teoretisk ecu». Dette er en kurv av valutaer hvor vektene gjenspeiler den andelen de enkelte valutaer har i ecu. Rentene på «teoretisk ecu» og «privat ecu» har tidligere vært nokså like. Det har derfor hatt liten betydning hvilken av disse rentene en har brukt til å beregne rentedifferansen. «Privat

ecu» ble valgt av praktiske grunner. Nå har renteforskjellen på «privat ecu» og «teoretisk ecu» økt. Norges Bank har derfor valgt å måle rentedifferansen mot «teoretisk ecu», som kronen nå er direkte knyttet til. Differansen mellom norske tremåneders pengemarkedsrenter og tilsvarende renter på «teoretisk ecu» er nå 0,4 prosentpoeng, rundt 1 prosentpoeng lavere enn før kronen ble knyttet til ecu. Renten på «teoretisk ecu» har siden nyttår falt med omkring 0,5 prosentpoeng.

Siden endringen i valutakurssystemet i fjor har kronen vært mellom 0,1 og 0,4 prosent svakere enn sentralverdien. I desember viste kronen, i likhet med flere av ERM-valutaene, en noe svakere tendens som følge av en markert styrking av tyske mark. Norges Bank solgte derfor valuta for å stabilisere kronekursen. Fra 22. oktober frem til årsskiftet solgte Norges Bank valuta netto for 1,6 milliarder kroner. Siden nyttår har det vært store svingninger i internasjonale kursforhold, men kronens verdi har likevel vært stabil selv om Norges Bank relativt sjelden har kjøpt eller solgt valuta.

På bakgrunn av stabiliteten i valutamarke- det og den fallende tendensen i pengemarkedsrentene den siste tiden, besluttet Norges Bank 15. mars å sette ned bankenes D-lånsrente. Med virkning fra 18. mars 1991 ble D-lånsrenten justert ned med 0,3 prosentpoeng til 10,2 prosent, svarende til en effektiv rente på 10,7 prosent. Dette ble gjort for at ikke D-lånsrenten skulle sette et gulv i pengemarkedet for det tilfellet at markedsmessige forhold skulle ligge til rette for en ytterligere nedgang i pengemarkedsrentene.

Målt ved konkurransekursindeksen har kronen svekket seg med 0,8 prosent siden ecu-tilknytningen. Dette skyldes hovedsakelig at dollaren har styrket seg i det siste og at kronen etter tilknytningen til ecu ikke lenger følger utviklingen til valutaer utenfor EF. Til gjengjeld oppnås større stabilitet overfor EF-landenes valutaer. Disse landene fører nå forhandlinger som blant annet

¹⁾ Riktig skrivemåte for ecu

Den europeiske regne- og valutaenheten heter ecu akkurat som den norske pengeenheten heter kroner. Derfor skal ecu skrives med små bokstaver, slik vi gjør det med kroner og dollar. I sammenhenger der vi bruker de internasjonale forkortelsene (valutabetegnelsene), blir forholdet et annet. Da skrives kroner NOK, amerikanske dollar USD og ecu skrives XEU.

Ny kursindeks til konkurranseformål; konkurransekursindeksen

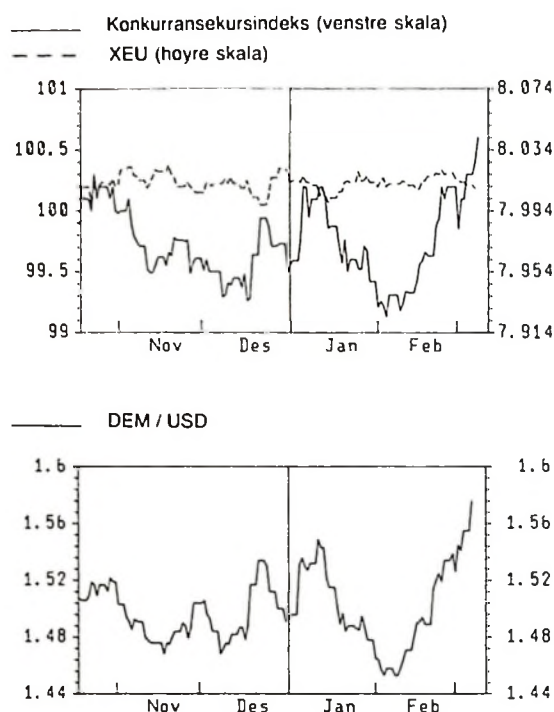
I konkurranseevneberegninger har man tidligere benyttet vektene i den gamle kurvindeksen. I forbindelse med at kronen ble knyttet til ecu i oktober 1990, er det utarbeidet en ny indeks som på en bedre måte reflekterer Norges konkurransesituasjon. Den reviderte kursindeksen vil heretter bli benyttet i konkurranseevneberegningene for industrien.

Norges Bank har nå begynt å publisere den reviderte kursindeksen, konkurransekursindeksen, som er et veiet geometrisk gjennomsnitt av de daglige kursene overfor våre handelspartners valutaer. Basiskursene er fastsatt slik at sentralverdien i konkurransekursindeksen skulle tilsvare sentralkursen overfor ecu på tidspunktet for endringen i kurssystemet.

Vektene i konkurransekursindeksen er løpende og tar utgangspunkt i IMF's konkurransevekt for industrien basert på data fra 1980. Fra og med 1981 er disse vektene justert for endringer i bilaterale handelsstrømmer mellom Norge og våre handelspartnere. Antall handelspartnere er videre utvidet med to i forhold til tidligere; nå er også Spania og Irland med. Det nye vektsettet ble første gang presentert av Teknisk Beregningsutvalg.

Den nye valutakurspolitikken innebærer at kronen holdes stabil overfor EF-valutaene, og ikke som tidligere overfor valutaene til samtlige av våre viktigste handelspartnere. Den nye konkurransekursindeksen må forventes å vise større variasjoner enn den gamle kurvindeksen. Dette medfører at utviklingen i industriens relative lønnskostnader (RLPE) vil påvirkes av kurssvingninger i større grad enn tidligere. Figuren viser utviklingen i kronens verdi målt ved de to «indeksene» fra rett før tilknytningstidspunktet og endringene i DEM/USD-kursen i samme periode. Vi

Figur 1.2. Utviklingen i konkurransekursindeksen, XEU og DEM/USD-kursen i perioden 18.10.90-11.03.91

Kilde: Norges Bank.

ser at mens «ecu-indeksen» har ligget stabilt rundt sin sentralverdi, har svingningene i konkurransekursindeksen vært større. Beveggelsene i konkurransekursindeksen henger nøye sammen med kursforholdet mellom DEM og USD. Når konkurransekursindeksen stiger, bidrar det til en bedring av industriens konkurranseevne overfor utlandet.

Utviklingen i kronens verdi målt ved konkurransekursindeksen var omtrent den samme som målt ved den «gamle» kurvindeksen i perioden 1980-89, men kursendringene for de enkelte år varierer noe. Fra 1989 til 1990 var kurvindeksen uendret, mens konkurransekursindeksen styrket seg med 0,2 prosent.

har valutaunionen og felles pengepolitikk som sluttmaal. EMU, som er et forkortet navn for denne unionen, er nærmere beskrevet i kapittel 2 som også berører noen virkninger av EMU på norsk økonomi.

Sterk nedgang i private og kommuners nettogjeld i 1990

Nedgangen i kredittveksten fortsatte i 1990, etter et fall i vekstraten de tre foregå-

ende år. Kredittindikatoren, som måler private og kommuners innenlandske gjeld, økte med 3,4 prosent i 1990. Også ved utgangen av januar viste kredittindikatoren en tolv månedersvekst på 3,4 prosent. Korrigert for tapsavskrivninger, vokste publikums innenlandske gjeld med 5,3 prosent i 1990 mot 7,7 prosent året før¹⁾.

Utlånene fra forretnings- og sparebankene økte med 2,8 prosent i 1990, mens kredittforetak og finansieringsselskaper reduserte sine utlån til publikum i 1990. Særlig sterk var nedgangen i finansieringsselskapene som reduserte sine utlån med hele 14 prosent. Den lave utlånsveksten fra private finansinstitusjoner ble til en viss grad kompensert gjennom en økning i statsbankenes inklusive Postsparebankens utlån. I tillegg var det relativt sterk vekst i kreditt fra utlandet. Den samlede kredittveksten til private og kommuner ble således på 4,1 prosent i fjor, mot 7,5 prosent året før.

Private og kommuner har i tillegg til lav gjeldsvekst hatt en forholdsvis sterk økning i brutto fordringer i 1990. Samlet reduserte husholdningene, foretakene og kommunene sin nettogjeld med 12 milliarder i løpet av 1990. Størstedelen av denne konsolideringen skjedde i løpet av siste halvår i 1990.

Økningen i bruttofordringer overfor utlandet var i 1990 betydelig større enn økningen i bruttofordringer overfor innenlandske sektorer. Dette markerer en endring i forhold til foregående år da mesteparten av økningen i bruttofordringer var overfor innenlandske sektorer. Også på gjeldssiden er det blitt en jevnere fordeling av kreditttilførselen på innenlandske og utenlandske kilder. De siste tre årene kom mellom 30 og 40 prosent av kreditttilførselen fra utlandet. En stadig større andel av kredittveksten fra utenlandske kilder blir imidlertid formidlet gjennom norske finansinstitusjoner som derved sitter med

¹⁾ Tapene inkluderer også tap på utlån i valuta fra norske finansinstitusjoner.

Tabell 1.1. Endring i private og kommuners finansielle fordringer og gjeld. Milliarder kroner. Korrigerte tall¹⁾

	1987	1988	1989	1990
Økning i fordringer	93	60	67	64
– Innenlandske fordringer (likvide fordringer, sertifikater, obligasjoner, forsikringskrav m.v.)	64	42	47	24
– Fordringer på utlandet	29	18	20	40
Økning i gjeld	146	94	84	55
– Innenlandsk kreditttilførsel	115	65	52	38
– Gjeld til utlandet	31	29	32	17
Nettogjeldsøkning	53	34	17	–9

¹⁾ Omfatter private foretak inklusive olje og sjøfart, husholdninger, kommuner og kommuneforetak. Anslagene er dels basert på tall fra Kredittmarkedsstatistikken, utenriksregnskap m.v. og dels på anslag laget i Norges Bank. Både fordringer og gjeld er korrigert for ulike former for utlånsavlastninger. Det understrekes at anslagene er beheftet med betydelig usikkerhet.

Kilde: Norges Bank.

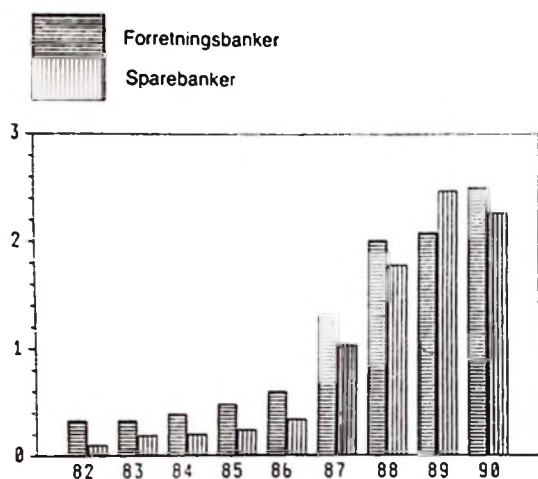
kredittrisikoen. I 1990 var denne andelen over 50 prosent. Denne utviklingen må ses i sammenheng med endringene i valutareguleringene i løpet av perioden. Det var først i juli 1990 at de siste reguleringer som hindret frie kapitalbevegelser ble opphevet.

Økte tap for forretnings- og sparebanker i 1990

Selv om privat sektor bedret sin finansielle stilling og antallet konkurser falt med 16 prosent i 1990, økte de samlede tapene i finansinstitusjonene i forhold til året før. For de finansinstitusjonene som er med i Kredittilsynets og Norges Banks undersøkelse, økte tapene fra 12 milliarder i 1989 til nesten 14 milliarder i 1990.

I forretningsbankene økte tapene med over 1 milliard fra 1989 til 1990, mens tapene på utlån i sparebankene ble redusert noe. 17 prosent av tapene kom fra personmarkedet som dermed reduserte sin andel med 2

Figur 1.3. Bankenes tap på utlån i prosent av utlån

Forretningsbankene hadde rekordstore tap på utlån i 1990, mens sparebankene opplevde en viss nedgang i tapene fra 1989 til 1990. Både forretnings- og sparebankene hadde negative driftsresultater etter tap i 1990. Driftsresultatene viste en klar forverring i forhold til året før, særlig svake var driftsresultatene for tredje tertial.

Kilde: Norges Bank.

prosentpoeng fra 1989. I næringsmarkedet var tapene i 1990 størst innenfor næringene tjenesteyting og varehandel. Tjenesteytende sektor økte sin andel av totale tap fra 1989 til 1990, mens den gikk svakt ned for sektorene varehandel, hotell og restaurant. I forretningsbankene gikk andelen av tapene som skrev seg fra industrien opp med 5 prosentpoeng fra 1989.

Til tross for at både forretningsbankene og sparebankene reduserte sine driftskostnader i 1990, ble driftsresultatet før tap betydelig svekket i forhold til året før. Forverringen i driftsresultatet skyldes både lavere rentenetto og en reduksjon i andre driftsinntekter.

Kredittforetakene fikk i likhet med bankene et betydelig svakere driftsresultat før tap i 1990 enn året før. Sammen med en kraftig økning i tapene bidrog dette til en nedgang i driftsresultat etter tap, målt i pro-

sent av gjennomsnittlig forvaltningskapital, på 0,7 prosentpoeng fra 1989 til 1990. De ni største finansieringsselskapene bedret sitt driftsresultat etter tap i fjor, men de går fremdeles med underskudd.

Rentestatistikken viser at de private bankenes rentemargin var 5,3 prosentpoeng i fjerde kvartal i fjor. Dette er en nedgang på 0,2 prosentpoeng fra samme kvartal året før. Gjennom 1990 endret rentemarginen seg lite. Innskuddsrentene gikk noe ned i løpet av fjoråret, og var i fjerde kvartal 8,8 prosent. Utlånsrentene var 14,2 prosent i fjerde kvartal.

Oppsving i Fastlands-Norges økonomi i fjor

Bildet av norsk økonomi i 1990 stemmer ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene godt overens med våre anslag i forrige utgave av Penger og Kredit. Utviklingen gjennom fjoråret var preget av vekst i fastlandsøkonomien, og en kraftig økning i driftsoverskuddet overfor utlandet som følge av høyere oljepriser. På arbeidsmarkedet fant det sted en stabilisering både i sysselsettingen og i arbeidsledigheten. Tabell 1.2 viser utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser de siste to årene.

For første gang siden 1987 var det i 1990 vekst i etterspørselen fra Fastlands-Norge. Det var særlig høyere privat konsum og økte lagerinvesteringer som bidrog til en vekst på 2,9 prosent fra 1989. Lagerinvesteringene som bidrog til 1,8 prosent vekst i BNP i fjor, var spesielt høye for jordbruksprodukter, fisk og verkstedsprodukter eksklusive oljeplattformer under arbeid. Lagertallene må imidlertid tolkes med stor forsiktighet, da dette er en meget usikker post i nasjonalregnskapet. Realinvesteringene i Fastlands-Norge fortsatte å falle i fjor, men i et langt lavere tempo enn i de siste par årene. Korrigerer en for Mongstadutbyggingen, viste industriinvesteringene en vekst på rundt 3 prosent i 1990.

Tabell 1.2. Makroøkonomiske hovedstørrelser

	Regnskap		Anslag
	1989	1990	1991 ²⁾
Privat konsum	-1,9	3,1	2½
Offentlig konsum	2,5	1,9	2
Realinvesteringer, Fastlands-Norge	-16,3	-7,4	3
Pålopte oljeinvesteringer	1,6	-23,0	9½
Innenlandsk anvendelse	-2,2	-0,2	3
Herav: Fastlands-Norge ¹⁾	-3,5	2,9	2½
Eksport	10,3	7,2	3½
Olje og gass	25,6	0,9	8
Andre varer	5,4	8,6	5
Import	0,9	2,2	2¾
Andre varer	-5,1	9,4	5
BNP	1,2	1,8	3¼
BNP, Fastlands-Norge	-1,2	1,2	2¾
Bruttoprodukt industri	0,4	0,2	2¼
Memo:			
Utførte timeverk, Fastlands-Norge	-3,6	-1,5	¾
Sysselsatte personer	-2,6	-0,6	1
Driftsbalanse, milliarder kroner	2	24	19
Konsumpriser, årsgjennomsnitt	4,6	4,1	4½

¹⁾ Inklusive lagerinvesteringer, men utenom lagerinvesteringer i plattformen under arbeid.

²⁾ Anslagene ble utarbeidet i november i fjor og presentert i Penger og Kreditt 4/1990. Norges Bank vil utarbeide nye prognoser for 1991 og 1992 i forbindelse med neste utgave av Penger og Kreditt som kommer i juni.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Eksporten av tradisjonelle varer ble noe lavere enn vi la til grunn i forrige kvartalsrapport. Dette kan delvis tilskrives den svake veksten internasjonalt mot slutten av året. Eksportveksten var allikevel sterk nok til at den sammen med etterspørselsøkningen innenlands førte til en vekst i Fastlands-Norges BNP på 1,2 prosent. Mye av veksten i innenlandsk etterspørsel i fjor rettet seg imidlertid mot utlandet, noe som ga seg utslag i en kraftig økning i importen av tradisjonelle varer. I tillegg fant det sted en forverring i bytteforholdet for tradisjonelle varer på over 2 prosent. Samlet medførte dette at underskuddet på den tradisjonelle varebalansen økte fra 30 milliarder kroner i 1989 til 40 milliarder kroner i 1990. Økte

oljeinntekter som følge av Midtøsten-konflikten førte imidlertid til at overskuddet på den samlede varebalansen økte kraftig.

En betydelig økning i offentlige overføringer samt høyere statlig konsum førte til at det oljekorrigerede budsjettunderskuddet økte ytterligere i 1990. Aktivitetskorrigeret økte budsjettunderskuddets andel av Fastlands-Norges BNP med 2 prosent hvert av de to siste årene.

Utsikter for moderat vekst i privat konsum også i 1991

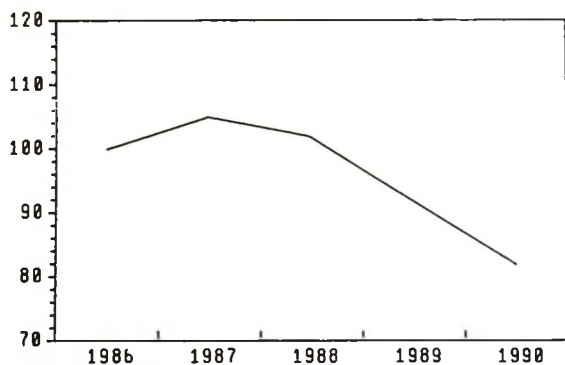
Veksten i privat konsum de tre første kvartalene i fjor var uventet sterk med en underliggende vekst godt over 5 prosent. I følge Norges Banks varekonsumindikator stoppet veksten opp i fjerde kvartal. Også varekonsumet i januar var på nivå med gjennomsnittet for fjerde kvartal. Lave tall for kjøp av nye personbiler bidrar til å trekke privat konsum ned. Bilkjøpene har de siste månedene ligget nesten 20 prosent lavere enn for et år siden.

Den svakere konsumveksten mot slutten av 1990 gjør at utviklingen for året sett under ett blir mer rimelig enn tallene for de første tre kvartalene indikerte. Veksten i husholdningenes realdisponible inntekter var ifølge nasjonalregnskapstallene noe sterkere enn konsumveksten, slik at sparegraden økte. Sammen med fortsatt lave realinvesteringer førte dette til en økning i husholdningenes nettofinansinvesteringer. Dette understøttes også av tall fra kredittmarkedstatistikken. Ifølge denne var husholdningenes netto finansinvesteringer, korrigeret for finansinstitusjonenes tap på utlån, -1,6 milliarder kroner i de første tre kvartalene i 1990, 2,7 milliarder kroner høyere enn i samme periode året før. Foreløpig informasjon for fjerde kvartal bekrefter bildet av økte finansinvesteringer i 1990. Nivået på husholdningenes sparing er fortsatt vesentlig høyere i kredittmarkedstatistikken enn i nasjonalregnskapet.

En venter ytterligere finansiell konsolidering i 1991. Husholdningenes nettofinansformue er ifølge kredittmarkedsstatistikken fortsatt vesentlig lavere enn før den sterke gjeldsoppbyggingen startet på midten av 80-tallet. Flere forhold forsterker interessen for å øke den finansielle sparingen. For det første er realrenten etter skatt, til tross for nedgang i de nominelle rentene, fortsatt høy. Dette har sammenheng både med redusert prisstigning og endrede skatteregler. Videre omlegging av skattesystemet, fortsatt lav prisstigning og høye renter internasjonalt vil bidra til et høyt realrentenivå etter skatt også i 1991.

For det annet har fallet i boligprisene de siste årene redusert husholdningenes boligformue. På årsbasis har realprisen på eneboliger falt med 22 prosent fra 1987 til 1990.

Figur 1.4. *Prisindeks for eneboliger omsatt gjennom eiendomsmeglere. Deflatert med konsumprisindeksen 1986 = 100*

Prisene på boliger i annenhåndsmarkedet har falt betydelig de siste årene. Prisfallet blir enda klarere når vi korrigerer for den generelle prisstigningen som i figuren over. I følge tall fra Norges Eiendomsmeglerforbund falt realprisene på eneboliger med 22 prosent fra 1987 til 1990. Prisfallet har vært sterkest for leiligheter, og noe svakere for eneboliger og delte boliger. Figuren må tolkes med en viss forsiktighet. Bl.a. har sammensetningen av den type boliger som er omsatt ikke nødvendigvis utviklet seg i takt med den totale omsetningen. Dette er det korrigert for fom. annet kvartal 1989.

Kilde: Norges Eiendomsmeglerforbund og BYGGFORSK.

Fallet forsterket seg i siste tertial i fjor. Realprisene på eneboliger og delte boliger falt med over 5 prosent fra annet til tredje kvartal, mens prisfallet for leiligheter var nesten dobbelt så stort. For året sett under ett var prisfallet, både nominelt og reelt, sterkere i 1990 enn i 1989. Denne sterke reduksjonen i husholdningenes viktigste formueskomponent har svekket muligheten for å lånefinansiere forbruk, samtidig som mange husholdninger har behov for å bygge opp igjen egenkapitalen gjennom økt sparing. Også den store usikkerheten knyttet til den økonomiske utviklingen og et vanskelig arbeidsmarked kan styrke sparemotivene. På bakgrunn av våre anslag for inntektsveksten i 1991, venter vi en viss oppgang i spareren og samtidig en fortsatt moderat vekst i privat konsum i inneværende år.

Oppgang i industriinvesteringene

Andre private etterspørselskomponenter har utviklet seg omtrent som ventet. Industriinvesteringene viste en betydelig oppgang fra tredje til fjerde kvartal i fjor, og investeringstillingen for fjerde kvartal bekrefter vårt anslag om en oppgang i Fastlands-Norges investeringer i år. Tallene for første kvartal i år kan likevel tyde på at veksten blir lavere enn tidligere antatt. Tabell 1.2 gjengir våre anslag for 1991 fra november i fjor. Nye tall for byggevirksomheten gir ennå ingen klare tegn til oppgang i byggebransjen. Siste tre måneder falt igangsettingen av nye bygg med 8 prosent fra forrige tremånedersperiode. Fallet var størst for bygg innenfor varehandel og bankvirksomhet, mens det var en svak oppgang i igangsettingen av boliger.

Svakere utvikling i tradisjonell eksport og import

Utviklingen både i eksporten og importen av tradisjonelle varer har vært noe svakere enn tidligere lagt til grunn. De siste uten-

rikshandelstallene forsterker den tendensen til utflatning i eksporten som vi så gjennom de siste kvartalene i fjor. Siste tre måneder falt eksporten av tradisjonelle varer med over 3 prosent fra forrige tremånedersperiode. Utsiktene for en fortsatt svekkelse av markedsveksten for norske eksportprodukter innebærer at anslaget på 5 prosent vekst i tradisjonell vareeksport i år kan være noe høyt. Den forventede oppgangen i flere av våre markedsland gjennom året kan imidlertid bidra til at eksporten tar seg opp mot slutten av 1991. Importen av tradisjonelle varer var siste tre måneder i underkant av 3 prosent lavere enn i de foregående tre måneder.

Verdien av olje- og gasseksporten gikk ned med 2,9 milliarder kroner fra desember til februar. Dette bidro til en sesongjustert nedgang i overskuddet på den samlede varebalansen fra 6,7 milliarder kroner i desember til 3,6 milliarder kroner i februar. Lavere oljepriser sammen med den svake utviklingen i tradisjonell vareeksport, trekker i retning av at overskuddet på driftsbalansen i år blir lavere enn de tallene vi presenterte i forrige kvartalsrapport.

AKU-ledigheten faller, mens den registrerte ledigheten øker

Antall utførte timeverk i Fastlands-Norge gikk ned med 1,5 prosent fra 1989 til 1990. En nedgang i gjennomsnittlig arbeidstid medførte at antall sysselsatte falt med 0,9 prosent. Nedgangen var sterkest innenfor privat næringsvirksomhet, mens offentlig forvaltning bidro til å bremse sysselsettingsfallet. Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) gikk arbeidsledighetsraten sesongjustert ned fra 5,6 prosent i første kvartal til 4,8 prosent i fjerde kvartal i fjor. Nedgangen i ledigheten var særlig sterk i fjerde kvartal, men dette skyldtes først og fremst en reduksjon i arbeidsstyrken. Redusert arbeidsstyrke kan ikke på varig basis fortsette

å bidra til en nedgang i arbeidsledigheten.

Tallene for registrerte ledige ved Arbeidskontorene gir ikke et like klart bilde av nedgang i arbeidsledigheten. Ujustert var det en økning i ledigheten fra november til februar på nesten 20 000 personer, men rundt halvparten av denne økningen hadde sin motpost i normale sesongvariasjoner. Arbeidsmarkedstiltakene ble trappet ned i forbindelse med julen, men i løpet av januar og februar var tiltakene igjen kommet opp på samme nivå som i november. Den registrerte arbeidsledigheten kan imidlertid påvirkes av endringer i meldetilbøyeligheten, og en bør derfor legge størst vekt på utviklingen i AKU-ledigheten.

Lavere prisstigning og høye overheng reduserer behovet for høye lønnstillegg i år

Som følge av oljeprisøkningen i fjor sommer steg konsumprisindeksen kraftigere enn ventet ut over høsten. På grunn av lav prisvekst tidligere på året, gikk imidlertid den gjennomsnittlige prisveksten ned fra 4,6 prosent i 1989 til 4,1 prosent i 1990. Dersom oljeprisen hadde vært uendret gjennom annet halvår i fjor ville konsumprisveksten blitt 3,9 prosent.

Prisstigningstakten avtok noe helt mot slutten av året og gikk sesongjustert ned fra desember til januar. En tolv månedersrate på 4,0 prosent i både januar og februar indikerer at årets prisstigning kan bli lavere enn tidligere antatt. Vårt anslag i forrige utgave i Penger og Kreditt var basert på en vesentlig høyere oljepris enn dagens, og selv en underliggende veksttakt på 4½ prosent gjennom hele 1991 vil gi en prisstigning på linje med fjorårets. Dersom oljeprisene holder seg på dagens nivå eller blir enda lavere, kan konsumprisveksten i år komme ned under 4 prosent.

Konsumprisveksten hos våre handelspartnere ligger fremdeles over den norske, men

differansen er på vei ned som følge av lavere prisstigning blant annet i Storbritannia. Prisstigningen i Norge har den siste tiden vært i underkant av inflasjonsraten i ecu-området.

I 1990 ble den gjennomsnittlige årslønnsveksten for norske lønnstager 5,3 prosent. Dette er noe høyere enn det avtalen mellom LO og NHO la opp til, og tyder på at lønnsgradningen ble høyere enn forutsatt. Lønnsveksten har imidlertid variert betydelig mellom ulike grupper. Mens lønningene steg med rundt 7 prosent for ansatte i utekonkurrerende industri og varehandel, var lønnsøkningen i bygge- og anleggsbransjen under 3 prosent. Det var dermed de ansatte i den delen av norsk næringsliv som hadde høyest produktivitetsvekst ifjor, samt ansatte i typiske lavtlønnsyrker, som fikk de høyeste tilleggene. Den høye lønnsveksten i lavtlønnsområder kan være bekymringsfull sett i lys av arbeidsledigheten for disse gruppene.

Overhengene inn i 1991, som uttrykker hvor høy lønnsveksten fra 1990 til 1991 blir dersom det ikke gis tillegg i 1991, varierer også en del. Teknisk Beregningsutvalg har anslått det gjennomsnittlige overhengen i norsk økonomi til i overkant av 2,4 prosent. Dersom vi inkluderer effekten av «Saddam-tillegget» på 30 øre timen fra 1. desember 1990, blir lønnsoverhengen inn i 1991 2,6 prosent. Dette tillegget innebærer således at 0,2 prosentpoeng av lønnsveksten det ville være rom for i 1991, allerede er brukt opp. Høye overheng kombinert med en prisstigning på rundt 4 prosent, innebærer at selv små lønnstillegg vil gi real-lønnsvekst også i år. For gjennomsnittslønnstageren vil et tillegg på i underkant av 2 prosent fra 1. april gi uendret reallønn fra 1990 til 1991. Endringene i skattesystemet innebærer at selv lavere tillegg er tilstrekkelig for å opprettholde kjøpekraften. Kommuneansatte vil, på grunn av lønnsoverhengen på 4 prosent, opprettholde sin reallønn selv uten tillegg i år.

Tabell 1.3. Lønnsøverbeng. Prosent

	1990	1991 ¹⁾
Arbeidere i LO/NHO-området i alt	1,1	1,6 ²⁾
Industriarbeidere	1,4	1,8 ²⁾
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1,7	2,7
Staten	1,2	1,8
Kommunene	1,3	4
Varehandel	1,6	2,0
Forretnings- og sparebanker	1,6	2,6
Forsikring	1,4	2,5
Forretningsmessig tjenesteyting	1,3	2,7
Totalt alle grupper	1,3	2,4

¹⁾ Overheng uten indekstillegg fra 1.12.90. Tar en hensyn til at timefortjenesten pr. 31.12.90 var 30 øre høyere, øker dette overhengene med 0,3 prosentpoeng for de gruppene som fikk dette tillegget. Det er forutsatt at funksjonærer i NHO-bedrifter og ansatte i forretningsmessig tjenesteyting ikke fikk indekstillegg.

²⁾ Eksklusivt det tidligere trekket på 37 øre til lavlønnsfondet.

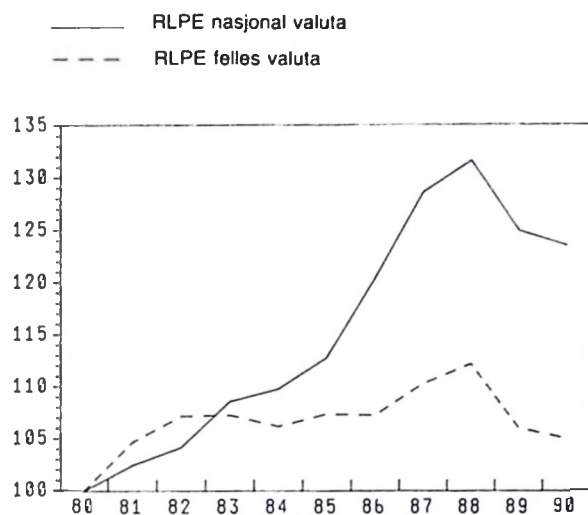
Kilde: Teknisk beregningsutvalg.

Svakere bedring i konkurransevnen enn ventet

Bedringen i industriens konkurransevne, målt ved relative lønnskostnader pr. produsert enhet, anslås nå til i underkant av 1 prosent i 1990. Dette er mindre enn anslått i forrige kvartalsrapport og har sammenheng med flere forhold. For det første ble lønnskostnadsveksten i norsk industri høyere og produktivitetsveksten lavere enn forutsatt. Dette medførte en vekst i lønnskostnader pr produsert enhet i industrien på i overkant av 3 prosent i 1990, etter en nedgang på 2 prosent i 1989.

I tillegg styrket kronen seg i fjor med 0,2 prosent målt ved konkurransekursindeksen, noe som isolert sett førte til en forverring av konkurransevnen. Ecu-tilknytningen fra 22. oktober i fjor medførte en sterkere appresiering av kronen overfor USD og JPY mot slutten av fjoråret enn det gamle kurvsystemet ville ha gjort. Dersom denne utviklingen fortsetter, kan endringene i valutakurssystemet bidra til å dempe prisstigningen i Norge.

Figur 1.5. Relative lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien (RLPE) 1980 = 100

Gjennom store deler av 80-tallet ble den høye kostnadsveksten i norsk industri delvis kompensert gjennom en depresiering av kronen. Fra 1988 har vi hatt minimale kurssvingninger slik at utviklingen i RLPE målt i nasjonal valuta og RLPE målt i felles valuta har vært sammenfallende. På grunn av endringene i valutakurssystemet i fjor vil vi i fremtiden kunne oppleve noe større kursvariasjoner igjen. For eksempel vil en endring i USD/DEM kursen på 10 prosent føre til en appresiering /depresiering av kronen på 2 prosent i forhold til den kursen vi ville ha fått overfor våre handelspartnere med den gamle kurvordningen.

Kilde: IMF, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Etter et tap av konkurransevne på 12 prosent i perioden 1980-88, har vi gjenvunnet vel halvparten de to siste årene. Mye av dette har skjedd gjennom en betydelig produktivitetsvekst som har gått sammen med redusert sysselsetting i industrien. Til tross for denne bedringen har eksportmarkedsandelene vært omtrent uendret gjennom 1989 og 1990. Et ventet fall i kostnadsveksten hos våre handelspartnere i inneværende år stiller derfor høye krav til norsk industri i tiden fremover.

En bedring av konkurransevnen i 1991 gir ikke rom for vesentlige lønnsstillegg når

en tar hensyn til det høye lønnsoverhenget og økningen i arbeidsgivernes kostnader som følge av obligatorisk yrkesskadeforsikring og bedriftshelsetjeneste. Et lønnsstillegg på 2 prosent fra 1. april 1991 vil gi en vekst i industriens lønnskostnader på rundt 4 prosent fra 1990 til 1991. Vi ser da bort fra lønnsglidning gjennom året. Dersom vi forutsetter uendrede valutakurser, en lønnskostnadsvekst på 6 prosent hos våre handelspartnere og samme produktivitetsvekst i Norge som hos våre handelspartnere, vil det gi forbedring av konkurransevnen på knapt 2 prosent i 1991. Skulle vi få en «tradisjonell» lønnsglidning, produktivitetsveksten bli mindre enn hos handelspartnerne eller kronen styrke seg, vil denne forbedringen lett bli borte. I så fall er vi tilbake til situasjonen i 1980-årene da konkurransevnen gradvis ble svekket.

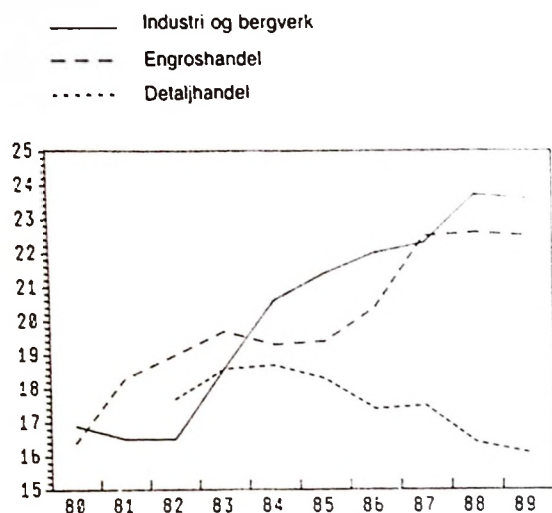
Usikkerhetsmomenter knyttet til konjunkturutviklingen

I forrige utgave av Penger og Kreditt presenterte vi anslag som indikerte tiltagende vekst i innenlandsk etterspørsel og produksjon i 1991. Anslagene er vist i tabell 1.2. Bildet av verdensøkonomien har imidlertid endret seg siden vi utarbeidet våre anslag i november. Blant annet er oljeprisen lavere enn dengang og eksportutsiktene for tradisjonelle varer ikke fullt så gode. Det har den senere tid vært trukket frem en rekke usikkerhetsfaktorer knyttet til utviklingen i norsk økonomi. De viktigste av disse er:

- Dårlig soliditet og lav egenkapital i bedriftene som har gitt et fortsatt høyt antall konkurser.
- Såkalt kredittkontraksjon, det vil si at bankene reduserer utlånsveksten for å øke sin egenkapitalandel.

Regnskapsstatistikken for industri og varehandel bekrefter i hovedsak ikke bildet av fallende egenkapital og dårlig soliditet i næringslivet. I industrien og engroshandelen

Figur 1.6. Egenkapitalandeler i norsk næringsliv. Prosent

Regnskapsstatistikken for industri og engroshandel bekrefter ikke bildet av at egenkapitalen er redusert i næringslivet. I detaljhandelen har det derimot vært svakt fallende egenkapitalandel helt siden 1984. Regnskapstallene går imidlertid bare frem til 1989, og de omfatter kun store bedrifter. Med store bedrifter menes i industri mer enn 50 ansatte, i engroshandel mer enn 30 ansatte og i detaljhandel mer enn 10 ansatte.

Kilde: Regnskapsstatistikken fra Statistisk sentralbyrå.

har egenkapitalandelen økt de siste årene, mens det i detaljhandelen har vært en svakt fallende egenkapitalandel. Regnskapsstatistikken går imidlertid bare frem til 1989, den dekker ikke alle næringer og den dekker heller ikke de minste bedriftene. Dessuten kan en ha stigende gjennomsnittlig egenkapitalandel i en situasjon hvor mange av de svakeste bedriftene går konkurs uten at de gjenværende bedrifter har økt sin egenkapitalandel.

Regnskapsstatistikkenes tall står kanskje i en viss motsetning til det fortsatt høye antall konkurser i næringslivet. Statistikken for åpne konkurser viser at det først og fremst er de minste bedriftene som har problemer. I 1990 var hele 92 prosent av antall konkurser i bedrifter med færre enn ti an-

satte, og disse dekkes altså ikke av regnskapsstatistikken.

Nasjonalregnskapets tall for bruttosparing i foretakssektoren, som svarer til det tilbakeholdte overskuddet i bedriftene, viser også en bedring de siste årene. Disse tallene får imidlertid ikke med seg omvurdering av real- og finanskapital. Det har i de siste årene vært et betydelig fall i prisene på forretningsbygg og forretningseiendommer. Også husholdningene og kommunene har i senere tid foretatt en betydelig finansiell konsolidering. Det betyr at fordringsveksten for både foretak, husholdninger og kommuner nå er betydelig sterkere enn gjeldsveksten, jf tabell 1.1 foran. Disse sektorene kan derfor trekke på sine fordringer i stedet for å ta opp ny gjeld dersom de vil øke sitt forbruk eller sine realinvesteringer. Dette trekker også i retning av at mangel på kreditt ikke nødvendigvis er noen vesentlig begrensende faktor for realetter-spørselen i økonomien. På den annen side kan det være at deres totale formuesposisjon svekkes som følge av fall i bolig- og eiendomspriser. Dette vil bidra til å redusere etterspørselen. Vi har imidlertid liten erfaring med å vurdere hvor sterkt slike formueseffekter påvirker etterspørselen, særlig gjelder dette foretakssektoren.

Etter de høye tapene de siste årene er finansinstitusjonene blitt mindre villige til å ta risiko ved sine utlån. Langt på vei må dette sies å være en sunn utvikling. Tilstrekkelig egenkapital bør være en forutsetning for å få lånefinansiering. Men bankenes tilbakeholdenhet skyldes nok også behovet for å tilfredsstille kravene til kapitaldekning. Hvis ikke dette kan gjøres ved å øke risikokapitalen, må de istedet redusere de engasjementer som kapitalen skal regnes i forhold til. Også de høye banktapene har skjerpet bankenes behov for å øke sin inntjening, og derfor holdes utlånsrentene høyere og innskuddsrentene lavere enn de ellers ville ha gjort. Begrensningen i kredittilgangen fra private finansinstitusjoner motvirkes av den sterke veksten i utlånene

fra statsbankene og i noen grad av muligheten for å ta opp lån i utlandet.

Når en korrigerer for innenlandske finansinstitusjoners utlånstap, var den samlede gjeldsveksten for private og kommuner 5,4 prosent i 1990. Verdien av samlet forbruk og realinvesteringer i Fastlands-Norge økte til sammenligning med 6,4 prosent. Riktignok er utlånsveksten fra de private bankene forholdsvis lav. Men som det fremgår av tabell 1.4 skyldes dette først og fremst nedgangen i byggelån som følge av den sterke nedgangen i bygge-investeringene samt at bedriftene i mindre grad enn før trekker på sine bevilgede kassekreditter. Utnyttingsgraden for kassekreditter gikk ned fra 54 prosent av bevilget kreditt ved utgangen av 1989 til 43 prosent ved utgangen av 1990. Det siste kan være en indikasjon på bedret likviditet i bedriftene. Eventuelle problemer med å skaffe kreditt vil trolig være størst for små og nystartede bedrifter. Imidlertid synes etterspørselen etter lån fra slike bedrifter å være forholdsvis beskjeden. En indikasjon på dette er at småbedriftsfondet ikke fikk brukt opp sin utlånskvote for 1990. Mye kan således tyde på at den lave kreditttilførselen i stor grad skyldes liten etterspørsel etter lån.

Lavere oljepris illustrerer hvor sårbar norsk økonomi er

Til tross for de nevnte usikkerhetsfaktorene, synes det fortsatt å være grunnlag for å vente en moderat oppgang i norsk økonomi i 1991. Om oppgangen, og dermed også sysselsettingsveksten, skulle bli lavere enn ventet, er imidlertid rommet for å rette opp dette med en mer ekspansiv finanspolitikk nå oppbrukt. Utviklingen i utenriksøkonomien så langt peker i retning av at driftsoverskuddet i 1991 blir vesentlig lavere enn i fjor. Mye tyder på at oljeprisene blir lavere enn vi forutsatte i forrige kvartalsrapport. Vi påpekte da den store usikkerheten forbundet med oljeprisene og la til grunn en teknisk oljeprisforutsetning på 140 kroner

Tabell 1.4. Utlån fra private banker 1990

	Milliarder kroner	Vekst fra 1989 til 1990
Utlån i alt	384,9	2,9
Disponerte rammelån	73,0	-12,3
Kassekreditter	54,8	-10,3
Byggelån	18,2	-17,5
Nedbetalingslån	311,9	7,0
Memo:		
Utlånsvekst korrigert for tap		5,9

Kilde: Norges Bank.

fatet, som et gjennomsnitt for to alternative utviklingsbaner for oljeprisen. Dersom vi i stedet forutsetter en gjennomsnittlig oljepris på 120 kroner i 1991, blir driftsoverskuddet redusert fra 19 milliarder til 5 milliarder kroner i inneværende år.

Utsiktene for en fortsatt svekkelse av markedsveksten for tradisjonelle norske eksportprodukter, kombinert med lavere eksportpriser, innebærer at også bidraget fra tradisjonell vareeksport kan bli lavere enn forutsatt i forrige kvartalsrapport. Selv om lavere innenlandsk etterspørsel kan medføre lavere import, er det ikke usannsynlig at det tidligere anslåtte driftsoverskuddet i 1991 faller helt bort. Dette understreker den store usikkerheten forbundet med eksportinntektene i en så råvarebasert utenriksøkonomi som den norske.

Også utviklingen i statens finanser illustrerer ulempene forbundet med å basere vår økonomi på usikre oljeinntekter i så stor grad. Budsjettunderskuddet inklusive oljeinntekter er i Salderingsproposisjonen anslått til nesten 11 milliarder kroner i inneværende år. Med en oljepris på 120 kroner fatet vil statens oljeinntekter bli rundt 2½ milliarder kroner lavere enn budsjettet, og budsjettunderskuddet tilsvarende høyere. Dette gir en ubalanse mellom inntekter og utgifter som ikke kan opprettholdes over tid.

Det er en kjent sak at det er adskillig lettere å øke offentlige utgifter enn å redusere

dem. Det er derfor viktig at myndighetene tar hensyn til usikkerheten knyttet til oljeinntektene når utgiftsnivået bestemmes via offentlige budsjetter. Dagens utgiftsnivå innebærer at det ikke vil akkumuleres midler i Statens Petroleumsfond selv med høye oljepriser. Med utsikter til relativt lave oljepriser i lengre tid er det nødvendig å redusere oljeavhengigheten. Redusert oljeav-

hengighet forsterker nødvendigheten av lavere vekst i offentlige utgifter, og bør derigjennom føre til en mer effektiv anvendelse av offentlige midler. Kostnadsbesparelser ved hjelp av effektivitetsfremmende tiltak og omprioriteringer innenfor offentlige budsjetter er derfor nødvendig for å gi rom for nye og høyere prioriterte tiltak.

Tabell 1.5 Månedlige konjunkturtall, sesongjustert

	1990	1990							Prosentvis endring			
		2.kv.	3.kv.	4.kv.	Nov.	Des.	Jan.	Feb.	Fra samme måned året før	Siste 3 mndr mot foregående 3 mndr	Hitil i år mot samme periode året før	Siste 3 mndr ut året ¹⁾
Privat												
varekonsum	102,3	101,7	103,0	102,3	103,0	100,0	102,2	...	2,5	-2,1	2,5	-0,5
Salg av nye biler	5 304	5 268	5 214	5 070	5 196	4 509	4 525	4 573	-17,3	-13,2	-18,1	-14,4
Bygg igangsatt totalt	4 466,3	1 102,8	1 076,4	1 051,2	300,5	377,9	305,7	...	-35,1	-8,3	-35,1	-12,4
Boliger, kvm.	2 704,8	693,8	607,6	642,2	198,2	228,3	231,7	...	-27,1	6,1	-27,1	-2,2
Andre bygg, kvm.	1 761,5	402,8	487,6	401,8	97,6	148,4	103,9	...	-42,9	-24,6	-42,9	-21,3
Industriproduksjon	110,2	110,2	112,1	110,0	109,8	109,4	108,2	...	0,0	-2,4	0,0	-1,1
Import trad. varer	152 611	39 145	37 683	39 165	13 447	12 834	12 943	12 085	2,2	-2,7	-1,7	-0,9
Eksport trad. varer	112 486	27 959	28 704	29 910	9 970	10 158	9 465	9 201	1,0	-3,4	2,0	2,0
Eksport olje og gass	88 785	16 259	22 100	30 993	11 150	9 368	8 970	6 457	15,2	-19,8	22,2	10,5
Registrerte ledige	92 696	92 323	100 048	86 656	83 934	88 870	93 990	93 392	2,1	5,2	1,4	-0,4
Sum ledige og tiltak	147 508	145 674	147 146	146 428	146 087	145 804	147 299	154 879	2,8	1,4	0,2	1,4
Tilgang ledige plasser	19 668	18 854	20 075	20 380	17 451	22 086	19 284	21 468	15,0	6,0	3,0	6,0
Konsumprisindeksen	231,2	229,7	231,9	235,7	235,8	236,1	236,0	236,6	4,0	0,7	4,0	2,2
Ledende indikator	99,3	100,1	99,5	97,3	97,3	96,3	95,6	...	-5,0
Sammenfallende indikator	98,0	98,1	98,2	97,8	97,8	97,4	96,9	...	-1,0

¹⁾ Når desembertall foreligger, gjelder anslaget neste år

Tabell 1.6. Kvartalsvise konjunkturtall, sesongjustert

	1989	1990	1990				Prosentvis endring				
			1.kv.	2.kv.	3.kv.	4.kv.	Fra samme kv. året før	Siste to kv. mot foregående to	Hitil i år mot samme periode året før	Siste to kv. ut året ¹⁾	Siste to kv. ut året ¹⁾
Sysselsatte personer AKU	2 049	2 030	2 015	2 038	2 038	2 029	0,1	0,4	-0,9	0,0	0,2
Arbeidsstyrken AKU	2 154	2 142	2 134	2 151	2 150	2 132	-0,1	-0,1	-0,6	-0,5	0,0
Arbeidsledige AKU	106	112	120	113	112	103	-3,9	-7,7	6,1	-8,2	-4,1
Utførte timeverk AKU	1 749	1 723	1 711	1 741	1 718	1 721	-0,7	-0,3	-1,5	-0,1	-0,2
Eksportpriser trad. varer	106,4	101,4	101,7	99,5	98,2	106,3	2,3	1,6	-4,7	4,8	0,8
Eksportvolum trad. varer	109,5	120,5	114,7	123,0	127,3	122,5	7,1	5,1	11,2	1,6	3,6
Importpriser trad. varer	105,6	106,6	107,4	105,3	105,9	108,0	0,1	0,6	1,0	1,3	0,3
Importvolum trad. varer	95,1	104,4	101,5	110,2	103,4	106,5	11,9	-0,8	10,7	2,1	0,6
Industriinvesteringer	198,7	...	179,4	191,8	187,6	...	-5,9	5,6	-10,2	-6,1	-5,8
Eksportordretilgang industri ²⁾	398,2	347,0	355,9	360,4	348,1	325,1	-6,3	-6,0	-12,8	-6,3	-3,0
Innenlandsk ordretilgang industri ²⁾	164,9	177,5	166,6	164,5	200,8	179,7	15,5	14,9	7,6	1,2	7,2
Ordretilgang, bygg og anlegg	121,8	...	79,6	92,9	90,9	...	-29,1	-9,3	-27,8	-27,2	-27,0
Timelønn industriarbeidere ³⁾	87,00	92,15	88,29	89,89	95,80	94,62	7,4	6,9	5,9	2,7	3,3

¹⁾ Når tall for 4. kvartal foreligger, gjelder overslaget neste år

²⁾ For metaller og verkstedsprodukter ekskl. transportmidler og bore-rigger

³⁾ Ukorrigert

Utviklingen mot økonomisk og monetær union innen EF

EFs regjeringskonferanse om en økonomisk og monetær union

15. desember 1990 ble EFs traktatkonferanse om etablering av en økonomisk og monetær union (EMU) åpnet. Konferansen vil bli avviklet gjennom månedlige møter over en periode på ca trekvart år. Dens formål er å vedta en ny traktat som fastlegger målsettingen for, innholdet av og den institusjonelle struktur for en økonomisk og monetær union. Den skal også fastlegge statuttene for et felles sentralbanksystem som vil få ansvaret for pengepolitikken innen EF når forholdene ligger til rette for dette.

Intensjonene er å få ratifisert traktatendringene innen utgangen av 1992. Parallelt med denne traktatkonferansen foregår det en tilsvarende regjeringskonferanse om *den politiske union* i EF. Der drøftes generelle politiske og institusjonelle spørsmål i EF-systemet, blant annet behandles *kompetansfordelingen* mellom EFs organer og spørsmålet om ytterligere overføring av *ny kompetanse* til EFs organer på områder som i dag ikke inngår i Roma-traktaten. Selv om denne konferanse kanskje ikke vil oppnå så betydningsfulle praktiske resultater som EMU-konferansen, vil den likevel komme til å influere på de mer prinsipielle løsninger og politiske kompetansespørsmål som inngår i EMU-planene.

Den økonomiske og monetære union — bakgrunnsmateriale

Ved oppstartingen av EMU-konferansen var det fremlagt et omfattende materiale

som dels belyste de økonomiske og politiske valgmuligheter som forelå, og dels formulerte konkrete forslag til institusjonelle og praktiske løsninger.

Materialet bygger i hovedsak på Delors-rapporten (fremlagt i april 1989) og Guigou-rapporten (fremlagt høsten 1989), som gir en oversikt over de mer prinsipielle og praktiske sider ved en økonomisk og monetær union. I tillegg kommer EF-Kommisjonens arbeidsdokumenter om de økonomiske og institusjonelle konsekvenser av en slik union.¹⁾ Videre foreligger Kommisjonens forslag til traktatendringer, Den monetære komité's rapport av 23. juli 1990 om hovedproblemene for EMU, og EFs sentralbanksjefers utkast til statutter for et felles sentralbanksystem. De enkelte medlemsland har gitt uttrykk for foreløpige prinsipielle vurderinger, og det er fremmet konkrete forslag til traktatendringer fra Storbritannia, Frankrike, Spania, Luxembourg og Tyskland, som på ulike måter avviker fra Kommisjonens opplegg. EF-Parlamentet har også uttalt seg om EMU-planene. Det ønsker en sterkere vektlegging på de tradisjonelle økonomiske mål, full sysselsetting, stabil vekst og utjevning av inntektsforskjeller, og vil styrke den demokratiske kontrollen i EMU.

¹⁾ Den økonomiske og teoretiske analysen er tatt inn i European Economy no. 44/90: «One market, one money».

Delors-rapporten²⁾

Det var flere grunner til at man innen EF satte i gang utredninger om gjennomføring av en økonomisk og monetær union. Utviklingen mot det indre marked vil gjøre EF-landenes økonomier mer avhengige av hverandre. Dette reduserer mulighetene for å føre en uavhengig politikk, forsterker virkningen som økonomiske tiltak i et land kan ha på andre land og påkaller mer samordnet politikk. Videre kan frie kapitalstrømmer fremkalle spenninger i valutamarkedet og legge for store byrder på pengepolitikken for å sikre kursstabilitet.

Delors-rapporten nevner tre betingelser for en monetær union: fullstendig og ugjenkallelig konvertible valutaer, ingen valuta-reguleringer og ingen endring i kursparitetene eller variasjon omkring disse. Innføring av én felles valuta blir vurdert som en styrke for unionen, men ikke en nødvendig forutsetning.

Betingelsene for den økonomiske unionen er innføring av de «fire friheter», en styrking av en felles regional- og strukturpolitikk og en økt samordning av finanspolitikken. Det siste er viktig også fordi det sentrale EF-budsjettet er for lite til at det kan benyttes til aktivitetsregulering og automatisk stabilisering. Delors-komiteen går inn for økt og mer forpliktende samordning av finanspolitikken samt bindende regler og beslutninger for å hindre vedvarende ubalanser i nasjonalstatenes finanser, noe som kan true unionens finansielle stabilitet. For øvrig skal beslutningsmyndighet overføres til EFs organer bare på områder som klart berører EFs felles interesser og som ikke kan løses tilfredsstillende på nasjonalt nivå. Dette står i motsetning til pengepolitikken som i en monetær union vil bli et fellesanliggende for medlemslandene, og som således må utøves av en felles sentralbank.

²⁾ En beskrivelse av Delors-rapporten og vurderinger av denne, er gitt i Penger og Kredit 1989/3: Håkon Sannes «Går det mot en økonomisk og monetær union i EF?».

Delors-rapporten foreslår EMU gjennomført i tre etapper. I første etappe forutsettes det en tilnærming mellom EF-landenes økonomier, slik at disse utvikler seg mer likt hva gjelder inflasjon, vekst og offentlige finanser. Alle EF-land bør delta i kurs- og intervensjonssamarbeidet i EMS på samme vilkår, og all valutaregulering mellom medlemslandene bør fjernes. Det etableres et system for samordning og gjensidig overvåking av medlemslandenes økonomiske politikk, «multilateral surveillan- ce».

I fase to etableres et felles sentralbanksystem (Det europeiske sentralbanksystem) bestående av en sentral institusjon (Den europeiske sentralbank) og de nasjonale sentralbanker. Dette krever endringer i Roma-traktaten. Det forutsettes at tilnæringsprosessen i medlemslandenes økonomier fortsetter og at svingningsmarginene for de ulike valutaene gjøres mindre. Valutakursjusteringer er imidlertid ikke utelukket ennå.

Ved inngangen til fase tre foreslås at paritetsverdiene fastlåses og svingningsmarginene reduseres til null. Den europeiske sentralbank legger nå opp pengepolitikken og opererer i finansmarkedene enten selv eller gjennom de nasjonale sentralbankene. Sentrale EF-organer gir en helhetsvurdering av enkeltstatenes budsjettpolitikk, og vil kunne treffe bindende vedtak som begrenser nasjonal budsjettkompetanse. De sentrale organer, som omfatter EF-Parlamentet, vil videre ifølge forslaget få myndighet til å treffe vedtak om disponering av EFs finansielle ressurser, blant annet til strukturtiltak. Fase tre kan eventuelt avsluttes med at det innføres én felles valuta for alle EF-land.

Delors-rapporten er fra ulike hold blitt kritisert fordi den ikke vurderer ønskeligheten av en økonomisk og monetær union og ikke i tilstrekkelig grad analyserer fordele og ulemper ved en slik union. Dette var imidlertid ikke utvalgets primære oppgave. Mandatet innebar å redegjøre for hvordan

man i konkrete etapper kunne nå fram til en økonomisk og monetær union, hvilke forutsetninger en slik utvikling måtte bygge på, og hvilke konsekvenser en slik handlingsplan på ulike nivåer kunne få for den økonomiske og monetære politikk og det institusjonelle samarbeidet i EF. Delors-rapporten må dessuten oppfattes som én av flere mulige utforminger av en slik handlingsplan. Denne mandatavgrensning fikk således sin praktiske konsekvens ved at det hovedsakelig var handlingsplanens første etappe som ble konkretisert i detalj.

Denne første etappe ble innledet 1. juli 1990, samme dag som EF iverksatte sitt vedtak om full kapitalliberalisering i åtte EF-land. (Spania, Portugal, Hellas og Irland har tidsbegrensede overgangsordninger.)

Vurderinger av den økonomiske union

Det er bred politisk enighet blant de tolv medlemslandene om at den økonomiske og monetære union skal baseres på;

«et åpent markedssystem, som forener prisstabilitet med vekst, sysselsetting og miljøbeskyttelse, som tar sikte på sunne og balanserte finansielle og budsjettmessige betingelser samt samhørighet på det økonomiske og sosiale område» (Det Europeiske Råd 28. oktober 1990).

Det er også bred enighet om at fellesskapsinstitusjonenes kompetanse i denne forbindelse bør bli styrket. Det er imidlertid delte meninger om hvor langt man skal gå i å overføre myndighet til fellesskapsinstitusjoner når det gjelder den generelle økonomiske politikken. Noen land, deriblant Storbritannia og Danmark, har reagert mot å avgi suverenitet vedrørende finanspolitikken til EF-organer.

Det er stort sett enighet om behovet for en sterkere samordning av landenes økonomiske politikk og at finanspolitikken bør ha et mellomlangt perspektiv. Det er allerede etablert prosedyrer som ledd i den mul-

tilaterale overvåkingen av medlemslandenes økonomiske politikk ved oppstartingen av første fase i den økonomiske og monetære union. Det skal hindre at enkelte land fører en finanspolitikk som kan true den finansielle stabiliteten i hele EF-området og «glemmer» virkningen av finanspolitikken på andre land.

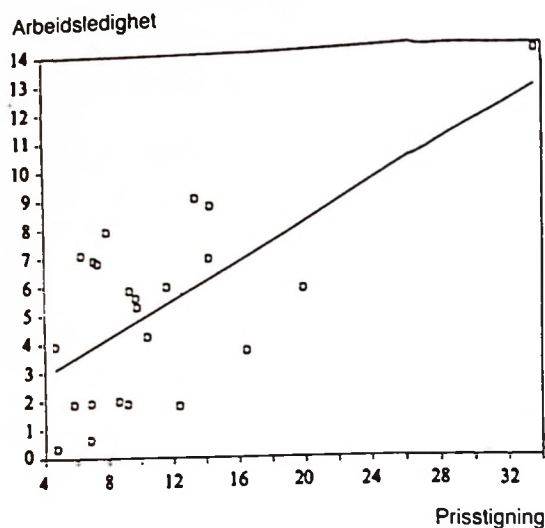
Det synes å være full enighet om å forby sentralbankfinansiering av statlige underskudd, og at det ikke skal være slik at EF hefter for medlemslandenes statsgjeld. Som eksempel kan nevnes at Italia de siste årene har hatt budsjettunderskudd i størrelsesorden 10 prosent av BNP. Italias statsgjeld utgjorde i 1990 nærmere 30 prosent av den totale EF-statsgjeld, slik at et sammenbrudd av Italias betalingsevne vil kunne få alvorlige negative politiske og økonomiske konsekvenser for EMU-systemet. Det må også tas stilling til spørsmålet om bruk av sanksjoner overfor medlemsland som ikke følger EFs retningslinjer.

Vurderinger av den monetære union

Prisstabilitet. De tolv medlemslandene er enige om at i en monetær union bør det overordnede mål for pengepolitikken være prisstabilitet, og at den for øvrig må understøtte den generelle økonomiske politikk.

Høy inflasjon går vanligvis sammen med mer variabel inflasjon og i praksis mer variable realrenter. Høy inflasjon kan også bidra til at forholdet mellom priser på ulike varer og tjenester endrer seg i forhold til hverandre på en uforutsigbar måte. Dette er forhold som gjør det vanskeligere å forutsi lønnsomheten av nye bedrifter og produksjonsanlegg. For å være på den sikre siden vil investor derfor kreve høyere lønnsomhet enn ellers. Dette betyr at færre prosjekter vil bli gjennomført, og veksttakten i økonomien går ned. I rapporten «One market — one money» legger EF-kommisjonen frem et fylldig materiale som belyser disse sammenhengene nærmere. Det synes som

Figur 2.1. Gjennomsnittlig arbeidsledighet og prisstigning i OECD-landene (eksklusive Jugoslavia og Island) 1970-1985

På grunnlag av tall for gjennomsnittlig arbeidsledighet og inflasjon i OECD-landene har EF-Kommisjonen forsøkt å finne en sammenheng mellom inflasjon og ledighet på lengre sikt. Deres resultater viser så langt at de landene som har hatt høyest prisstigning i perioden 1970-1985 også har hatt den største arbeidsledigheten. Den rette linjen i figuren illustrerer at en økt inflasjon på en prosentenheter i gjennomsnitt har gått sammen med 0,3 prosentenheter høyere ledighet.

Kilde: OECD og EF-Kommisjonen.

om land som har hatt lav inflasjon i de siste 20 årene, stort sett har klart seg bedre enn andre, med høyere vekst og lavere ledighet som resultat. Årsakene til dette kan likevel være flere. Figur 2.1 viser forholdet mellom inflasjon og arbeidsledighet i EF-landene i perioden 1970-85.

Felles valuta. En monetær union kan organiseres på to måter. Den ene måten er at to eller flere land bestemmer seg for at det skal være et fast og uforanderlig vekslingsforhold mellom deres pengeenheter. Slik virket den nordiske myntunionen i perioden 1875-1913. Alternativt kan de gamle

pengene avløses av en ny pengeenhet, slik den tyske, italienske og nordamerikanske myntunion i forrige århundre virket. Medlemslandene (unntatt Storbritannia) legger nå til grunn for drøftelsene at slutt målet i den etappevise utvikling mot en monetær union er å etablere én felles pengepolitikk basert på én felles valuta utstedt av en felles europeisk sentralbank.

Preferansen for én felles valuta ble første gang uttrykt i Det europeiske råds resolusjon av 28. oktober 1990. Dette må oppfattes som en politisk konklusjon på Kommissjonens analyse og forslag til elementer i den økonomiske og monetære union, jf European Economy 44/1990.

Der fremheves at transaksjonskostnadene blir lavere ved alle betalinger mellom land i unionen når en opererer med en felles valuta. Dette merkes ikke bare av folk som skal reise på ferie, men også av folk som vil kjøpe utenlandske verdipapirer, eller bedrifter som importerer og eksporterer. For de siste er det også viktig at den usikkerheten som i dag er knyttet til mulige valutakursendringer, blir borte mellom landene i unionen. Selv om dette også skulle være tilfelle ved ugjenkallelig faste kurser mellom nasjonale valutaer, vil innføring av en felles valuta gjøre det enda vanskeligere å endre valutakursene. Riktignok kan større aktører sikre seg mot kursendringer, men slik sikring tar bankene en pris for. Dersom unionen fører til en felles pengeenhet, blir det også lettere å sammenlikne priser i ulike land.

Disse gevinstene er forhold som man regner med vil føre til bedre utnyttelse av fordelene med internasjonal handel mellom landene i EMU og kan over en viss tid gi større økonomisk vekst. Det kan også føre til mer integrerte kapitalmarkeder, som vil fremme ressursallokeringen innad i EF. EF-kommisjonen i Brussel har anslått at disse gevinstene over noen år vil utgjøre over 5 prosent av BNP, jf ramme.

I en monetær union med helt frie kapitalmarkeder kan det ikke eksistere mer enn én pris eller rentesats på samme type finans-

Gevinster og tap ved EMU og en felles valuta

EF-kommisjonen i Brussel har forsøkt å anslå noen gevinster og tap ved innføring av én felles valuta i EF. Dette er et vanskelig arbeid, og Kommisjonen advarer selv mot å ta tallfestede anslag som mer enn antydning av størrelsesorden. For mange forhold er usikkerheten så stor at Kommisjonen ikke har funnet det riktig å kvantifisere virkningen i det hele tatt. Nedenfor følger noen viktige tall, målt som prosent av BNP, som anskueliggjør størrelsesorden av gevinstene.

Gevinst ved:

Bortfall av omvekslingskostnader	0,4 prosent
Bedre utnyttelse av stordriftsfordeler i betalingssystemet	0,2 prosent
Redusert avkastningskrav i bedrifter på grunn av mindre usikkerhet	5-10 prosent

Det vesentlige av gevinsten skyldes at når usikkerhet om valutakurser og forskjellig pengepolitikk mellom ulike EF-land blir borte, kan investorer og sparere senke kravet til fremtidig avkastning på kapital. Dette vil

stimulere sparingen og føre til økte investeringer og dermed økt produksjonskapasitet. Det er ikke urimelig å regne med en reduksjon i kapitalavkastningskravet på 0,5 prosent som følge av dette, noe som på sikt kan øke EF-landenes nasjonalinntekt med 5-10 prosent. Disse gevinstene er antakelig størst for mindre EF-land som er mer avhengige av sin utenrikshandel.

Kostnadene ved EMU er det også vanskelig å kvantifisere. Myndighetenes tap av seignorage, «inflasjonsskatt», til sentralmyndighetene som følge av redusert inflasjon, er imidlertid beregnet. Dette henger sammen med at inflasjon fører til behov for stadig større seddelmengde i økonomien. Sentralbanken tjener på dette ved at den kan plassere motverdien av landets mengde av sedler og mynt i rentebærende fordringer. Virkningen blir merkbar, anslagsvis 1 prosent av BNP for Portugal og Hellas, men ubetydelig for de fleste andre EF-land. Om dette egentlig er et tap for samfunnet avhenger av hvor effektivt staten disponerer sine midler og muligheten til å inndra skatter på andre måter.

Kilde: European Economy no. 44/1990.

objekter. Dermed blir det ikke mulig for et enkelt land å føre en pengepolitikk som avviker fra de andre medlemslandene.

Noen land, deriblant Storbritannia, føler det tungt å oppgi pengepolitikken som styringsinstrument. Hvor stort tapet er, kan imidlertid diskuteres. For det første deltar allerede de fleste EF-landene i kurs- og intervensjonssamarbeidet i EMS og har utviklet sine valutareguleringer. Finansmarkedene i disse landene har gjennom siste ti-år blitt knyttet tett sammen. Det er således lagt sterke begrensninger på de enkelte landenes muligheter til å føre en selvstendig pengepolitikk. Alternativet innebærer enten at man lar valutakursen flyte fritt i forhold til andre land, eller at man gjennomfører valutakursendringer med visse mellomrom. Erfaringer fra mange land viser, ifølge EF-

Kommisjonen, at i hvert fall små land i det lange løp på denne måten oppnår lite av en selvstendig pengepolitikk hva gjelder vekst og sysselsetting. Inflasjonstakten kan imidlertid bli høyere.

Det spørsmålet særlig gjelder, er derfor om man har andre midler til rådighet for å møte virkningene av økonomiske sjokk som slår ulikt ut på medlemslandene. Dette gjelder sjokk som økninger i oljeprisen eller oppbyggingen av det tidligere Øst-Tyskland. Tankegangen i ledende EF-kretser er nok at dette først og fremst krever økt pris- og lønnsfleksibilitet. Det hevdes da særlig at det er grunn til å tro at når devaluering definitivt bortfaller som en tilpasningsmulighet, vil markedene gradvis begynne å fungere annerledes. Det kan likevel være delte meninger om hvor realistisk dette er.

Felles sentralbank. De praktiske konsekvenser av det elleve medlemsland nå synes å være enige om, er en ny institusjon som skal bestå av de nasjonale sentralbanker og et sentralt organ som skal ha det fulle ansvar for pengepolitikken. Den nye fellesinstitusjonen, Den europeiske sentralbank, er tiltenkt en *uavhengig* stilling. Verken den eller dens styremedlemmer skal kunne mota instruksjoner fra noen nasjonal regjering eller nasjonal sentralbank eller fra EFs øvrige institusjoner. Imidlertid forutsettes det en utstrakt rapport- og informasjonsplikt overfor EFs politiske organer (herunder EF-Parlamentet). Sentralbankens rapporter og regelmessige balanseoppstillinger skal offentliggjøres. Videre er det foreslått at Rådet av finansministere (Ekofin) og Kommisjonen skal kunne være representert i sentralbankstyrets møter og at formannen i styret etter behov skal kunne delta i Det europeiske råd og i Rådet av finansministere.

Opprettelse av en felles sentralbank er i virkeligheten en logisk konsekvens av at man innfører en monetær union. Bare dersom én enkelt institusjon er ansvarlig for gjennomføringen av pengepolitikken innenfor hele unionen, kan en sikre seg at det føres samme politikk i alle medlemsland.

Sentralbanksystemets eneste motpol i den økonomiske politikken vil være Rådet av finansministere. Rådet vil, ifølge forslaget, ikke få noen instruksjonsmyndighet overfor sentralbanken i interne pengepolitiske spørsmål. Kommisjonen foreslår imidlertid at Ekofin skal fastlegge retningslinjer for den *eksterne valutapolitikk*, men dette skal skje etter råd fra sentralbanken. Denne kompetansefordelingen og prosedyrene for denne ligger nær opp til praksis i flere EF-land.

Veien fram mot EMU

Det ser nå ut til at elleve medlemsland (Storbritannia har tatt forbehold) er enige om behovet for en økonomisk og monetær

union. Første fase startet 1. juli 1990, og under visse spesifiserte forutsetninger skal fase to innledes fra 1. januar 1994. Senest innen utgangen av 1997 er Kommisjonen og Den europeiske sentralbank pålagt å rapportere om utviklingen i EFs økonomiske og monetære samarbeid og spesielt om de fremskritt som er gjort med hensyn til økonomisk konvergens. Disse rapporter vil danne basis for en beslutning om å tiltre den tredje og endelige slutfase og tidspunktet for denne.

Som nevnt har Storbritannia tatt forbehold om slutt målet i EMU-prosessen. Forbeholdet er basert på både økonomiske og politiske argumenter. Den tidligere britiske finansminister Nigel Lawson har påpekt at den logiske og praktiske konsekvens av EMU er «creation of United States of Europe». Kommisjonen sier det slik:

«To be fully effective, EMU requires a qualitative institutional jump, which will bring the Community considerably nearer to a political union.»

Som nevnt innledningsvis er spørsmålet om en politisk union temaet for den andre parallelle regjeringkonferansen. Utfallet av den kan innvirke på EMU-løsningene.

I EMU-forhandlingene har Storbritannia fremmet et eget forslag. Kjernen i forslaget er at en monetær union ikke skal fremtvinges gjennom formelle vedtak og etablering av institusjoner, men at markedet selv skal finne fram til den valuta som har de beste egenskaper. EF kan imidlertid bidra til denne utviklingen ved å skape en ny valuta, den såkalte harde ecu. I utgangspunktet er dette den samme som dagens ecu, men ved mulige fremtidige endringer i paritetsforholdene mellom EF-valutaene skal den harde ecu alltid følge den sterkeste EF-valuta.¹⁾ I

¹⁾ Teknisk kan dette oppnås ved å endre sammensetningen av ecu hver gang det foretas en endring av kursparitetene mellom EF-valutaene, slik at den harde ecu aldri taper verdi i forhold til en EF-valuta. På denne måten vil den harde ecu få en stadig mindre andel av EF-valutaer som blir devaluert ofte.

prinsippet blir da den harde ecu en selvstendig valuta og ikke bare et veid aritmetisk gjennomsnitt av andre enkeltvalutaer. Det er imidlertid få som i dag tror at den harde ecu på denne måten vil følge en vesentlig annen kursutvikling enn D-marken. Dette kan tilsi at D-marken skulle kunne ha den rollen som er tiltenkt den harde ecu. Storbritannia og flere andre land betrakter det likevel som politisk uakseptabelt at D-marken skal få en så sentral stilling formelt og institusjonelt.

Et forslag fra Frankrike forutsetter at alle EF-landene går samlet gjennom fase en og to av Delors-rapporten, men åpner muligheten for at noen land en tid reserverer seg mot fase tre. Et forslag fra Spania kombinerer deler av britenes harde ecu med Delors-rapporten. Også Tyskland synes nå å kunne akseptere en hard ecu med nevnte innhold.

Det tyske forslaget til traktatendringer ble først presentert i slutten av februar 1991. Det opprettholder målene for en økonomisk og monetær union og slutter opp om forslaget om uavhengig sentralbank, og at sluttmålet er en union med en felles pengeenhet. Tyskland stiller imidlertid nye og strengere krav til den etappevise utviklingen mot en EMU: Før overgangen til fase to skjer, skal det ha vært en markert fremdrift henimot prisstabilitet. Nasjonale budsjettunderskudd skal være under kontroll og rentedifferansen mellom landene skal være redusert. De enkelte medlemslandene skal innen 1. januar 1994 ha startet arbeidet med å endre lovene, slik at de nasjonale sentralbankene får den kompetanse og selvstendighet som forutsettes innenfor det felles europeiske sentralbanksystem. Tyskland ønsker dessuten å opprettholde nasjonal styring over pengepolitikken også i fase to for å sikre at den felles pengepolitikk i den europeiske sentralbankens regi ikke iverksettes før alle betingelsene for en slik suverenitetsavståelse er oppfylt. Dette innebærer i praksis at den europeiske sentralbank ikke vil kunne tre i funksjon før i tredje fa-

se. Nytt og oppsiktsvekkende er dessuten forslaget om at ikke alle landene nødvendigvis bør tiltre fase to og tre på samme tid. Dette innebærer at land med høyere inflasjon enn flertallet av EF-landene skal kunne slutte seg til på et senere tidspunkt.

I tredje fase ønsker Tyskland etablert budsjettbegrensninger: Budsjettunderskuddene skal ikke kunne overstige de offentlige investeringene, og det skal fastsettes begrensninger på budsjettunderskuddet, eventuelt den totale statsgjelden, i forhold til BNP.¹⁾ Diskusjonen på disse områdene avdekker reell uenighet, at det er mange ulike tekniske løsninger som kan komme på tale, men også at utgangsposisjonen for de enkelte EF-land er ganske forskjellig. De økonomiske gevinstene kan derfor fordele seg ujevnt.

Storbritannia har fortsatt høy inflasjonsrate, og det kan ta tid å få den ned på sentral-europeisk nivå. Det italienske budsjettunderskuddet er stort i dag og kan svekkes ytterligere om inflasjonsraten blir mindre. Spania, Portugal og Hellas har mindre utviklete økonomier enn de andre EF-landene, og EMU vil trolig gi dem mindre gevinster i form av økt industriell integrasjon, noe som i første rekke antas å fremme intra-industrihandel. Tyskland kan være redd for at EMU ikke skal legge like stor vekt på målene for pengepolitikken som Bundesbank gjør i dag. Tyskland vil også være det land som må bidra mest til inntektsoverføringene til de fattigere EF-land gjennom de såkalte strukturfondene som foreslås utviklet videre under EMU.

Gjennom EMS-samarbeidet er EF-landene allerede et stykke på vei mot en monetær union, og innenfor kurssamarbeidet i EMS går man nå inn i det femte året uten endring av kursparitetene. Enkelte andre medlemsland har dessuten erklært at de vil følge

¹⁾ Det tyske forslaget imotekommer til dels kravet om parlamentarisk kontroll og innflytelse i budsjettpolitikken ved at nevnte begrensninger fastsettes i traktaten og dermed må vedtas av de nasjonale parlamenter.

kursutviklingen for D-mark. På en måte er EF-landene allerede nå i ferd med å bevege seg over i en situasjon som kan karakteriseres som en faktisk monetær union. Det er likevel en vesentlig forskjell mellom det å fortsatt opprettholde muligheten til å nytte kursjusteringer som et middel i den økonomiske politikken og det å avskrive seg dette for alltid.

EMU og konsekvenser for Norge

Forutsatt at EMU blir gjennomført slik elleve EF-land nå er enige om, og at endelig fastlåsing av kursforholdene mellom EF-valutaene blir et faktum, vil det kunne få konsekvenser for Norge.

Dersom EF-kommisjonens beregninger om at BNP innenfor EF vil øke som følge av innføring av EMU, slår til, vil dette bidra til en markedsvekst for norske eksportbedrifter. En forutsetning for at bedriftene vil kunne utnytte disse eksportmulighetene er at de tilpasser seg de produksjonsstandarder som vil gjelde innenfor EF.

Forhandlingene om en EØS-avtale tar ikke sikte på å etablere forpliktende samarbeid om valutapolitiske spørsmål. Et eventuelt samarbeid på dette området vil således måtte drøftes bilateralt mellom Norge og EFs organer. Hvordan EMU vil forholde seg til tredje land som ønsker et valutakurs-samarbeid, er blant de saker som kan bli tatt opp på traktatkonferansen i år. Medlemskap i EMU selv er bare mulig med fullt medlemskap i EF.

For bedrifter, investorer og nordmenn flest betyr den monetære siden ved EMU at det er nok å forholde seg til én europeisk valuta istedenfor tolv forskjellige. I den økonomiske politikken blir Norge ikke stilt overfor et fundamentalt nytt valg. Den kurspolitikken Norge valgte i oktober 1990 ved å knytte kronen til EF-valutaene, innebærer at vi i pengepolitikken reelt sett er nær knyttet til den fremtidige monetære union. Dette betyr at vi må sette oss de samme mål for prisstabilitet som EF-landene.

Utviklinga i penge-, kapital og valutamarknadane

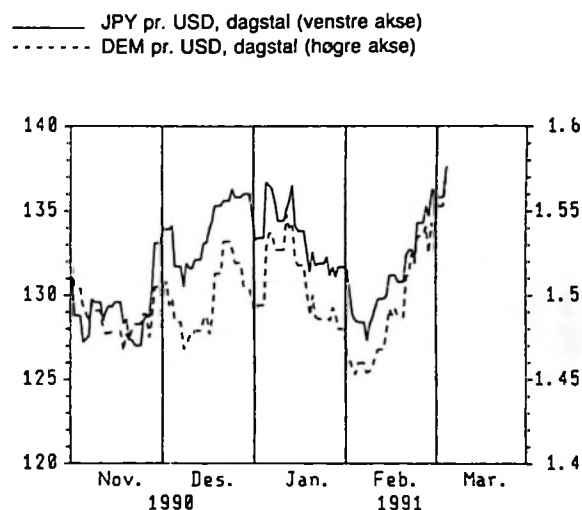
Dei internasjonale penge-, kapital- og valutamarknadane

Valutamarknadene. Dei internasjonale kursrørslene har sidan november i fjor vore prega av tildels sterke svingingar mellom USD og dei andre nøkkelvalutaene. Jamvel om USD i periodar viste ein appresierande tendens, var den underliggjande trenden fram til midten av februar svak, og USD nådde i fyrste halvdel av februar historisk låge noteringar overfor DEM. Overfor JPY var nedgangen noko mindre. Svekkinga av USD i denne perioden kan i vesentleg grad forklarast utifrå fleire rentesinkingar i USA for å stimulere økonomien, medan dei andre hovudlanda, då særleg Tyskland, førte ein stram pengepolitikk. Frå utgangen av februar og i fyrste halvdel av mars har USD vist ein sterk appresierande tendens. JPY viste ved slutten av fjoråret ein svakare tendens overfor DEM, men har sidan midten av februar styrka seg noko. GBP har sidan november halde seg relativt stabil overfor DEM.

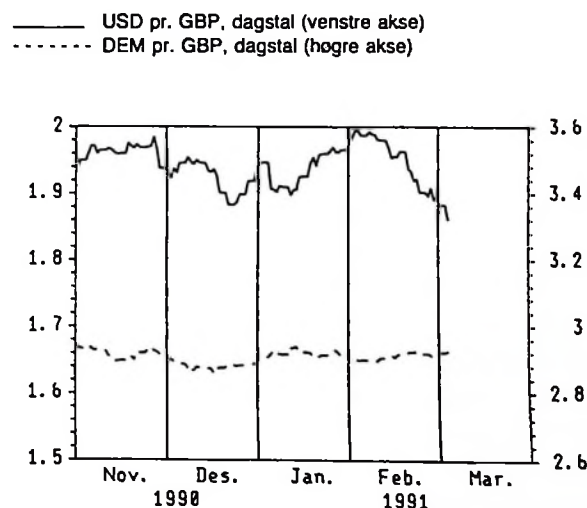
Renteutviklinga. Den amerikanske tremånadersrenta har sidan årsskiftet vist ein jamn nedgang. I Tyskland låg dei korte rentene i byrjinga av mars noko høgare enn i byrjinga av november i fjor. I Storbritannia har dei korte rentene sidan byrjinga av februar tendert lågare. I Japan har tremånadersrenta halde seg stabil og vist ein svak nedgang sidan november ifjor.

Dei lange internasjonale rentene har sidan november i fjor vist ein fallande tendens. Sterkast har nedgangen vore i Storbritannia og Japan.

Figur 3.1 Kursutviklinga for hovudvalutaene. November 1990 — 8. mars 1991

Kjelde: Noregs Bank

Kjelde: Noregs Bank

Internasjonale aksjemarknader. Det har vore ein oppgang i aksjekursane på alle dei større internasjonale børsane hittil i år. Sterkast har oppgangen vore i Tyskland. Samanlikna med utgangen av oktober i fjor var oppgangen størst i USA.

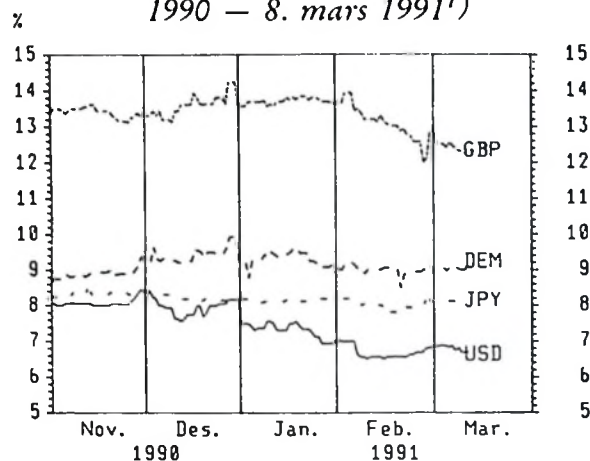
Tabell 3.1. Internasjonale aksjemarknader

	Prosentvis endring pr. 8.03.91 fra		
	Indeks 8.03.91	31.12.90	31.10.90
Børs:			
Dow Jones Industr., New York	2 955,20	12,8	20,4
Nikkei, Tokyo	26 607,52	11,6	5,6
Commerzbank, Frankfurt	1 942,30	14,2	10,2
FT-SE100, London	2 455,00	13,7	19,7

Internasjonale kapitalmarknader. Auken i bankane sine internasjonale fordringar i tredje kvartal 1990 var på same nivå som i tredje kvartal 1989. Auken i fordringane overfor andre bankar auka likevel i høve til same periode i fjor. Dollarandelen av bankane sine fordringar gjekk ned i tredje kvartal 1990 i høve til tredje kvartal 1989, medan fordringar i DEM og JPY auka mest.

Den samla internasjonale opplåninga var noko mindre i 1990 enn i 1989. Nedgangen skuldast vesentleg færre obligasjonsutskrivningar, men også bankutlåna gjekk litt ned. OECD-landa hadde ein mindre del av dei samla låneopptaka i 1990 enn i 1988 og 1989, men dei står framleis for meir enn 80 prosent av dei internasjonale låneopptaka. Blant OECD-landa var Japan, Storbritannia og Canada dei største låntakarane i fjerde kvartal 1990.

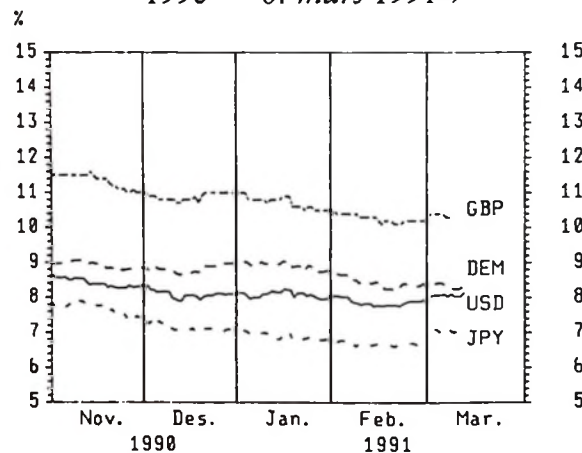
Figur 3.2. Internasjonale rentesatsar for kortsiktige plasseringar (3 månaders eurorente). Nominell rente prosent p.a. November 1990 – 8. mars 1991¹⁾

Kjelde: Noregs Bank

¹⁾ I tabell 27 i tabellvedlegget finnst månadstal for kortsiktige rentesatsar for sentrale valutaer det siste året.

Figur 3.3 Internasjonale rentesatsar for langsiktige plasseringar. (10 års statsobligasjonar.) Nominell rente, prosent p.a. November 1990 – 8. mars 1991¹⁾

Kjelde: Noregs Bank

¹⁾ I tabell 29 i tabellvedlegget finnst månadstal for effektive renter på 10 års obligasjonar det siste året.

Tabell 3.2. Endringar i bankar sine internasjonale fordringar¹⁾. Milliardar USD.

	1987	1988	1989 3.kv.	1989	1990 3.kv.	Ute- stående sept. 1990
Totalt	597	450	216	688	217	5 662
– Av dette vis-a-vis:						
ikkje-bankar	75	79	37	114	57	1 256
bankar (og ufordelt)	522	371	179	574	160	4 406

¹⁾ Med internasjonale fordringar (external positions) er det meint
 – utlån over landegrensene i alle valutaer
 – utlån til innlendingar i framand valuta
 – tilsvarende fordringar utanom utlån

Kjelde: BIS

Tabell 3.3. Bankar sine internasjonale fordringar, valutafordelt. Prosent av samla internasjonale fordringar

	Desember			1989	1990
	1987	1988	1989	3.kv.	3.kv.
Amerikanske dollar (USD)	40,4	40,5	38,9	40,7	35,7
Tyske mark (DEM)	7,0	6,5	6,7	6,6	11,3
Sveitsiske franc (CHF)	3,3	2,5	2,2	2,3	3,9
Japanske yen (JPY)	3,5	3,5	3,5	3,1	10,7
Britiske pund (GBP)	1,1	1,5	1,6	1,6	3,6
Ecu	1,9	1,9	2,1	2,0	2,6
Ufordelt ¹⁾	42,8	43,6	45,0	43,2	32,2
Totalt i mrd. USD	4 195	4 491	5 164	4 770	5 662

¹⁾ Inkluderer amerikanske bankar sine valutafordringar, fordringar på utlandet i nasjonal valuta utanom USD, samt fordringar i annan valuta enn den som er spesifisert.

Kjelde: BIS

Tabell 3.4. Nye internasjonale lån, fordelt på låneinstrument. Milliardar USD

	1987	1988	1989	1990			
				1.kv.	2.kv.	3.kv.	4.kv.
Obligasjons- utskrivningar	181	230	256	60	53	59	56
– Herav med flytande rente	13	22	18	8	9	12	6
Bankutlån	92	126	121	21	30	34	33
Anna internasjonale opplåning	31	17	8	2	2	2	2
Samla opplåning	304	372	385	83	85	95	91

Kjelde: OECD

Tabell 3.5. Nye internasjonale lån, fordelt etter låntakarland. Prosent av samla opplåning

	1987	1988	1989	1990			
				1.kv.	2.kv.	3.kv.	4.kv.
OECD	83,7	86,2	86,7	84,0	81,1	81,8	85,3
Utviklingsland	8,1	6,4	4,4	4,3	7,9	9,2	5,4
Aust-Europa	1,2	1,2	1,2	0,7	0,2	0,8	0,3
Internasjonale institusjonar og andre	7,0	6,2	7,7	10,9	10,7	8,3	9,0

Kjelde: OECD

Penge-, kreditt- og valutatilføva i Noreg

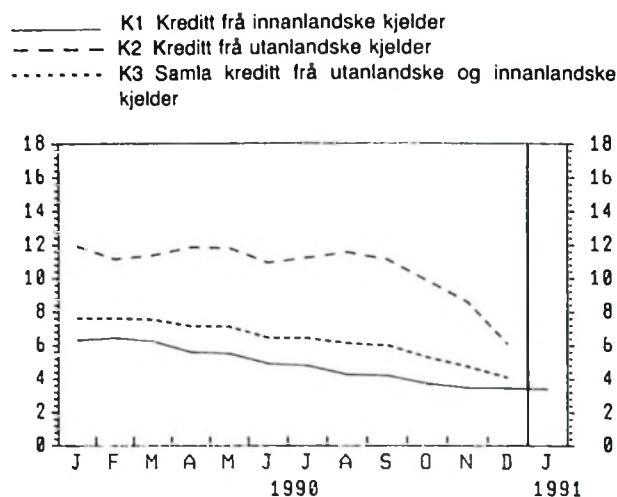
Kredittilførsla. Tolvmånadersveksten i kreditt til næringsliv, hushald og kommunar frå innanlandske kjelder har i 1990 synt ein svakt avtakande trend. Veksten i kreditt frå utlandet er framleis klart sterkare enn den innanlandske kredittveksten, men veksten i bruttogjelda til utlandet har falle sterkare enn veksten i bruttogjelda til innanlandske kjelder i løpet av 1990. 12-månadersveksten i kreditt frå innanlandske kjelder var 3,4 prosent i januar 1991. Samla kreditt frå utanlandske og innanlandske kjelder auka med 4,1 prosent i 1990.

Likviditeten til publikum. Tolvmånadersveksten i pengemengda (beholdninga publikum har av bankinnskot, setlar og mynt) har i det siste året synt ei noko ujamn utvikling. Veksten i pengemengda auka fram til mars 1990, men har seinare vist ein avtakande trend. 12-månadersveksten fram til januar 1991 var 2,2 prosent.

Rentene. Dei innanlandske pengemarknadsrentene steig i løpet av november og desember i fjor. Frå midten av januar til byrjinga av mars i år, har pengemarknadsrentene vist ein fallande tendens. Obligasjonsrentene har sidan byrjinga av februar i år vist ein nedgang. Då dei lange XEU-rentene i same periode har falle meir, har den langsiktige rentedifferansen overfor XEU auka.

Verkemiddelbruken. Sentralbankfinansieringa varierer noko frå månad til månad. I desember i fjor og i januar i år skjedde ein stor del av sentralbankfinansieringa ved auka beholdning av marknadsinstrument. I februar auka F-låna medan beholdninga av marknadsinstrument gjekk ned.

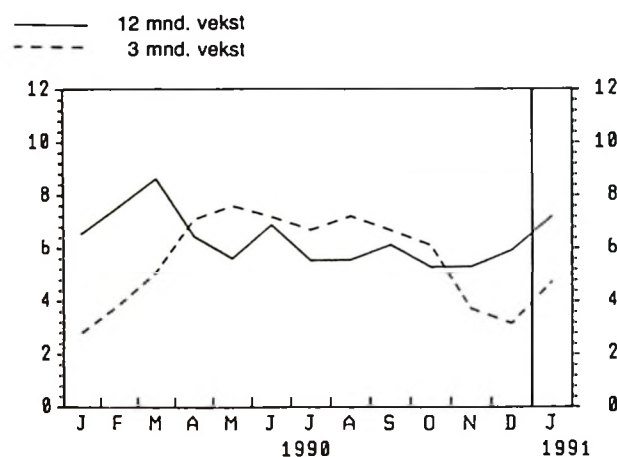
Figur 3.4. Vekst i kreditt til næringsliv, hushaldningar og kommunar. Desember 1989 — januar 1991. (Prosentvis vekst siste tolv månader.)¹⁾

¹⁾ Tabell 21 i tabellvedlegget viser tal for 12-månadersveksten i K1 og K3 det siste året.

Kjelde: Noregs Bank

Figur 3.5. Vekst i publikum sin likviditet. Desember 1989 — januar 1991¹⁾

¹⁾ Tabell 21 i tabellvedlegget viser tal for 12-månadersveksten i publikum sin likviditet (M2).

Kjelde: Noregs Bank

Tabell 3.6. Effektive renter: Kortsiktige rentesatsar og rentesatsar i obligasjonsmarknaden. Gjennomsnitt pr måned

	1990			1991		
	okt	nov	des	jan	feb	mar ¹⁾
Eurokronerenter ²⁾						
1 mnd.	12,1	12,2	12,3	12,1	11,6	11,7
3 mnd.	12,0	12,1	12,4	12,2	11,6	11,5
12 mnd.	11,5	11,6	11,8	11,7	11,3	11,2
D-lånsrente	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0 ⁶⁾
Statsobligasjonar ³⁾						
attstående løpetid: 0-3 år	10,7	10,7	10,7	10,6	10,5	10,5
3-6 år	10,6	10,6	10,6	10,6	10,5	10,3
over 6 år	10,6	10,6	10,6	10,6	10,5	10,4
Private obligasjonar						
attstående løpetid: 1 år	11,8	11,6	11,6	11,8	11,5	11,4
5 år	11,3	11,4	11,4	11,5	11,3	11,3
Rentedifferanser :						
Korte renter. NOK mot XEU ⁴⁾	1,0	0,9	0,8	0,6	0,4	0,5
Lange renter. NOK mot XEU ⁵⁾	-0,2	0,0	0,0	-0,1	0,3	0,3

¹⁾ Gjennomsnitt for perioden 1.- 8. mars.

²⁾ Tabell 26 i tabellvedlegget har lengre tidsseriar for nominelle renter

³⁾ Tabell 28 i tabellvedlegget har lengre tidsseriar .

⁴⁾ Differanse mellom 3. mnd pengemarknadsrente i norske kroner og teoretisk XEU rente. For lengre tidsseriar sjå tabell 27.

⁵⁾ Differanse mellom renten på norske statsobligasjonar med attstående løpetid på 3-6 år og teoretisk XEU rente på 5 år. For lengre tidsseriar sjå tabell 29.

⁶⁾ Med verknad frå 18. mars blei D-lånsrenta satt ned med 0,3 prosentpoeng til 10,2 prosent. Dette tilsvarar ei effektiv rente på 10,7 prosent.

Tabell 3.7. Sentralbanktilførsel¹⁾

	1990		1991	
	nov.	des.	jan. ²⁾	feb.
Gjennomsnitt pr dag (mrd. kr.)	53,8	63,1	61,4	57,7
av dette D-lån	9,2	10,1	9,5	10,5
F-lån	35,2	36,1	35,5	37,9
anna finansiering	9,4	16,9	16,4	9,4
D-lånstilgang	10,1	11,7	13,0	14,9
Utlagte F-lån:				
Likviditetsverknad frå	løpetid (mnd.)	storleik (mrd. kr.)	gjennomsnittleg effektiv rente	
3. desember	6	6,0	12,1	
3. desember	12	6,0	11,6	
4. januar	6	2,0	12,1	
17. januar	1	5,0	11,9	
1. februar	3	4,0	12,0	
18. februar	6	6,0	11,3	
1. mars	6	4,0	11,5	

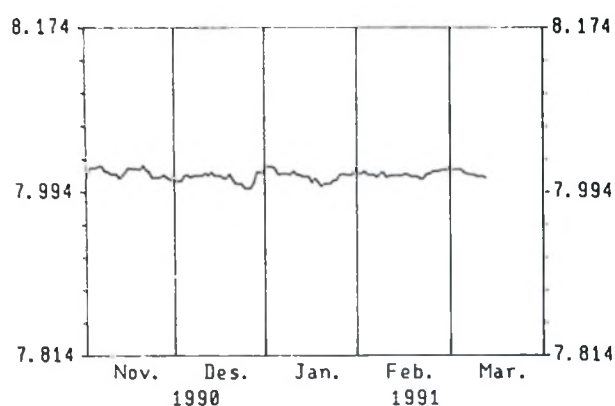
¹⁾ Oversikt over bankane sine lån i Noregs Bank over ein lengre tidsperiode finnst i kapitlet «Oversikt over virkemiddelbruk overfor finansinstitusjonene».

²⁾ Fom. januar 1991 har D-lånsperioden blitt redusert til 1/2 kalendermånad. Utrekningsgrunnlaget har samstundes blitt endra. Sjå rundskriv nr. 17/7 desember 1990.

Valutamarknaden. Kursen på den norske krona, målt mot XEU har sidan november i fjor og fram til 8. mars i år, variert mellom 7,9979 og 8,0237. Dette inneber at verdien til krona har vore mellom 0,1 og 0,4 prosent lågare enn den fastsette sentralverdien.

Frå november i fjor og fram til 8. mars i år selde Noregs Bank netto valuta for 2,0 milliardar kroner.

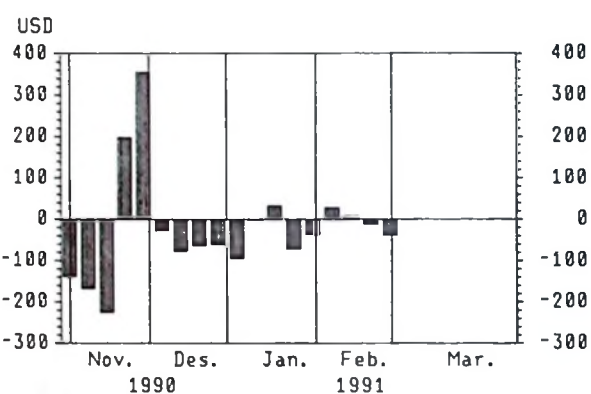
Figur 3.6. *Kronekursen og Noregs Banks intervensjoner¹⁾*

Verdipapirmarknaden

Sertifikat. Bruttoemisjonar av sertifikat auka i 1990 i høve til 1989. Størst var auken i emiterte banksertifikat. I januar 1991 var det ei sterk auke i emisjonar av bank- og statsertifikat i høve til same periode i fjor.

Sist i januar 1991 blei det lagt ut eit 12-månaders statsertifikatlån. Renta på lånet var 10,4 prosent, 0,2 prosentpoeng høgare enn ved forrige emisjon i oktober. Private institusjonar teikna seg for 1,5 milliardar. Noregs Bank teikna seg for 0,5 milliardar, medan andre offentlege institusjonar teikna seg for 7,5 milliardar.

¹⁾ Tabell 41 i tabellvedlegget viser månedlege gjennomsnittstal for kronekursen det siste året.

Kjelde: Noregs Bank

Tabell 3.8. *Sertifikatmarknaden¹⁾. Bruttoemisjonar av sertifikat fordelt på låntakarar. (Milliardar kroner)*

	1989	1990	1990 jan.	1991 jan.	Utestående beløp pr. 31.12.90
Statssertifikat	31,1	31,5	6,5	12,8	28,2
Banksertifikat	42,2	61,9	1,3	11,4	11,5
Kreditsertifikat	10,2	17,9	1,2	2,6	8,1
Lånesertifikat	23,9	30,3	3,7	1,9	12,4
Finansertifikat	0,9	1,8	0,2	0,1	0,2
I alt	108,3	143,4	12,9	28,8	60,4

¹⁾ Tabell 18 i tabellvedlegget viser beholdning av sertifikatar lagt ut i Noreg fordelt på eiarsektorar. Tabell 19 viser beholdning av sertifikatar etter utferdarsektorar.

Obligasjonar. Bruttoemisjonar av obligasjonar var lågare i 1990 enn i 1989. Størst var nedgangen i obligasjonar utferda av statsforvaltinga og kredittføretaka. I januar 1991 gjekk bruttoemisjonar av obligasjonar ned i høve til same periode i fjor.

Omsetnad av verdipapir. Omsetnaden av verdipapir på Oslo Børs auka i 1990 i høve til 1989. Auken skuldast ei sterk auke i omsetnaden av obligasjonar, men omsetnaden av statsobligasjonar gjekk noko ned. Frå årsskiftet og ut februar i år var omsetnaden av obligasjonar og aksjar noko mindre enn i same periode i fjor.

I perioden frå 12. november 1990 og fram til 27. februar 1991, har utlendingar netto kjøpt VPS-registrerte obligasjonar og sertifikat for 4,4 milliardar kroner og netto selt VPS registrerte aksjar for 0,9 milliardar kroner. Pr. 27.februar i år sat utlendingar med obligasjonar til ein pålydande verdi av 22,6 milliardar kroner.

Aksjar. Totalindeksen på Oslo Børs har sidan årsskiftet vist ein oppgang. Auken i indeksen skuldast i vesentleg grad ein sterk kursoppgang på skipsaksjar. I høve til utgangen av oktober i fjor, har det vore eit svakt fall i totalindeksen. Dette skuldast den sterke kursnedgangen på bankaksjar.

*Tabell 3.9. Obligasjonsmarknaden¹⁾.
Bruttoemisjonar av ihendehaverobligasjonar etter utferdarsektor. (Millardar kroner)*

	1989	1990	1990 jan.	1991 jan.
Statsforvaltinga	10,9	0,0	0,0	0,0
Statsbankar og statsføretak	6,4	8,4	0,6	0,0
Private bankar og forsikrings- selskap	4,2	3,0	0,0	0,0
Kredittføretak	46,1	38,4	3,3	3,1
Private og kommunar	9,7	6,5	0,3	0,0
Utanlandske låntakarar	0,0	1,4	0,0	0,0
I alt	77,3	57,7	4,2	3,1

¹⁾ Tabell 15 i tabellvedlegget viser beholdning av obligasjonar i VPS frodelt på eiarsektorar.

Tabell 3.10. Aksjemarknaden Oslo Børs.

Indeks	Prosentvis endring pr 8.03.91 frå:		
	8.03.91	31.12.90	31.10.90
Totalindeksen	505,59	10,7	-0,8
Bank	95,51	-8,3	-25,3
Forsikring	370,74	6,5	1,8
Industri	735,00	8,6	-0,7
Skip	640,08	23,6	5,8

Tabell 3.11. Omsetnad av verdipapir (marknadsverdi, milliardar kroner)

	1989	1990	1990 jan-feb	1991 jan-feb
<i>Omsetnad på Oslo Børs</i>				
Obligasjonar	180,9	296,8	65,9	55,6
— statsobligasjonar	48,7	39,6	7,2	4,8
Av dette Noregs Bank bruttohandel med statsobligasjonar ¹⁾	10,1	2,1	2,2	1,2
Sertifikat	12,8	22,0	1,8	4,2
Av dette Noregs Bank bruttohandel med statssertifikat ¹⁾	11,1	21,9	3,2	1,8
Aksjar og tekningsrettar	86,4	88,4	19,9	12,4
Totalomsetning Oslo Børs	280,1	407,2	87,6	72,2

¹⁾ Ikkje medrekna Noregs Banks handel med statsforvaltinga og Folketrygdfondet. Pålydande verdi.

Renteutviklinga i norske finansinstitusjonar. Finansinstitusjonane reduserte renta på utlån til publikum i løpet av fjerde kvartal 1990. I forretnings- og sparebankane gjekk også renta på innskot ned, slik at rentemarginen var omlag uendra.

Resultata til finansinstitusjonane. Både forretningsbankane og dei 19 største sparebankane hadde eit negativt driftsresultat etter tap i tredje tertial 1990. Driftsresultata viste ei forverring i høve til resultata i andre tertial. Både for forretningsbankane og sparebankane var årsaka til forverringa fyrst og fremst ein stadig synkende rentenetto, samt lågare driftsinntekter. Nedgangen i driftsinntektene skuldast lågare kursgevinstar på verdipapir, då særleg aksjar. Også tap på utlån auka kraftig frå andre til tredje tertial.

Driftsresultatet etter tap i kredittføretaka gjekk ned i 1990 samanlikna med 1989. Svekkinga av driftsresultatet skuldast hovudsakleg ein lågare rentenetto, men også auka driftskostnader. Realkredittføretaka hadde dessutan større tap på utlån i 1990. Dei 9 største finansieringsselskapa betra resultatet etter tap i 1990 samanlikna med 1989, men driftsresultatet etter tap er fram-

Tabell 3.12. Renter på innskot og utlån i norske finansinstitusjonar¹⁾²⁾

	30.09.90	31.12.90
Forretningsbankar		
Bankinnskot i alt	8,88	8,83
Utlån i alt	14,26	14,22
Rentemargin	5,38	5,39
Sparebankar		
Bankinnskot i alt	8,89	8,85
Utlån i alt	14,20	14,15
Rentemargin	5,31	5,30
Livsforsikringsselskap		
Utlån i alt	12,31	12,26
Kredittføretak		
Utlån i alt	12,96	12,82

¹⁾ Tabellen angjer vegde gjennomsnittlege rentesatsar for alle utlån og innskot til/frå publikum.

²⁾ I tabell 30 og 31 i tabellvedlegget finnst tal for gjennomsnittleg utlånsrente etter ulike typer utlån og gjennomsnittleg innskotsrente etter ulike typer innskot i forretnings- og sparebankane. Tabell 34 og 35 viser gjennomsnittleg utlånsrente i livsforsikringsselskapa og kredittføretaka splitta på ulike typar utlån. Tabellane har tal for dei siste fem kvartala.

leis negativt. Hovudårsaka til betringa i 1990 er lågare tap på utlån, samt noko høgare rentenetto.

Tabellene 39 og 40 i tabellvedlegget viser resultatutviklinga for kredittføretaka og finansieringsselskapa.

Tabell 3.13. Hovudtall for resultata til forretnings- og sparebankane¹⁾³⁾⁴⁾

	Sparebankar ²⁾			Forretningsbankar		
	2. tertial	3. tertial	Året 1990	2. tertial	3. tertial	Året 1990
Netto rente- og kred.prov.inntekter	3,81	3,66	3,86	2,59	2,24	2,54
Andre driftsinntekter	0,81	0,57	0,74	1,33	1,19	1,14
Andre driftskostnader	3,00	3,49	3,22	2,42	2,94	2,60
Driftsresultat før tap	1,61	0,74	1,38	1,50	0,50	1,08
Bokførte tap på utlån og garantiar	1,86	3,49	2,20	1,80	2,45	1,89
Driftsresultat etter realisert tap	-0,25	-2,75	-0,83	-0,30	-1,95	-0,80

¹⁾ Tal er oppgitt i prosent av gjennomsnettlig forvaltningskapital.

²⁾ Utvalg på 19 bankar.

³⁾ Sjå tabellvedlegg, tabell 36-38, for lengre tidsseriar.

⁴⁾ Tabellene 39 og 40 i tabellvedlegget viser resultatutviklinga for kredittføretaka og finansieringsselskapa.

Finansinstitusjonenes drift i 1990

Tom Erlandsen, konsulent og Morten Jonassen, kontorsjef i Finansmarkedsavdelingen i Norges Bank

Finansinstitusjonenes drift var i 1990 preget av konsolidering. Mange av institusjonene søkte i første rekke å få kontroll med tapene og å redusere kostnadene. Blant annet strengere kredittvurdering bidrog til lav utlånsvekst. Likevel ble 1990 det fjerde år på rad med svake driftsresultater i de private finansinstitusjonene. Som i de foregående år var høye tap på utlån hovedproblemet. Finansinstitusjonene tapte i 1990 15,0 milliarder kroner mot 14,3 milliarder kroner i 1989. Dette er imidlertid en vesentlig mindre økning enn i de fire foregående år.

Både forretningsbankene, sparebankene, kredittforetakene og finansieringsselskapene fikk i 1990 driftsunderskudd etter tap.

Bankstrukturen endret seg vesentlig i 1990. Det ble etablert en stor enhet både på forretningsbanksiden og på sparebanksiden.

Hovedtrekk i utviklingen

De store tap på utlån preger fortsatt de private finansinstitusjonene. Tapene gikk opp i forretningsbankene og i kredittforetakene, men avtok i sparebankene og finansieringsselskapene, jf tabell 12. I enda sterkere grad enn tidligere år ble tapsanslagene betydelig oppjustert gjennom året, spesielt i de tre største forretningsbankene og i den største sparebanken. Både forretningsbankene, sparebankene, kredittforetakene og finansieringsselskapene hadde i 1990 et driftsunderskudd etter tap. Alle de fire største bankene hadde betydelige driftsunderskudd.

Et annet viktig trekk i 1990 er den sterke svekkelsen i driftsresultatet før tap. Årsaken til dette er markert lavere rentenetto og reduserte inntekter fra verdipapirhandelen.

Både forretningsbankene og sparebankene reduserte driftskostnadene sett i forhold til forvaltningskapitalen. Dette skjedde blant annet ved en nedgang i antall ansatte og antall ekspedisjonssteder. I kredittforetakene og finansieringsselskapene økte driftskostnadene.

Finansinstitusjonenes drift var i 1990 preget av konsolidering. Mange av institusjonene søkte i første rekke å få kontroll med tapene og å redusere kostnadene. Blant annet strengere kredittvurderinger bidrog til lav utlånsvekst. Gjennomføringen av de mange og store fusjonene har også stått sentralt.

Det skjedde store endringer i strukturen blant bankene i 1990. Bergen Bank og Den norske Creditbank fusjonerte til Den norske Bank 17. april 1990. Sparebanken ABC, Sparebanken Østfold, Sparebanken Vestfold, Sparebanken Buskerud og Sparebanken Østlandet gikk sammen til Sparebanken NOR 1. oktober 1990. I tillegg måtte en rekke mindre og mellomstore banker fusjonere som følge av svake økonomiske resultater.

Forretningsbanker

Forretningsbankene (morbank) fikk i 1990 et driftsresultat før tap på 1,08 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK),

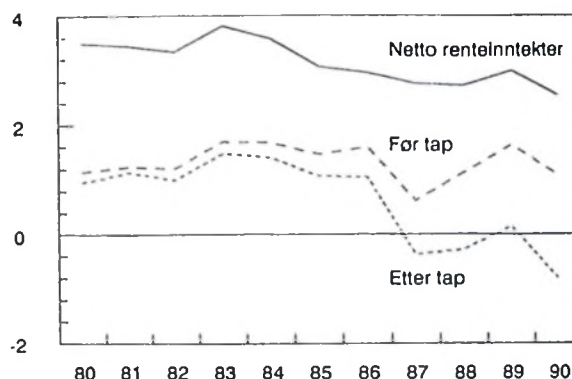
jf tabell 1a. Sammenlignet med 1989 er resultatet 0,56 prosentpoeng svakere.

Forverringen i driftsresultatet før tap skyldes for det meste betydelig lavere netto rente- og kredittprovisjonsinntekter (rentenetto), men også en nedgang i andre driftsinntekter. Rentenettoen svekket seg fra 2,99 prosent av GFK i 1989 til 2,54 prosent av GFK i 1990. Utviklingen i rentenettoen er nærmere analysert senere i artikkelen. Andre driftsinntekter ble redusert fra 1,36 prosent til 1,14 prosent. Det store kursfallet i aksjemarkedet siste halvdel av 1990 medførte betydelige tap på forretningsbankenes aksjeportefølje. Kursgevinstene fra obligasjonshandelen var betydelig lavere enn i 1989, da de var på et høyt nivå. Kursgevinstene på valuta var omlag som i 1989 (0,25 prosent). Denne inntektskomponenten har holdt seg ganske stabil gjennom 1980-årene.

Forretningsbankenes driftskostnader fortsetter å gå ned. Som andel av GFK utgjorde de 2,85 prosent i 1988, 2,71 prosent i 1989 og 2,60 prosent i 1990. I løpet av 1990 reduserte forretningsbankene antall ansatte med 690 årsverk, en nedgang på 5,1 prosent. Dette medvirket til at personalkostnadene økte noe mindre enn forvaltningskapitalen i 1990. Effekten på personalkostnadene begrenses trolig av at reduksjonen i bemanningen til en viss grad følger et ansiennitetsprinsipp. Nettoeffekten av de gjennomførte fusjoner på driftskostnadene i 1990 er vanskelig å anslå. Noen banker realiserte betydelige kostnadsreduksjoner som følge av tidligere års fusjoner, mens andre banker som gjennomførte fusjoner i 1990, trolig fikk et negativt kostnadsbidrag det året.

Forretningsbankene (morbank) tapte 7,5 milliarder kroner på utlån i 1990, tilsvarende 1,89 prosent av GFK. I 1989 var tapene på 6,1 milliarder kroner. Regnskapene for 2. tertial 1990 bar bud om en ubetydelig oppgang i tapene fra 1989 til 1990. Ved årsoppgjøret skjedde imidlertid en påfallende sterk økning i tap på utlån for 1990. Dette skyldes delvis at flere store engasjementer

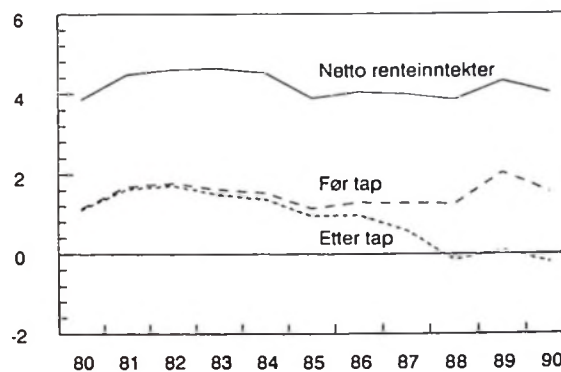
Figur 1a. Driftsresultat i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Forretningsbanker

Forretningsbankenes driftsresultat etter tap nådde et toppnivå i 1983, men har deretter blitt redusert som følge av svakere rentenetto og høyere tap på utlån. Tapsutviklingen var hovedårsaken til de svake resultatene i årene 1987 — 1990. Det var en forbigående svak oppgang i 1989.

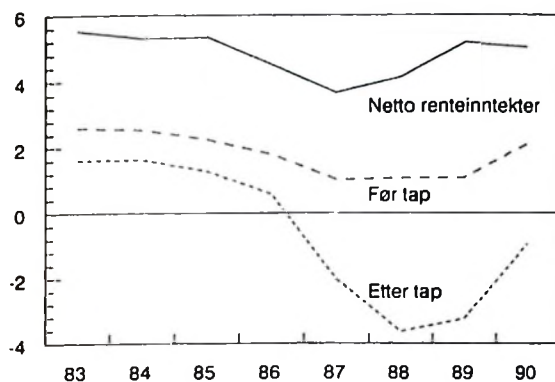
Kilde: Norges Bank.

Figur 1b. Driftsresultat i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Sparebanker

Sparebankenes driftsresultat etter tap har vært jevnt avtagende siden 1982. Svakere rentenetto har bidratt til dette. Driftsresultatet før tap har fram til 1989 utviklet seg jevnere enn for forretningsbankene, da sparebankene ikke ble rammet av fallet i aksjekursene i 1987. Siden 1989 har sparebankene og forretningsbankene hatt omlag den samme utvikling på driftsresultatet før og etter tap.

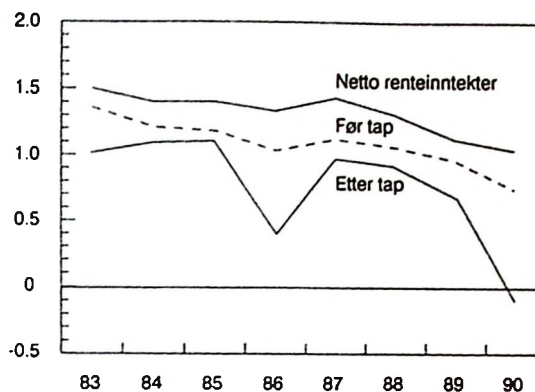
Figur 1c. Driftsresultat i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Finansieringsselskap

Finansieringsselskapenes driftsresultat etter tap lå tidlig på 1980-tallet omtrent på linje med bankenes resultater. Finansieringsselskapene fikk deretter en sterkere reduksjon i rentenetto og svært høye tap på utlån. Blant hovedgruppene av finansinstitusjonene hadde de det svakeste driftsresultat etter tap i perioden 1986-1990. Finansieringsselskapenes forbedret sitt driftsresultat i 1989 og 1990 som følge av reduserte tap på utlån.

mot slutten av året måtte føres som beregnet tap på grunn av konkurser. Dessuten er en viktig årsak lavere verdifastsettelse av sikkerhetene ved misligholdte engasjemen-

Figur 1d. Driftsresultat i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Kredittforetak

Kredittforetakene er den eneste gruppe med positivt driftsresultat etter tap alle år på hele 1980-tallet. Enkelte realkredittforetak har i 1990 hatt store tap på utlån. Dette har medført at kredittforetakene som gruppe i 1990 har fått et lite underskudd.

ter som følge av fortsatt prisnedgang på fast eiendom. I tillegg bidrar at noen banker trolig fortsatt foretar en mer grundig gjennomgang av utlånsporteføljen ved årsopp-

Tabell 1a. Resultatregnskap for forretningsbanker. Alle tall oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital

Resultatstørrelse	Forretningsbanker konsern		Forretningsbanker morbank		De tre største forretningsbankene ¹⁾		Utenlandskeide forr. banker i Norge	
	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990
Rente- og kredittprovisjonsinntekter	11,61	11,35	11,77	11,52	11,32	11,37	13,24	12,24
Rentekostnader	8,88	8,95	8,78	8,98	8,59	8,89	11,59	10,27
Rentenetto	2,73	2,40	2,99	2,54	2,73	2,48	1,65	1,97
Andre driftsinntekter	1,73	1,18	1,36	1,14	1,41	1,20	1,33	1,16
Verdipapirgevinster	0,42	0,02	0,27	0,04	0,21	0,03	0,27	0,11
Valutagevinster	0,23	0,24	0,25	0,25	0,29	0,26	0,29	0,31
Andre driftskostnader	2,75	2,69	2,71	2,60	2,61	2,60	1,95	2,23
Personalkostnader	1,28	1,27	1,25	1,21	1,20	1,20	0,89	1,05
Driftsresultat før tap	1,71	0,89	1,64	1,08	1,53	1,08	1,03	0,90
Tap på utlån og garantier	1,52	1,81	1,58	1,89	1,17	1,95	0,13	0,54
Driftsresultat etter tap	0,19	-0,92	0,06	-0,81	0,36	-0,87	0,90	0,36

¹⁾ Morbank

Kilde: Norges Bank. Tall for 1990 er foreløpige.

Tabell 1b. Utvalgte balanseposter¹⁾ for forretningsbanker. Tall i milliarder kroner

Balansepost	Forretningsbanker konsern			Forretningsbanker morbank			De tre største forr.bankene ²⁾			Utenlandskeide forr.banker i Norge		
	1989	1990	%	1989	1990	%	1989	1990	%	1989	1990	%
Gj.snitt forv.kap.	437,6	446,4	2,0	391,3	394,2	0,7	318,5	348,7	9,5	7,8	12,3	57,7
Brutto utlån	321,6	324,7	1,1	288,7	297,4	3,0	243,9	257,8	5,7	4,4	8,1	84,1
Innskudd fra kunder	214,2	221,3	3,3	191,8	195,6	2,0	195,1	190,5	-2,4	2,8	4,7	67,9
Kapitaldekning ³⁾	—	—	—	8,6	7,7	—	8,6	6,9	—	10,4	11,1	—

¹⁾ 13 måneders gjennomsnitt.

²⁾ Morbank

³⁾ Prosent av beregningsgrunnlaget.

Kilde: Norges Bank, Bankstatistikken.

gjøret enn ved avleggelse av tertialregnskapene.

Forretningsbankenes driftsunderskudd etter tap ble på 3 193 millioner kroner (-0,81 prosent av GFK), mot et overskudd på 143 millioner kroner (0,06 prosent av GFK) i 1989. Til sammenligning var forretningsbankenes overskudd i årene 1984-1989 gjennomsnittlig på 0,29 prosent.

Av ialt 22 forretningsbanker fikk 10 driftsunderskudd i 1990. Alle de tre største forretningsbankene gikk med betydelige underskudd. Mens de tre største forretningsbankene i 1989 hadde betraktelig bedre resultater enn distriktsforretningsbankene, var resultatene disse bankgrupper imellom ganske like i 1990.

Resultatene for konsern viser et underskudd på 4 107 millioner kroner (-0,92 prosent) etter tap. Driftsregnskapet for konsern viser i stor grad de samme utviklingstrekk som tallene for morbankene.

De svake resultatene i forretningsbankene fikk stor oppmerksomhet internasjonalt. De største forretningsbankene ble nedgradert av internasjonale ratingbyråer.

De utenlandskeide forretningsbankenes resultater fra 1990 viser en klar forverring sammenlignet med 1989. Dette skyldes i første rekke høyere tap på utlån. Tapene i de utenlandskeide bankene var likevel fortsatt vesentlig lavere enn for forretningsbankene samlet. Dette har sammenheng med at de utenlandskeide bankene i mindre

grad driver virksomhet i de utsatte deler av utlånsmarkedet.

Forretningsbankenes gjennomsnittlige forvaltningskapital økte med 0,7 prosent til 394 milliarder kroner fra 1989 til 1990. Utlånsveksten var i samme tidsrom på 3,0 prosent, mens innskudd fra kunder økte med 2,0 prosent. Forretningsbankene finansierte dermed en noe mindre andel av sine utlån med innskudd fra kunder enn ett år tidligere.

Egenkapitalrentabilitet

Tabell 2 viser utviklingen og spredningen i forretningsbankenes egenkapitalrentabilitet. Egenkapitalrentabiliteten er her definert som driftsresultat etter tap (men før skatt) i prosent av gjennomsnittlig egenkapital og

Tabell 2. Forretningsbankenes egenkapitalrentabilitet for 1988-1990

Egenkapitalrentabilitet	1988	1989	1990
Lavere enn -10%	7	5	4
Mellom -10% og -5%	1	0	5
Mellom -5% og 0%	2	1	1
Mellom 0% og 5%	8	3	5
Mellom 5% og 10%	4	5	2
Høyere enn 10%	4	15	5
Antall banker	26	29	22
Gjennomsnitt	-3,6%	5,0%	-15,1%

Kilde: Bankforeningen, Norges Bank.

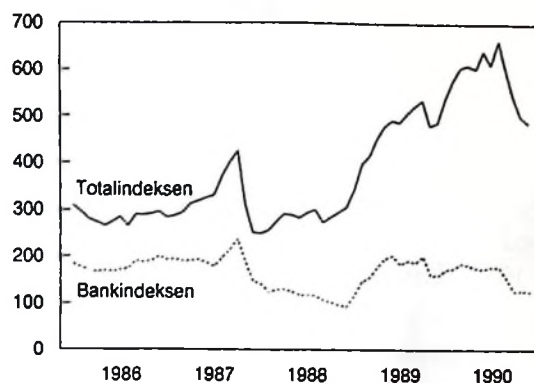
viser således avkastningen på egenkapitalen. Det var en markert nedgang i egenkapitalens avkastning fra 1989 til 1990. Forretningsbankene hadde i 1990 en gjennomsnittlig egenkapitalrentabilitet på -15,1 prosent. I alt 10 banker hadde i 1990 en negativ egenkapitalrentabilitet. Fem banker hadde en egenkapitalrentabilitet høyere enn 10 prosent.

Utviklingen på Oslo Børs for bankaksjer

Bankindeksen ved Oslo Børs viser gjennomsnittlig kursutvikling for bankaksjer notert på Oslo Børs. I alt syv forretningsbanker med ca 95 prosent av forretningsbankenes samlede forvaltningskapital er notert på Oslo Børs. Gjennom 1990 sank bankindeksen 39,6 prosent, mens nedgangen i totalindeksen var på 13,5 prosent.

Bankindeksen endret seg lite i perioden mellom januar og juli 1990. Både bankindeksen og totalindeksen falt betydelig høsten 1990. Det var i august fallet startet. Dette må ses i sammenheng med den uro som rådde på finansmarkedene i tiden etter Iraks invasjon av Kuwait. Usikkerheten om ut-

Figur 2. Utviklingen på Oslo Børs. Bank- og totalindeks. Månedsobservasjoner. 1 januar 1983=100

Kilde: Oslo Børs Informasjon.

viklingen i Persiabukta preget finansmarkedet hele høsten 1990. I desember 1990 falt bankindeksen videre, og markert sterkere enn totalindeksen, som følge av kraftige oppjusteringer av tapsanslagene og fokusering på bankenes egenkapitalproblem. Bankindeksen var ved årets slutt på 104,13 poeng. Man må helt tilbake til 1983 for å se samme lave indeksverdi. Flere bankaksjer endte under pari kurs.

Tabell 3a. Resultatregnskap for sparebanker. Alle tall oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital

Resultatstørrelse	Alle sparebanker			De 15 største ¹⁾			De øvrige	
	1988	1989	1990	1988	1989	1990	1989	1990
Rente og kredittprovisjonsinntekter	14,68	13,48	12,50	13,97	13,22	12,51	14,09	12,44
Rentekostnader	10,82	9,17	8,50	10,50	9,06	8,66	9,43	8,13
Rentenetto	3,86	4,31	4,00	3,47	4,16	3,85	4,66	4,31
Andre driftsinntekter	0,67	0,98	0,68	0,70	1,05	0,74	0,81	0,54
Verdipapirgevinster	0,08	0,27	0,01	0,08	0,31	-0,01	0,18	0,06
Valutagevinster	0,05	0,08	0,05	0,05	0,08	0,06	0,08	0,03
Andre driftskostnader	3,28	3,24	3,14	3,24	3,20	3,22	3,33	2,95
Personalkostnader	1,52	1,44	1,43	1,50	1,44	1,47	1,44	1,34
Driftsresultat før tap	1,25	2,05	1,54	0,93	2,01	1,37	2,14	1,90
Tap på utlån og garantier	1,41	1,95	1,79	1,64	2,17	2,20	1,44	0,83
Driftsresultat etter tap	-0,16	0,10	-0,25	-0,71	-0,16	-0,83	0,70	1,07

¹⁾ Utgjør 70% av sparebankenes totale forvaltningskapital.

Kilde: Sparebankforeningen og Norges Bank. Tall for 1990 er foreløpige.

Sparebanker

Sparebankenes driftsresultat før tap ble også betydelig svekket i 1990, og utgjorde 1,54 prosent av GFK. Sammenlignet med året før var nedgangen på 0,51 prosentpoeng.

Som for forretningsbankene skyldes dette en betydelig reduksjon både i rentenetto og andre driftsinntekter. Rentenettoen gikk ned fra 4,31 prosent i 1989 til 4,00 prosent i 1990. Utviklingen i rentenettoen er nærmere analysert senere i artikkelen. Andre driftsinntekter falt fra 0,98 prosent i 1989 til 0,68 prosent i 1990, hovedsakelig som følge av lavere kursgevinster på verdipapirer. Det var særlig kursgevinster på aksjer som gikk ned.

Sparebankenes driftskostnader gikk i 1990 ned i forhold til forvaltningskapitalen med 0,10 prosentpoeng til 3,14 prosent.

Sparebankenes bokførte tap sank fra 4,7 milliarder kroner i 1989 til 4,5 milliarder kroner i 1990. Nedgangen i sparebankenes tap skyldes hovedsakelig at tapene i Sparebanken Nord-Norge ble redusert fra 933 millioner kroner til 442 millioner kroner. Sparebankene fikk et driftsresultat etter tap på minus 628 millioner kroner (-0,25 prosent). I 1989 var driftsresultatet etter tap på 230 millioner kroner (0,10 prosent).

Av i alt 142 sparebanker hadde 17 driftsunderskudd. Alle de fem største sparebankene fikk driftsunderskudd i 1990.

Det var i 1990 store forskjeller i lønnsomhet mellom de 15 største sparebankene og de øvrige sparebanker. Mens de 15 største bankene samlet fikk et betydelig underskudd, hadde de øvrige sparebankene (sparebanker med forvaltningskapital mindre enn 1,9 milliarder kroner) et overskudd svarende til 1,07 prosent av forvaltningskapitalen. Dette er imidlertid svakere enn hva som var vanlig for sparebankene samlet i første halvdel av 1980-tallet. Forskjellene i lønnsomhet mellom store og små sparebanker skyldes først og fremst at de mindre sparebankene har lavere tap. Årsaken er at de mindre sparebankene i større grad fremstår som personkundebanker. De mindre sparebankene har også en vesentlig bedre kapitaldekning.

Sparebankenes gjennomsnittlige forvaltningskapital økte med 2,9 prosent fra 1989 til 251,5 milliarder kroner i 1990. Utlånene økte med 3,0 prosent og innskudd fra kunder med 7,2 prosent. Sparebankene finansierte dermed en større andel av sine utlån med kundeinnskudd ved utgangen av 1990 enn et år tidligere.

Tabell 3b. Utvalgte balanseposter¹⁾ for sparebanker. Tall i milliarder kroner. Endring i prosent

	Alle sparebanker			De 15 største			De øvrige		
	1989	1990	%	1989	1990	%	1989	1990	%
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	244,3	251,5	2,9	180,3	185,3	2,7	64,0	66,2	3,4
Brutto utlån ²⁾	186,9	192,5	3,0	143,8	146,7	2,0	43,1	45,8	6,3
Herav									
Lån til personmarkedet	—	116,8 (61%)	—	—	86,0 (59%)	—	30,8 (67%)	—	—
Lån til næringsmarkedet	—	63,2 (33%)	—	—	52,2 (35%)	—	11,0 (24%)	—	—
Lån til andre	—	12,5 (6%)	—	—	8,5 (6%)	—	4,0 (9%)	—	—
Innskudd fra kunder	161,9	173,5	7,2	117,1	124,5	6,3	44,8	49,0	9,4
Kapitaldekning ³⁾	6,3	6,1	—	5,4	5,1	—	8,1	8,9	—

¹⁾ 13 måneders gjennomsnitt.

²⁾ Milliarder kroner og prosentandel.

³⁾ Prosent av beregningsgrunnlaget.

Kilde: Kredittilsynet, Norges Bank.

Tabell 4. Sparebankenes egenkapitalrentabilitet for 1988–1990

Egenkapitalrentabilitet	1988	1989	1990
Lavere enn –10%	9	6	9
Mellom –10% og –5%	2	0	1
Mellom –5% og 0%	1	0	0
Mellom 0% og 5%	3	4	3
Mellom 5% og 10%	5	3	6
Høyere enn 10%	10	17	11
Antall banker ¹⁾	30	30	30
Gjennomsnitt	–6,0%	7,1%	–1,9%

¹⁾ De 30 største sparebankene.

Kilde: Sparebankforeningen, Norges Bank.

Egenkapitalrentabilitet

Tabell 4 viser egenkapitalrentabiliteten for de 30 største sparebankene i årene 1988–1990. Som for forretningsbankene er det stor spredning bankene imellom. Flere sparebanker svekket sin egenkapitalrentabilitet fra 1989 til 1990. De 30 største sparebankene hadde i 1990 en gjennomsnittlig egenkapitalrentabilitet på –1,9 prosent, mot 7,1 prosent i 1989. I alt 10 av disse sparebankene hadde en negativ egenkapitalrentabilitet i 1990, mens 11 hadde en egenkapitalrentabilitet høyere enn 10 prosent.

Nærmere om utviklingen i bankenes rentenetto.

Det var i 1990 en merkbart forskjellig utvikling i forretningsbankenes og sparebankenes rentenetto, jf tabell 5. Både forretningsbankene og sparebankene fikk betydelig lavere renteinntekter i 1990. Nedgangen var størst for sparebankene. Mens forretningsbankene hadde en oppgang i rentekostnadene, var det derimot en betydelig nedgang i sparebankenes rentekostnader. Rentenettoen i forretningsbankene falt fra 2,99 prosent av GFK i 1990 til 2,54 prosent av GFK i 1989, mens sparebankenes rentenetto gikk ned fra 4,31 prosent til 4,00 prosent.

Tabell 5. Renteinntekter, rentekostnader og rentenetto i prosent av GFK

	Renteinntekter		Rente-kostnader		Rentenetto	
	1989	1990	1989	1990	1989	1990
Forretningsbanker	11,77	11,52	8,78	8,98	2,99	2,54
Sparebanker	13,48	12,50	9,17	8,50	4,31	4,00

Tabell 6. Gjennomsnittlige rentesatser i 1989 og 1990

	Utlånsrente ¹⁾		Utlånsrente ²⁾		Innskuddsrente		Rentemargin ³⁾	
	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990
Forretningsbanker	15,29	14,95	14,79	14,24	8,88	8,91	5,91	5,33
Sparebanker	15,30	14,66	14,97	14,30	9,24	8,97	5,73	5,33

¹⁾ Uten nullstilte lån.

²⁾ Medregnet nullstilte lån.

³⁾ Forskjellen mellom bankenes utlåns- og innskuddsrenter overfor publikum.

Kilde: Norges Bank. Tall for 1990 er foreløpige.

Utviklingen i rentenettoen påvirkes av endringer i innlåns- og utlånsrenter og av endringer i balansen sammensetning. Vi har analysert hva de enkelte faktorene betyr for utviklingen i rentenettoen. I analysen er det benyttet en modell der bankenes renteinntekter og rentekostnader fra de ulike aktiva og passivposter analyseres over tid. De beregnede renteinntekter og rentekostnader er noe forskjellig fra de faktisk observerte størrelser, jf tabell 5, 7 og 9. Hovedinntrykket er imidlertid at modellen som er benyttet, fanger opp de viktigste virkninger av endringer i renter og balansestruktur på rentenettoen.

I tabell 7 er utviklingen i forretningsbankenes rentenetto fra 1989 til 1990 splittet opp i tre komponenter. Dekomponeringen viser virkningen på rentenettoen av rentendringer, balanseendringer og samspillseffekten. Den beregnede rentenettoen viser

Tabell 7. Analyse av forretningsbankenes rentenetto

	1990	1989	Differanse	Rente- endringer	Balanse- endringer	Samspill- effekt
<i>Renteinntekter</i>						
Verdipapirer	1,03%	1,28%	-0,25	-0,02	-0,23	0,00
Utlån	7,28%	7,80%	-0,52	-0,46	-0,08	0,02
Valutaaktiva	3,07%	2,50%	0,57	0,31	0,23	0,03
Andre aktiva	0,37%	0,30%	0,07	-0,03	0,11	-0,01
Sum renteinntekter	11,75%	11,88%	-0,13	-0,20	0,03	0,04
<i>Rentekostnader</i>						
Innskudd kunder	3,82%	3,74%	0,08	0,02	0,06	0,00
Innskudd fra banker	0,44%	0,39%	0,05	0,04	0,01	0,00
Lån i Norges Bank	1,06%	1,11%	-0,05	-0,01	-0,04	0,00
Valutagjeld	3,62%	3,22%	0,40	0,34	0,05	0,01
Annenn gjeld	0,21%	0,30%	-0,09	-0,08	-0,03	0,02
Sum rentekostnader	9,15%	8,76%	0,39	0,31	0,05	0,03
Renteinntekter	11,75%	11,88%	-0,13	-0,20	0,03	0,04
Rentekostnader	9,15%	8,76%	0,39	0,31	0,05	0,03
Rentenetto	2,60%	3,12%	-0,52	-0,51	-0,02	0,01

Kilde: Norges Bank.

en nedgang fra 3,12 prosent i 1989 til 2,60 prosent i 1990.

Renteinntekter som andel av GFK gikk svakt ned fra 1989 til 1990. Dette var en følge av at renteavkastningen på utlån i kroner gikk markert ned fra 1989 til 1990. Dette ble i betydelig grad motvirket av betydelig høyere avkastning av valutautlån. Endringer i balansen og samspilleffekten mellom rente og balanseendringer hadde en beskjeden positiv effekt på renteinntektene.

Rentekostnader som andel av GFK gikk markert opp i 1990. Økningen i rentekostnadene skyldes hovedsakelig økt rentenivå på valutagjelden. I løpet av 1990 var det en betydelig oppgang i de internasjonale rentene.

Det var også en viss økning i rentekostnadene på lån i interbankmarkedet som følge av høyere pengemarkedsrenter. Pengemarkedsrentene, målt ved tremånedersrenten, var gjennomsnittlig 11,53 prosent i 1990, mot 11,38 prosent i 1989.

Med virkning fra den 27. august 1990 reduserte Norges Bank D-lånsrenten med et

halvt prosentpoeng til 10,5 prosent. D-lånsrentens betydning for bankenes rentekostnader avtok gjennom 1990, som en følge av endret sammensetning av sentralbankfinansieringen. Sentralbankfinansieringen skjedde i større grad ved fastrentelån med lengre løpetid og markedsbestemt rente. Rentekostnadene knyttet til forretningsbankenes lån i Norges Bank endret seg lite fra 1989 til 1990.

Oppgangen i det internasjonale rentenivået bidrog som nevnt til høyere rentekostnader i forretningsbankene. Da det høyere internasjonale rentenivå hadde en tilsvarende virkning på renteinntektene, ble virkningen av økte internasjonale renter på rentenettoen ubetydelig.

Hovedårsaken til svekkelsen i rentenettoen synes derfor å være reduksjon i renteinntekter på kroneutlån. Reduksjonen skyldes en nedgang i utlånsrentene fra 1989 til 1990 og økt beholdning av nullstilte lån (lån hvor inntektsføringen av renter er stoppet). Forretningsbankenes utlånsrente gikk ned gjennomsnittlig fra 15,29 prosent i 1989 til

14,95 prosent i 1990, jf tabell 6. Dette medførte en nedgang i renteinntekter som andel av GFK på 0,19 prosentpoeng. De nullstilte lånene økte sterkt gjennom 1990. Medregnet de nullstilte lånene falt forretningsbankenes utlånsrente gjennomsnittlig fra 14,79 prosent i 1989 til 14,24 prosent i 1990. Økningen i nullstilte lån medførte isolert sett en nedgang i renteinntekter som andel av GFK på 0,27 prosentpoeng.

Det var først og fremst renteendringer som påvirket forretningsbankenes rentenetto. Det var gjennomgående små endringer i forretningsbankenes balanse det siste året, jf tabell 8. Endringer i balansestrukturen synes samlet å hatt liten virkning på rentenettoen.

I tabell 9 er det vist en tilsvarende dekomponering av utviklingen i sparebankenes rentenetto. Den beregnede rentenettoen viser en nedgang fra 4,49 prosent i 1989 til 3,93 prosent i 1990.

Også sparebankene fikk i 1990 en betydelig nedgang i renteinntekter fra utlånsvirksomheten. Sparebankenes utlånsrente gikk ned gjennomsnittlig fra 15,30 prosent

Tabell 8. Utvalgte balanseposter¹⁾ i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Forretningsbanker

Aktivaposter	1988	1989	1990
1. Bankinnskudd			
– Innskudd i norske banker	1,7	1,3	2,1
– Innskudd i utenlandske banker	4,0	4,0	4,5
2. Verdipapirer			
– NOK	15,8	12,1	10,5
– Valuta	1,3	0,8	0,3
3. Utlån			
– NOK	54,3	55,9	55,2
– Valuta	14,8	18,2	19,5
4. Andre aktiva	8,1	7,7	7,9
Sum aktiva	100,0	100,0	100,0
Passivaposter	1988	1989	1990
1. Innskudd			
– Fra norske kunder	46,0	48,2	48,7
– Fra norske banker	1,7	1,4	2,1
– Fra utenlandske banker	16,9	16,1	16,8
2. Obligasjonslån og sertifikatlån	11,7	10,6	10,3
3. Innlån fra Norges Bank	9,7	8,9	8,6
4. Annen gjeld	7,4	7,9	7,3
5. Ansvarlig kapital	6,6	6,9	6,2
Sum passiva	100,0	100,0	100,0

¹⁾ Balansepostene er beregnet som et 13-måneders gjennomsnitt av beløpene pr. utgangen av desember året før samt de 12 månedene i det aktuelle året.

Kilde: Bankstatistikken.

Tabell 9. Analyse av sparebankenes rentenetto

	1990	1989	Differanse	Renteendringer	Balanseendringer	Samspill-effekt
<i>Renteinntekter</i>						
Verdipapirer	1,57%	1,65%	–0,08	0,01	–0,09	0,00
Utlån	9,81%	10,87%	–1,06	–1,09	0,03	0,00
Valutaaktiva	0,73%	0,66%	0,07	0,06	0,01	0,00
Andre aktiva	0,30%	0,35%	–0,05	–0,04	0,00	–0,01
Sum renteinntekter	12,41%	13,53%	–1,12	–1,06	–0,05	–0,01
<i>Rentekostnader</i>						
Innskudd kunder	6,00%	6,11%	–0,11	–0,19	0,08	0,00
Innskudd fra banker	0,38%	0,45%	–0,07	–0,01	–0,06	0,00
Lån i Norges Bank	1,32%	1,51%	–0,19	–0,01	–0,16	–0,02
Valutagjeld	0,58%	0,64%	–0,06	0,06	–0,11	–0,01
Annen gjeld	0,20%	0,33%	–0,13	–0,03	–0,05	–0,05
Sum rentekostnader	8,48%	9,04%	–0,56	–0,18	–0,30	–0,08
Renteinntekter	12,41%	13,53%	–1,12	–1,06	–0,05	–0,01
Rentekostnader	8,48%	9,04%	–0,56	–0,18	–0,30	–0,08
Rentenetto	3,93%	4,49%	–0,56	–0,88	0,25	0,07

Kilde: Norges Bank.

til 14,66 prosent, jf tabell 6. Medregnet de nullstilte lånene falt utlånsrenten gjennomsnittlig fra 14,97 prosent til 14,30 prosent. Det var liten forskjell i nedgangen i utlånsrentene med og uten de nullstilte lånene. Det var derfor hovedsakelig lavere utlånsrenter som reduserte sparebankens renteinntekter i 1990, og kun i liten grad økning i nullstilte lån.

I motsetning til forretningsbankene fikk sparebankene en markert nedgang i rentekostnadene fra 1989 til 1990. Nedgangen i rentekostnadene skyldes delvis lavere renter og delvis endret balansestruktur. Sparebankenes innskuddsrente gikk ned gjennomsnittlig fra 9,24 prosent i 1989 til 8,97 prosent i 1990. Dette bidrog til å redusere rentekostnadene. Videre endret sparebankenes passivaside seg betydelig i 1990, jf ta-

Tabell 10. Utvalgte balanseposter i prosent av forvaltningskapitalen. Sparebanker

Aktivaposter	1988	1989	1990
1. Bankinnskudd			
– Innskudd i norske banker	3,4	2,2	2,1
– Innskudd i utenlandske banker	0,1	0,7	0,6
2. Verdipapirer			
– NOK	17,0	16,0	14,9
– Valuta	0,5	0,4	0,9
3. Utlån			
– NOK	67,6	69,8	71,1
– Valuta	4,5	4,7	4,7
4. Andre aktiva	6,9	6,2	5,7
Sum aktiva	100,0	100,0	100,0
Passivaposter	1988	1989	1990
1. Innskudd			
– Fra norske kunder	61,0	64,3	67,4
– Fra norske banker	3,2	2,8	2,7
– Fra utenlandske banker	7,2	5,0	4,5
2. Obligasjonslån og sertifikatlån	4,9	3,4	2,4
3. Innlån fra Norges Bank	12,8	13,2	11,6
4. Annen gjeld	6,7	6,5	6,8
5. Ansvarlig kapital	4,2	4,8	4,6
Sum passiva	100,0	100,0	100,0

1) Balansepostene er beregnet som et 13-måneders gjennomsnitt av beløpene pr. utgangen av desember året før samt de 12 månedene i det aktuelle året.

Kilde: Bankstatistikken.

bell 10. Innskudd fra kunder økte, mens innskudd fra norske og utenlandske banker ble redusert. Denne vridningen på passivasiden førte samlet sett til lavere rentekostnader.

Hovedårsaken til nedgangen i sparebankenes rentenetto synes å være reduksjon i renteinntekter fra utlån. Den sterke nedgangen i sparebankenes renteinntekter ble til en viss grad kompensert ved lavere rentekostnader.

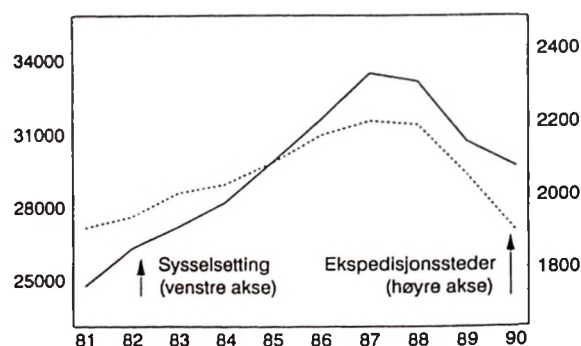
Nærmere om kostnadsutviklingen i bankene

Arbeidet med å redusere driftskostnadene fortsatte i 1990. Både forretningsbankene og sparebankene la ned en betydelig innsats for å effektivisere driften. Dette skjedde ved en reduksjon av antall ansatte og antall ekspedisjonssteder, jf figur 3. Antall sysselsatte er ved utgangen av 1990 nede på samme nivå som ved utgangen av 1985.

Tabell 11 viser utviklingen i bankenes driftskostnader i forhold til gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK), brutto utlån, innskudd fra kunder og driftsinntekter.

For begge bankgruppene økte driftskostnadene i prosent av GFK og i prosent av utlån i perioden 1980-1983. Siden er hovedinntrykket at driftskostnadene i forhold til

Figur 3. Sysselsetting (årsverk) og ekspedisjonssteder i forretnings- og sparebanker

Tabell 11. Utvalgte effektivitetsmål for forretnings- og sparebanker. Tall i millioner kroner

Sum forretnings- og sparebanker	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Driftskostn. i % av GFK	3,36%	3,40%	3,42%	3,62%	3,52%	3,38%	3,30%	3,02%	3,01%	2,92%	2,85%
Driftskostn. i % av utlån	5,32%	5,39%	5,46%	5,45%	4,97%	4,47%	4,03%	3,90%	4,18%	3,88%	3,79%
Driftskostn. i % av innskudd	3,98%	4,11%	4,37%	4,58%	4,37%	4,48%	5,27%	5,18%	5,62%	5,19%	4,95%
<i>Forretningsbanker</i>											
Driftskostn. i % av GFK	3,62%	3,52%	3,44%	3,58%	3,51%	3,34%	3,19%	2,86%	2,85%	2,71%	2,60%
Driftskostn. i % av utlån	6,09%	6,07%	6,07%	5,88%	5,01%	4,34%	3,93%	3,82%	4,20%	3,73%	3,58%
Driftskostn. i % av innskudd	4,79%	4,90%	5,13%	5,21%	4,68%	4,94%	5,91%	5,59%	6,24%	5,61%	5,29%
Driftskostn. i % av driftsinntekter	75,42%	74,51%	74,31%	67,92%	67,82%	67,08%	66,26%	81,66%	71,14%	62,33%	70,25%
<i>Sparebanker</i>											
Driftskostn. i % av GFK	3,11%	3,23%	3,40%	3,67%	3,53%	3,43%	3,47%	3,27%	3,28%	3,24%	3,14%
Driftskostn. i % av utlån	4,45%	4,61%	4,75%	4,94%	4,93%	4,64%	4,18%	4,00%	4,15%	4,09%	4,08%
Driftskostn. i % av innskudd	3,16%	3,30%	3,57%	3,92%	4,03%	3,99%	4,62%	4,72%	4,95%	4,73%	4,57%
Driftskostn. i % av driftsinntekter	73,06%	65,69%	65,50%	69,13%	70,47%	74,99%	72,81%	71,89%	72,41%	57,85%	68,18%

Kilde: Bankstatistikken, Den norske Bankforening og Sparebankforeningen.

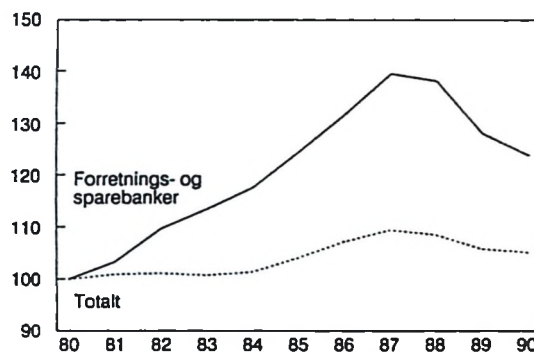
disse to aktivitetsmål har blitt gradvis redusert. Nedgangen i forhold til forvaltningskapitalen var særlig markert i 1985-87 blant annet som følge av betydelig sterkere aktivitet i interbankmarkedet. Ved utgangen av 1990 utgjorde driftskostnadene 2,85 prosent av GFK, mens de i 1980 utgjorde 3,36 prosent. Mens driftskostnadene svarte til 5,32 prosent av utlånene i 1980, var dette kommet ned i 3,79 prosent ved utgangen av 1990.

Driftskostnader i prosent av innskudd fra kunder økte markert fra 3,98 prosent i 1980 til 5,62 prosent i 1988, og har siden gått noe ned. Målt i forhold til ordinær innskuddsvirksomhet synes det å ha vært en markert økning i driftskostnadene. Dette henger sammen med at bankenes sterke vekst i perioden 1985-1987 hovedsakelig ble finansiert ved innlån fra Norges Bank, pengemarkedet og fra utlandet, og ikke ved høyere kundeinnskudd.

Nedgangen i driftskostnader sett i forhold både til GFK og til utlån har vært størst i forretningsbankene.

Et annet mål på kostnadsutviklingen i bankene er driftskostnader i prosent av driftsinntekter (rentenetto og andre inntekter). Dette forholdstallet har til dels variert

Figur 4. Sysselsetting (antall årsverk). Indeks 1980=100

mye uten noen klar tendens både for forretningsbankene og sparebankene gjennom 1980-årene. Svingningene har vært størst for forretningsbankene. En viktig årsak er at bankenes inntekter fra verdipapirer og valuta varierer mye fra år til år. I 1980-årene sett under ett var driftskostnadene som prosent av driftsinntektene omlag på samme nivå i forretnings- og sparebankene.

I tabell 11 er det benyttet fire ulike mål for aktivitetsnivået i bankene, henholdsvis forvaltningskapital, brutto utlån, innskudd fra kunder og driftsinntekter. Driftskostnadene målt i forhold til de enkelte aktivi-

tetsmålene gir et relativt sprikende bilde av kostnadsutviklingen i bankene. Dette skyldes at de enkelte aktivitetsmålene i liten grad gjenspeiler bankenes totale virksomhetsområde. Det er derfor vanskelig å trekke entydige konklusjoner.

Veksten i sysselsettingen i banksektoren var gjennom mesteparten av 1980-tallet langt sterkere enn i hele økonomien, jf figur 4. Veksten var særlig sterk frem til 1987. Fra 1987 har reduksjon i sysselsettingen vært sterkere innenfor bank enn ellers i økonomien.

Nærmere om tap på utlån og garantier i finansinstitusjonene

Tabell 12 viser tap på utlån og garantier i perioden 1984 – 1990 for de private finansinstitusjonene. Institusjonenes samlede tap økte betydelig hvert år i perioden 1986 – 1989, mens veksten fra 1989 til 1990 ble vesentlig redusert. Lavere tap i sparebankene og finansieringsselskapene i 1990 motvirket delvis den fortsatt negative utvikling for forretningsbankene og kredittforetakene. Samlede tap på utlån for de private finansinstitusjonene i perioden 1987 til 1990 beløper seg til 46,5 milliarder kroner.

Bankene tapte i 1990 samlet 12,6 milliarder kroner mot 12,2 milliarder kroner i 1989. Norges Bank innhenter hvert år opplysninger om fordelingen av bankenes tap på de ulike låntakergrupper. Mens personmarkedet stod for 15 prosent av tapene i 1988 og økte til 20 prosent i 1989, har taps-

andelen i 1990 gått tilbake til 17 prosent. Selv om personmarkedets tapsandel i første rekke gikk ned i forretningsbankene, ble disse tapene redusert både for forretningsbankene og sparebankene, målt i kroner.

Nedgangen i tapene på personmarkedet synes noe overraskende i lys av den vanskelige situasjonen på arbeidsmarkedet. Husholdningenes disponible realinntekt økte imidlertid i 1990, etter flere år med nedgang. I tillegg har bankene trolig blitt dyktigere til å håndtere det store antall problemengasjementer som personmarkedet representerer. Økonomisk rådgivning overfor personkunder og endrede lånevilkår i form av lengre avdragstid er ledd i dette arbeidet.

Tapene i næringsmarkedet har sammenheng med at store deler av næringslivet sliter med svak egenkapital og dårlig likviditet. I motsetning til 1988 og 1989 da nyetablert virksomhet fikk problemer, kom tapene i 1990 i større grad på godt etablerte virksomheter. Tapene kom hovedsakelig på mindre engasjementer med små og mellomstore bedrifter.

Bankenes utlånstap på næringsmarkedet fordelte seg som vist i tabell 13a og 13b. Sammenlignet med 1988-1989, da det skjedde tildels store endringer i tapsfordelingen mellom ulike næringer, var det fra 1989 til 1990 forholdsvis små endringer. Bankene taper fortsatt mest innenfor gruppen tjenesteyting, henholdsvis 29 prosent for forretningsbankene og 25 prosent for sparebankene. En viktig årsak til dette er den vans-

Tabell 12. Tap på utlån 1984-1990. Millioner kroner

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	Sum 1987-1990
Forretningsbankene ¹⁾	499	750	1 472	3 212	5 210	7 442	8 088	23 952
Sparebankene	192	268	573	1 428	3 329	4 754	4 498	14 009
Kredittforetakene	114	135	45	196	204	591	1 537	2 528
Finansieringsselskaper	105	155	356	1 243	2 436	1 420	882	5 981
Sum	910	1 308	2 446	6 079	11 179	14 207	15 005	46 470

¹⁾ Tall for 1987, 1988, 1989 og 1990 inkluderer konserntall.

Kilde: Norges Bank og Kredittilsynet.

Tabell 13a. Fordeling av utlån og tap på utlån, forretningsbanker¹⁾). Prosentvise andeler

	Fordeling av tap			Fordeling av utlån
	1988	1989	1990	1990
Personmarkedet	16	20	15	37
Næringsmarkedet Andre ²⁾)	80	78	76	49
Andre ²⁾)	4	2	9	14
Sum	100	100	100	100
Primærnæringer	11	14	14	5
Oljevirkksomhet	1	0	0	1
* Bergverk og utekokkurrerende industri	23	11	4	3
* Skjermet og hjemmekokkurrerende industri			12	11
Bygg og anlegg, kraft- og vannforsyning	4	6	6	7
* Engros- og detaljhandel,			21	14
* Hotell- og restaurantdrift	30	30	5	3
Utenrikssjøfart, oljeboring	2	0	1	18
Tjenesteyting	19	28	29	28
Transport, post, sosial og privat tjenesteyting	10	11	8	10
Sum	100	100	100	100

1) Utvalg som omfatter 98 prosent av forretningsbankenes totale forvaltningskapital.

2) Finansinstitusjoner, stats- og trygdeforvaltning, kommunesektor, utlandet.

* Tallene er slått sammen i 1988 og 1989

Kilde: Norges Bank.

kelig situasjonen på eiendomsmarkedet. Prisene i eiendomsmarkedet tenderte i 1990 fortsatt til å falle. Andelen tap i tjenesteytende næringer adskiller seg imidlertid ikke særlig fra andelen av utlån. Tjenesteytende næringer synes derfor ikke spesielt utsatt.

Tapene innenfor gruppen varehandel og hotell- og restaurantdrift ligger også i 1990 på et høyt nivå. Ved siden av primærnæringene (fiskeoppdrett), er det særlig for disse grupper tapsandelen ligger høyere enn andelen av utlån. Dette er næringer med dår-

Tabell 13b. Fordeling av utlån og tap på utlån, sparebanker¹⁾). Prosentvise andeler

	Fordeling av tap			Fordeling av utlån
	1988	1989	1990	1990
Personmarkedet	16	19	19	59
Næringsmarkedet Andre ²⁾)	83	80	80	35
Andre ²⁾)	1	1	1	6
Sum	100	100	100	100
Primærnæringer	13	21	17	17
Oljevirkksomhet	1	0	0	0
* Bergverk og utekokkurrerende industri	14	14	1	2
* Skjermet og hjemmekokkurrerende industri			11	9
Bygg og anlegg, kraft- og vannforsyning	9	9	9	9
* Engros- og detaljhandel			19	14
* Hotell- og restaurantdrift	29	23	5	4
Utenrikssjøfart, oljeboring	1	1	1	7
Tjenesteyting	21	20	25	23
Transport, post, sosial og privat tjenesteyting	12	12	12	15
Sum	100	100	100	100

1) Utvalg som omfatter 70 prosent av sparebankenes totale forvaltningskapital.

2) Finansinstitusjoner, stats- og trygdeforvaltning, kommunesektor, utlandet.

* Tallene er slått sammen for 1988 og 1989

Kilde: Norges Bank.

lig lønnsomhet, og et høyt antall konkurser. Det synes fortsatt å være stor overkapasitet i disse næringene.

Utenriksjøfart hadde også i 1990 god lønnsomhet. Bankenes tapsrisiko synes de senere år å ha vært lavest i denne næringen.

For forretningsbankene var økningen i tap størst innenfor gruppen industrivirkksomhet. For sparebankene var økningen i tapene størst innenfor tjenesteytende næringer. Sparebankenes tap innenfor primærnæringene og til industrivirkksomhet gikk ned.

Utviklingen i bankenes soliditet

Forretningsbankene som gruppe svekket sin kapitaldekning fra 8,6 prosent til 7,7 prosent fra utgangen av 1989 til utgangen av 1990. Det store underskuddet i 1990 har tæret på forretningsbankenes ansvarlige kapital. Sparebankenes kapitaldekning sank fra 6,3 prosent ved utgangen av 1989 til 6,1 prosent ved utgangen av 1990, som følge av driftsunderskuddet i 1990.

Bankene innhentet relativt lite ny ansvarlig kapital i 1990. Dette må ses i lys av bankenes dårlige lønnsomhet dette året. De nærmeste årene vil bankene ha et stort behov for økt ansvarlig kapital.

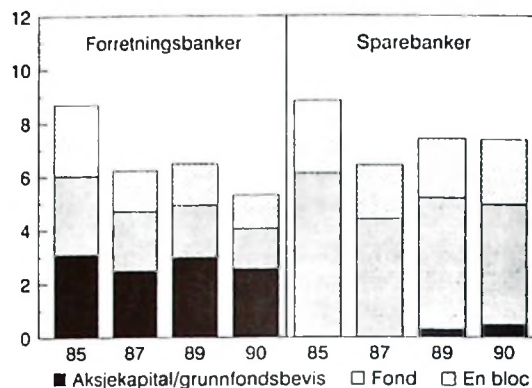
Bankenes soliditet kan defineres som evnen til å møte uforutsette tap uten å måtte avvikle driften. Ut fra denne definisjonen kan det begrunnes å ta med en bloc fondet og ekskludere ansvarlig lånekapital i et mål for soliditet. Ansvarlig lånekapital kan først brukes til dekning av tap ved avvikling av en institusjon. Figur 5 viser at bankenes soliditet definert på denne måten ble svekket fra 1985 til 1987. Etter en viss økning til 1989 ble soliditeten i 1990 igjen svekket for begge bankgruppene. Reduksjonen var sterkest for forretningsbankene som følge av driftsunderskudd og nedskrivning av aksjekapitalen. En bloc fondet utgjør ved utgangen av 1990 henholdsvis 1,6 prosent og 2,6 prosent av brutto utlån for forretningsbankene og sparebankene.

Finansinstitusjoner i krise

I alt 27 banker, 10 forretningsbanker og 17 sparebanker, fikk driftsunderskudd i 1990. Hovedårsaken til dette var store tap på utlån og garantier. Enkelte banker fikk så store underskudd at deres egenkapital var tapt.

Sparebankenes sikringsfond bidrog i 1990 med støtte og garantier til fem sparebanker: Sparebanken Moss-Hobøl, Skiptvedt Sparebank, Hemnes Sparebank, Sparebanken Nordland og Nordkapp Sparebank.

Figur 5. Soliditet i spare- og forretningsbankene. Prosent av beregningsgrunnlaget pr. 31.12. (Anslag for 1990)

Kilde: Norges Bank.

Sparebankenes sikringsfond besluttet i juni 1990 å yte Sparebanken Østfold kontantstøtte som vederlag for å innfusjonere Sparebanken Moss-Hobøl og Skiptvedt Sparebank, som begge hadde tapt sin egenkapital.

Sparebankenes sikringsfond har stilt garantikapital for Hemnes Sparebank som skal fusjonere med Sparebanken Rana og for Nordkapp Sparebank som skal fusjonere med Sparebanken Nord-Norge.

Sparebanken Nordland fikk store likviditetsproblemer høsten 1990 da det viste seg at tapene ville bli større enn tidligere antatt. En nærmere gjennomgang av bankens økonomiske stilling viste at bankens egenkapital syntes å være tapt. Sparebankenes Sikringsfond besluttet å stille en garanti på 500 millioner kroner som ikke innbetalt ansvarlig kapital. Garantien er å regne som kjernekapital etter de nye regler for beregning av ansvarlig kapital.

Forretningsbankenes sikringsfond gav i desember 1990 en garanti på 1 500 millioner kroner overfor Fokus Bank. Vedtaket ble truffet på bakgrunn av Fokus Banks svake soliditet. I denne forbindelse påla sikringsfondet Fokus Bank i medhold av sikringsfondets vedtekter å skrive ned aksjekapita-

lens pålydende med 50 prosent til kr 50,- pr aksje. Nedskrivningen skal skje ved overføring til fond.

Sunnmørsbanken er siden høsten 1988 blitt drevet under Forretningsbankenes sikringsfonds garanti. I januar 1990 inngikk sikringsfondet og Kreditkassen en intensjonsavtale om at Sunnmørsbanken skulle fusjonere med Kreditkassen. Den 1. oktober 1990 var Sunnmørsbanken fusjonert med Kreditkassen.

Sikringsfondene og myndighetene har i fellesskap funnet frem til varige løsninger for de enkelte problembanker. Det er bankene selv, gjennom sine sikringsfond, som har finansiert disse omstruktureringene. I de tilfelle Norges Bank har bidratt, er det begrenset til midlertidig likviditetsstøtte. Slike likviditetslån gis til D-lånsrente og mot sikkerhet.

Som et ekstra forsvarsverk som understøtter de etablerte sikringsfondene, foreslo Regjeringen i januar 1991 å etablere et statens banksikringsfond. Stortinget bevilget enstemmig den 7. mars en egen tilskuddsbevilgning til fondet på 5 milliarder kroner. Bakgrunnen for Regjeringens forslag og Stortingets vedtak er den utvikling som har funnet sted i bankenes tap, inntjening og egenkapital de senere årene.

Kredittforetak

I likhet med forretningsbankene og sparebankene fikk kredittforetakene i 1990 et

betydelig svakere driftsresultat etter tap enn i 1989. Forverringen gjelder bare realkredittforetakene som måtte øke bokførte tap kraftig. Skipskredittforetakene har fortsatt god lønnsomhet.

Kredittforetakenes netto renteinntekter har blitt gradvis redusert hvert år siden 1987. Nedgangen har vært mye sterkere enn for bankene. I 1990 kom rentenettoen ned i 1,04 prosent av GFK, som er 0,08 prosentpoeng lavere enn i foregående år. Dette skyldes dels høye innlånskostnader i samband med den uro som oppstod i markedet for kredittforetaksobligasjoner høsten 1990 da enkelte kredittforetak rapporterte om store tap på utlån. Lavere renteinntekter som et resultat av økte beholdninger av nullstilte lån, medvirker også.

Andre inntekter gikk ned i 1990 blant annet som følge av bortfall av kursgevinster på verdipapirer. Driftskostnadene gikk forholdsvis mye opp i 1990 og skyldes at kredittforetakene bokfører kurstap på verdipapirer som driftskostnader. Personalkostnadene var omlag uendret.

Driftsresultatet før tap gikk dermed markert ned fra 1989 til 1990 og utgjorde 0,74 prosent av GFK. Da de bokførte tap på utlån og garantier kom opp i 0,83 prosent, fikk kredittforetakene samlet et lite underskudd, -0,09 prosent. To kredittforetak gikk med underskudd i 1990 mot ett i 1989. To andre kredittforetak fikk nullresultat.

Tap på utlån og garantier ble i 1990 på 1537 millioner kroner mot 591 millioner

Tabell 14. Resultatregnskap for kredittforetak og finansieringsselskap. Tallene er oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital

	Rentenetto		Andre inntekter		Driftskostnader		Driftsres. før tap		Tap på utlån		Driftsres. etter tap	
	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990
Kredittforetak	1,12	1,04	0,24	0,20	0,40	0,50	0,96	0,74	0,29	0,83	0,68	-0,09
Skipskredittforetak	2,10	2,26	0,36	0,36	0,64	0,85	1,81	1,77	0,32	0,15	1,49	1,62
Realkredittforetak	1,09	0,91	0,22	0,18	0,39	0,46	0,92	0,63	0,36	0,90	0,56	-0,27
Finansieringsselskaper	5,31	5,04	2,13	2,20	5,02	5,13	2,42	2,12	4,21	3,06	-1,79	-0,94

Kilde: Norges Bank og Kredittilsynet.

Tabell 15. Kredittforetakenes soliditet

	1989	1990 ¹⁾
Aksjekapital i % av GFK	0,84%	0,88%
Fond i % av GFK	2,33%	2,39%
En bloc i % av GFK	1,98%	2,00%
Sum	5,15%	5,27%
Aksjekapital i % av utlån	0,96%	1,04%
Fond i % av utlån	2,71%	2,81%
En bloc i % av utlån	2,30%	2,30%
Sum	5,97%	6,15%

¹⁾ Anslag for 1990

Kilde: Kredittforetakenes årsberetninger, Norges Bank.

kroner i 1989. Kredittforetakene har i forhold til de øvrige finansinstitusjonene normalt hatt lavere tap på utlån. I løpet av 1989 og 1990 økte tapene også for denne gruppe institusjoner. Det fortsatte prisfallet i eiendomsmarkedet medfører at de pantesikkerheter realkredittforetakene har for sine utlån ikke lenger skjermer fullt ut mot tap. Kredittforetakene har måttet ta betydelige tap som følge av utviklingen i varehandelen, der en rekke av nyetableringene midt på 1980-tallet nå har vanskeligheter. Selv om tapene i kredittforetakene økte betydelig i 1990, ligger de fortsatt et godt stykke under nivået i de øvrige finansinstitusjonene. Den Norske Hypotekforening stod for 33 prosent av kredittforetakenes totale tap i 1990.

Tapsøkningen gjelder bare for realkredittforetakene. Skipskredittforetakenes tap endret seg lite fra 1989 til 1990.

I løpet 1990 økte kredittforetakene forvaltningskapitalen med 4,8 prosent til 183 milliarder kroner. Veksten er fremdeles forholdsvis sterk for skipskredittforetakene.

Tabell 15 viser kredittforetakenes soliditet i 1989 og 1990. Soliditet kan defineres som evnen til å møte uforutsette tap uten å måtte avvikle driften. Ut fra denne definisjonen inkluderer vi aksjekapital, fonds og en bloc fondet, men ekskluderer ansvarlig lånekapital i et mål for soliditet. Kredittforetakenes soliditet, målt i forhold til GFK

og brutto utlån, styrket seg marginalt fra 1989 til 1990. Dette skyldes økning i fonds som følge av store overskudd i skipskredittforetakene og i enkelte realkredittforetak. Kredittforetakene innhentet lite ny egenkapital i 1990. Dette må ses i sammenheng med det vanskelige markedet for egenkapital samt kredittforetakenes svake resultater. Det ble i 1990 foretatt aksjeemisjoner for 151 millioner kroner. Det ble ikke lagt ut grunnfondsbevis.

Finansieringsselskap

Finansieringsselskapene driftsresultat viser tegn til bedring. Etter flere år med svært høye tap på utlån, er tapene nå på veg ned. De ligger imidlertid fortsatt på et svært høyt nivå sett i forhold til andre grupper av finansinstitusjoner. Finansieringsselskapene har fremdeles underskudd etter tap.

Finansieringsselskapene fikk i 1990 et driftsresultat etter tap på minus 0,94 prosent av GFK som er en forbedring på 0,85 prosentpoeng sammenlignet med 1989. Bokførte tap ble redusert fra 1420 millioner kroner i 1989 til 882 millioner kroner (3,06 prosent) i 1990. Som andel av forvaltningskapitalen var tapene på sitt høyeste i 1988 med 4,7 prosent.

Driftsresultatet før tap ble svakere i 1990 enn i 1989. Selskapenes rentenetto ble merkbart redusert samtidig som andre driftskostnader økte. En liten bedring i andre inntekter kunne bare delvis kompensere for dette.

Markedet for finansieringsselskapenes tjenester, spesielt leasing, er preget av svak etterspørsel og forvaltningskapitalen reduseres stadig. Fra 1989 til 1990 gikk forvaltningskapitalen ned med 30,3 prosent til 27,4 milliarder kroner. Siden utgangen av 1988 er finansieringsselskapenes forvaltningskapital redusert fra 52,6 milliarder kroner til 27,4 milliarder kroner, en nedgang på 48 prosent.

Strukturutviklingen for bankene i 1990

1990 var preget av mange fusjoner blant forretningsbankene. DnC og Bergen Bank fusjonerte til Den norske Bank 17. april 1990. Forøvrig var året kjennetegnet av en reduksjon i antall distriktsforretningsbanker. Tromsbanken gikk inn i Fokus Bank, og Sørlandsbanken og Sunnmørsbanken, gikk inn i Kreditkassen. I tillegg fikk Rogalandsbanken konsesjon til å fusjonere med Fokus Bank. Disse fusjonene skyldes for en stor del svake økonomiske resultater i distriktsforretningsbankene. I 1990 ble det for første gang gitt tillatelse til fusjon mellom utenlandskeide og norskeide forretningsbanker. Svenska Handelsbanken Norge fusjonerte med Oslo Handelsbank og

Tabell 16. Fordeling av forvaltningskapitalen innen ulike grupper finansinstitusjoner. Andeler i prosent

	1988	1989	1990
A. Forretningsbanker			
De fire største	80,0	83,6	88,5
De nye norske	2,8	2,4	2,8
De utenlandske	2,7	1,9	3,0
De øvrige	13,7	12,1	5,7
Totalt	100,0	100,0	100,0
B. Sparebanker			
Sparebanken NOR (nr. 1 i størrelse)	17,7	16,7	28,5
Nr. 2-5 i størrelse	22,0	26,0	24,5
Nr. 6-18 i størrelse	33,1	32,0	20,9
De øvrige	27,2	25,3	26,1
Totalt	100,0	100,0	100,0
C. Finansieringsselskaper			
De fem største	49,3	49,1	51,7
Nr. 6-15 i størrelse	29,5	28,0	26,2
De øvrige	21,2	22,9	22,1
Totalt	100,0	100,0	100,0
D. Kredittforetak			
De tre største	48,7	42,4	48,9
De øvrige	51,3	57,6	51,1
Totalt	100,0	100,0	100,0

Kilde: Norges Bank.

Banque Nationale de Paris Norge fusjonerte med Kjøbmandsbanken. I begynnelsen av 1991 søkte Svenska Handelsbanken Norge om å fusjonere med Stavanger Bank. Etter at samtlige fusjoner er gjennomført, vil antall forretningsbanker være redusert til 20 fra 28 ved utgangen av 1989.

Storfusjonen på Østlandet der Sparebanken ABC, Sparebanken Østlandet, Sparebanken Buskerud, Sparebanken Østfold og Sparebanken Vestfold gikk sam men til Sparebanken NOR førte til en betydelig sterkere konsentrasjon innen sparebanksektoren. I tillegg ble Flå Sparebank, Sparebanken Moss Hobøl og Skiptvedt Sparebank fusjonert inn i Sparebanken NOR. Det er inngått fusjonsavtaler mellom Hemnes Sparebank og Sparebanken Rana, Tysfjord Sparebank og Narvik Sparebank samt Nordkapp Sparebank og Sparebanken Nord-Norge. Som nevnt har disse fusjoner sin bakgrunn i tapt egenkapital som følge av tap på utlån i de mindre sparebankene. Hetland Sparebank og Sparebanken Rogaland søkte også om tillatelse til å fusjonere.

Utviklingen i markedsandeler

Som det fremgår av tabell 16, skjedde det betydelige endringer i forretningsbankenes markedsandeler i løpet av 1990 som følge av nevnte strukturendringer. Som resultat av fusjoner med distriktsforretningsbanker økte konsentrasjonen om de tre største forretningsbankene markert. Deres andel av forretningsbankenes forvaltningskapital kom opp i 88,5 prosent. De utenlandskeide forretningsbankene ekspanderte som følge av oppkjøp av norske banker. På sparebanksiden har særlig de mellomstore distriktsbankene mistet markedsandeler som følge av storfusjonen på Østlandet. For finansieringsselskapene var det i 1990 som i 1989 små endringer i markedsandeler mellom de største og de mindre selskapene. De tre største kredittforetakene økte sine markedsandeler på bekostning av de mindre fo-

retakene. Utviklingen gjennom 1990 for kredittforetakene representerer en reverse-ring av utviklingen året før.

Tabell 17 viser hvordan den innenlandske kreditttilførsel er fordelt på de ulike typer finansinstitusjoner. Særlig statsbankenes ut-lånsvekst var sterk i 1990. Livsforsikrings-selskapene økte også sin andel av kreditttil-førselen. Spesielt bankenes vekst avtok sammenlignet med 1989. I mindre grad gjorde dette seg også gjeldende for kreditt-foretakene. Finansieringselskapene fortsatte i 1990 å redusere sin virksomhet. Skadefor-sikringselskaper og låneformidlere hadde også negativ vekst.

Tabell 17. Innenlandsk kreditttilførsel¹⁾ til publikum. Prosentvis fordeling mellom finansinstitusjonene

	1988	1989	1990
Forretnings- og sparebanker	31,6	52,6	33,0
Statsbanker	16,5	23,6	41,2
Private finans.selskaper	-2,5	-15,3	-13,7
Skadeforsikringsselskaper	-0,7	-2,9	-0,9
Livsforsikring, pensjonskasser	13,3	0,7	12,9
Kredittforetak, obl. og sert.	41,9	47,8	44,7
Markedslån	—	-7,4	-16,5
Annen kreditt	0,0	0,9	-0,8
Sum	100,0	100,0	100,0

¹⁾ Ekskl. aksjemarkedet.

Kilde: Norges Bank.

Valutastatistikken: Grunnlag for utenriksregnskapet og valutakontrollen

Trond Munckerud Johansen, ass.direktør i Statistikkavdelingen i Norges Bank

Siktemålet med artikkelen er å klargjøre Norges Banks rolle i valutastatistikk- og kontrollarbeidet etter at valutareguleringen på det nærmeste er avviklet. Det vil også bli orientert nærmere om informasjonsgrunnlaget for valutastatistikk og kontroll, og spesielt vil vi nevne den omlegging til nytt rapportsystem for valutabankene som finner sted i løpet av 1991.

Norges Bank ser det som viktig å klargjøre at informasjonsplikten overfor banken om betalinger til og fra utlandet ikke er svekket etter nedbyggingen av valutareguleringen, men at den tvertimot er innskjerpet. På denne bakgrunn ble det i 1990 gjennomført to runder med informasjonsannonser i dagspressen og enkelte tidsskrifter (Se illustrasjonen). Norges Bank har dessuten utarbeidet en brosjyre om omleggingen.

Valutastatistikk, utenriksregnskap og valutakontroll

Utenriksregnskapet gir en oversikt over landets økonomiske transaksjoner med utlandet. Det består av et driftsregnskap og et kapitalregnskap, der førstnevnte gir oversikt over varer, tjenester, renter og stønader. Overskuddet eller underskuddet på driftsregnskapet, korrigert for endringer i fordringer og gjeld overfor utlandet på grunn av valutakursendringer og andre omvurderinger, gir den samlede endringen i Norges nettogjeld til utlandet. I kapitalregnskapet finner transaksjonene i driftsregnskapet sitt finansielle motstykke. I tillegg inngår rene finanstransaksjoner. Kapitalregnskapet forteller altså hvordan økningen eller nedgangen i nettogjelden til utlandet fordeler seg på ulike fordrings- og gjeldsarter og på de enkelte sektorer. Utenriksregnskapet publiseres hver måned av Statistisk sentralbyrå.

Norges Banks valutastatistikk gir grunnlag for utenriksregnskapet. Samarbeidet mellom Statistisk sentralbyrå og Norges Bank bygger på et mønster som er vanlig i de fleste industriland. I en del land er det endog sentralbanken som sammenstiller og publiserer utenriksregnskapet. Dette sam-

beidet baserer seg tradisjonelt på sentralbankens stilling som valutamyndighet. Kontrollen med og reguleringen av betalingsstrømmene til og fra utlandet var også i Norge viktigere enn statistikken i de første årene etter 2. verdenskrig. Etterhvert som valutareguleringen gradvis er avviklet og det økonomiske samkvetmet med utlandet er økt, er imidlertid siktemålet med valutakontroll noe endret. Mens det tidligere var rasjonering og prioritering av knappe valutabeholdninger som var det viktigste siktemålet, er skattekontrollens og til dels tollkontrollens behov nå kommet i sentrum for valutakontrollen. Samtidig er behovet for og vektleggingen av statistisk informasjon klart styrket.

I Norge har en lagt vekt på å få til så rasjonelle informasjonsystemer som mulig på dette området. Derfor har en også holdt på ordningen med at rapportørene avgir rapport til Norges Bank om betalinger til og fra utlandet (og tilhørende beholdninger på de konti som benyttes til slike betalinger) både for kontroll- og statistikkformål. I en del land avgis det separate rapporter til statistikkmyndighetene og til kontrollmyndighetene. Norges Bank kan sies å ha spesielle forutsetninger som mottager og behandler av slik informasjon, da banken både har

forvaltningsoppgaver som kontrollmyndighet og et bredt statistikkmiljø med statistikkfaglig kompetanse.

Nærmere om rapportplikten

Som følge av nedbyggingen av valutareguleringen, er en viktig informasjonskilde; lisensene, blitt borte. Samtidig har myndighetene gitt fra seg et virkemiddel som gjorde direkte inngrep i det økonomiske samkvemmet med utlandet mulig. Reguleringen gjorde det for eksempel mulig å se helt bort fra visse typer økonomisk samkvem fordi det rett og slett var forbudt! Dette lettet både valuta- og skattemyndighetenes arbeid. Når reguleringen nå på det nærmeste er borte, er valutastatistikken den eneste informasjonskilden. Dette er begrunnelsen for at myndighetene, blant annet i forbindelse med Stortingets behandling av revidert nasjonalbudsjett for 1990, innskjerpet kravet til rapportering av betalinger til og fra utlandet, slik kravet er hjemlet i valuta-loven.

Den valutareguleringen som gjenstår, slik den fremgår av Norges Banks forskrifter av 27. juni 1990, inneholder viktige «kjøreregler» som regulerer bankenes og andre finansinstitusjoners valuta/utenlandsvirksomhet. For eksempel opprettholdes ordningen med autorisasjon av finansinstitusjoner som vil drive valutavirksomhet, og en viktig betingelse for å få adgang til å drive slik virksomhet, er at det rapporteres til Norges Bank på edb-lesbar form. Det edb-rapportsystemet som skal gjøre dette mulig, er det såkalte BRAVO-systemet. (BRAVO står for Bank Rapport, ValutaOppgaver.)

Liberaliseringen gir nå innlendinger fri adgang til å «gjøre opp» med utlendinger eller motta oppgjør fra utlendinger uten å gå gjennom norsk bank. For eksempel kan innlendinger (foretak og privatpersoner) fritt opprette konto i utenlandsk bank og foreta betalinger over slik konto. Dersom dette skjer, har vedkommende foretak og privatperson imidlertid plikt til å melde til

DE NYE VALUTAREGLENE GJØR DET ENKLERE FOR DEG!

- SÅ LENGE DU HUSKER PÅ RAPPORTPLIKTEN TIL NORGES BANK.

Valutareglene er blitt færre og enklere. Etter mange år med et omfattende regelverk, er flere tidligere forbudte transaksjoner nå tillatt.

De forhold som fremdeles er regulert med hjemmel i Valutaloven, er omtalt i Norges Banks Rundskriv nr. 7/29, juni 1990. (Forskrift av 27. juni 1990)

Et av hovedpunktene i de nye valutabestemmelsene er at lisensplikten ved valutatransaksjoner oppheves, mens rapportplikten til Norges Bank forsterkes.

Alle oppgjør mellom innlending og utlending skal rapporteres. Ved bruk av norsk bank er dette bankens oppgave. Banken vil normalt kreve legitimasjon. Norges Bank kan be om tilleggsinformasjon direkte fra innlending. Ved oppgjør utenom norsk bank, er man selv ansvarlig for å melde dette til Norges Bank. Åpnes konto i utenlandsk bank, må det i tillegg avgis en innsynserklæring til Norges Bank.

Kjøp og salg av utenlandske verdipapirer skal fremdeles gjøres via norsk fondsmegler.

Innførsel og utførsel av sedler og mynt (norske og utenlandske) har ingen øvre grense, men beløp over NOK 25.000 totalt skal meldes til Tollvesenet på eget skjema.

Det vil bli innført nye, skjerpede sanksjoner ved overtreddelse av rapport- og meldingskrav.

Norges Bank har utarbeidet en brosjyre med nærmere informasjon om de nye valutareglene. Brosjyren får du i nærmeste bank, eller ved henvendelse til:

NORGES BANK

Norges Bank at de har opprettet slik konto (eller annen betalingsordning), og det følger av dette et krav fra Norges Bank om månedlig rapportering på fastlagt skjema.

Rapportsystemene dekker i prinsippet alle betalinger mellom innlending og utlending. Det vil si at valutastatistikken og utenriksregnskapet baseres på en totaltelling: Skjer oppgjøret med utlending via norsk bank, tar banken ansvaret for at Norges Bank får rapport. (Dette forutsetter selvsagt at kunden gir banken nødvendig informasjon). Foretak og privatpersoner som «gjør opp» med utlending eller mottar oppgjør fra utlending på andre måter enn

via norsk bank, for eksempel via egen konto i utenlandsk bank, har selv en plikt til å gi Norges Bank informasjon. Med oppgjør menes her enhver form for endring i gjeld eller fordring overfor utlending, og ikke bare betaling i vanlig forstand.

Opgjør mellom to parter kan blant annet skje ved direkte avregning av fordring eller gjeld på hverandre. I slike tilfeller skjer ofte et nettooppgjør mellom de to partene gjennom norsk bank. Hvis for eksempel utlendingen har eksportert for en million kroner til Norge og det norske foretak har eksportert for 600 000 kroner til utlandet, vil rapporten fra banken til Norges Bank om nettooppgjøret gjennom norsk bank, tolkes som om det norske foretaket hadde mottatt leveranser for 400 000 kroner fra utlandet. Men dette ville jo gi statistikkbrukerne feil informasjon om omfanget av samhandelen. Kanskje var også leveransen fra utlandet varer, mens leveransen til utlandet var tjenester. Informasjonen banken fikk fra den norske kunden om hva betalingen (nettoppgjøret) gjaldt, ville sikkert være betaling for varer. (Det var jo varer det norske foretaket hadde mottatt!). Dermed ville tjenesteeksporten fra Norge bli helt borte. Dette eksempel illustrerer behovet for at det norske foretak som inngår avtale med utlending om nettooppgjør, gir Norges Bank informasjon om de underliggende brutto betalinger. Mens slike «nettingordninger» tidligere var lisenspliktige, dvs at foretaket måtte søke Norges Bank om tillatelse, er de nå bare meldepliktige. Det vil si at foretaket må melde slik ordning til Norges Bank.

Rapportene fra norske valutabanker og foretak eller privatpersoner med konto (evt betalingsordning) i utlandet, bearbeides i Norges Bank. Bearbeidingen ivaretar både hensynet til de krav til innhold og spesifisering som nasjonal- og utenriksregnskapet setter, og hensynet til det behov for informasjon som de aktuelle kontrollmyndighetene har. Bearbeidingen forutsetter utstrakt kontakt med rapportørene. Skjemae-

ne som kommer inn er ofte mangelfullt utfylt i forhold til den informasjon om transaksjonen som saksbehandleren i Norges Bank trenger for å kunne gjøre en korrekt statistisk vurdering av den. Dette er for såvidt et velkjent «fenomen» når det gjelder rapportering til offentlige myndigheter, og noe en må ta hensyn til i vurderingen av ressursbruken på dette området.

Hver måned skjer det i størrelsesorden en halv million betalinger mellom innlendinger og utlendinger gjennom norske banker («kundetransaksjoner»). I tillegg skjer en god del oppgjør med utlendinger over konti i utlandet. Transaksjoner over omkring to tusen slike konti rapporteres til Norges Bank hver måned. Bearbeidingen av rapportene legger til grunn internasjonale retningslinjer utarbeidet av Det internasjonale valutafond. Det er nemlig også viktig å kunne sammenligne statistikken fra land til land.

BRAVO

Den store mengden betalinger til og fra utlandet rapporteres i dag etter et system som innebærer at store skjemamengder sendes fra rapportørene til Norges Bank. Edb er i begrenset utstrekning tatt i bruk. Med sikte på et mer rasjonelt rapportopplegg, har Norges Bank nå — i forskrift om valutaregulering av 27. juni 1990 — stilt krav til norske banker om edb-basert rapportering. Dette vil effektivisere rapportopplegget både for bankene og Norges Bank. Dessuten vil Norges Banks kontroll med og oversikt over rapportmaterialet bedres. Dette vil bidra til at både kvaliteten på statistikken og grunnlaget for kontrollvirksomheten kan bli bedre med samme eller endog noe mindre ressursinnsats.

BRAVO-systemet forutsetter endring i rapportsystemene i bankene, og i mottaks- og bearbeidingsystemene i Norges Bank. Over de siste par årene har derfor Norges Bank og bankene hatt et nært samarbeid om

utvikling av det nye rapportssystemet for valutastatistikk. Dette har som siktemål å få alle valutabankene (banker som har autorisasjon til å drive betalingsformidling med utlandet) over på BRAVO-form innen 1. november 1991. En av de største bankene vil være «pilot»-bank, og starter rapportering på BRAVO-form i april.

BRAVO-rapportering betyr at rapporter om betaling til eller fra utlandet kommer over edb-linje til Norges Bank i stedet for ved forsendelse av papirskjemaer. Siktemålet er at mest mulig relevant informasjon som er registrert i bankenes egne systemer, skal kunne utnyttes direkte i rapporten til Norges Bank. Bearbeidingen i Norges Bank vil kunne skje direkte mot edb-systemet (i stedet for på papir for senere innlegging på edb.) Dette er i meget korte trekk hovedsiktemålet med BRAVO. Når vi først gjør en slik omfattende omlegging av rapportsystemet, er det imidlertid naturlig også å foreta en del andre tilpasninger, slik at systemet best mulig skal tilfredsstille dagens krav til statistikk og kontroll. Blant annet kreves det at foretaksnummer (Brønnøysundnummer) skal inngå i meldinger vedrørende foretaks betalinger til og fra utlandet. Dette gir en entydig maskinlesbar identifikasjon av foretaket. Det vil dessuten gi grunnlag for sektor og næringsinndeling i valutastatistikken og utenriksregnskapet. Med basis i konsesjon fra Datatilsynet, kreves personnummer på meldinger om privatpersoners betalinger. Dette har særlig betydning for valutakontrollen.

Hva slags informasjon gir valutastatistikken?

Som nevnt foran, gir valutastatistikken i hovedsak en oversikt over alle betalinger til og fra utlandet («balance of payments»). Alle betalinger vurderes og kategoriseres etter betalingsart i henhold til utenriksregnskapets spesifikasjoner, ut fra de behov brukerne av statistikken har i sine analyser. I tillegg lages spesielle statistikker for en del

betalingsarter som er særlig etterspurt. Noen av disse spesialstatistikkenes bygger på at valutastatistikken er valutafordelet. Valutafordeling er nødvendig for å kunne tilfredsstille utenriksregnskapets behov for omvurderinger av nettogjelden til utlandet i takt med valutakurssvingningene.

For eksempel kan reisevalutabetalingene til og fra utlandet valutafordeles. Ofte er det imidlertid ønsket om å fordele disse betalingene på land, for eksempel for å kunne belyse hvor utlendinger som reiser i Norge kommer fra, og hvilke land nordmenn reiser til. Valutastatistikken gir imidlertid ikke noe godt grunnlag for landfordeling av såkalte driftsbetalinger (varer, tjenester og stønader). I enkelte tilfelle kan valutafordeelingen brukes som en tilnærming til landfordeling. Dette er imidlertid svært betenkelig for valutaer som er «internasjonale» som for eksempel US dollar.

For en del kapitalarter som lån til og fra utlandet samt direkte investeringer i og fra utlandet, har vi imidlertid en landfordelt statistikk. Spesielt har oversikter over landfordelte direkte investeringer vært svært mye etterspurt, og de har gitt grunnlag for analyser av «hvem kjøper Norge» og lignende. For å dekke dette statistikkbehov, men samtidig for å få en best mulig kvalitet på dataene i utenriksregnskapet, foretar vi nå årlige tellinger over slike investeringer fra utlandet i Norge og fra Norge i utlandet. En viktig årsak til dette, er utenriksregnskapets behov for informasjon om endringer i fordringer og gjeld overfor utlandet som følge av overskudd som reinvesteres i utlandet. Slikt «tilbakeholdt utbytte» medfører ikke noen betalingsstrøm, og valutastatistikken som i hovedsak er basert på informasjon om utførte betalinger, vil derfor gi et dårlig grunnlag for slik informasjon. Tellingene vil etterhvert gi grunnlag for å innarbeide slik informasjon i utenriksregnskapet.

Også på andre felter har en betalingsbasert statistikk sine svakheter. Dette kommer sterkere til syne i et avregulert regime,

idet en del av denne svakheten tidligere har vært avhjulpet med lisensinformasjon. For å kunne opprettholde en tilfredsstillende kvalitet på valutastatistiken og utenriksregnskapet, vil det bli aktuelt med tellinger eller spørreundersøkelser på flere områder. Problemet med slike undersøkelser er at de er ressurs- og tidkrevende. Resultatet vil foreligge ganske lenge etter utløpet av den perioden undersøkelsen gjelder. Den statistiske avstemming mot løpende valutastatistikk vil derfor først kunne gjøres lenge etter at den løpende statistikken foreligger. Det reiser seg dessuten betydelige metodeproblemer ved sammenstilling av statistikk samlet inn på ulike måter.

Nedenfor er gitt noen eksempler på spesialstatistikk som kan lages i dag. (Statistikene bygger på det rapportgrunnlaget som er nødvendig for å dekke utenriksregnskapets behov).

- Norske direkte investeringer i utlandet fordelt på en del viktige land og landgrupper
- Utenlandske direkte investeringer i Norge fordelt på en del viktige land og landgrupper

- Valutafordelte lånefordringer og lånegjeld
- Valutafordelt reisestatistikk for utlendingers forbruk i Norge, og nordmenns bruk i utlandet
- Kjøp og salg av norske aksjer
- Kjøp og salg av utenlandske aksjer
- Kundeomsetning i norske valutabanker, bankfordelt.
- Valutabeholdninger for andre sektorer enn finansinstitusjoner; fordelt på visse valutaer.
- Norske sektorers fordringer og gjeld overfor utlandet. (Månedstatistikk)

Det utviklingsarbeidet som nå er på gang (BRAVO og samlet valutastatistikkbase), vil dessuten åpne helt nye muligheter for raskt og effektivt å dekke den enkelte statistikkbrukers særskilte behov. Også i dag kan en del slike behov dekkes. Dette gjelder først og fremst statistikk vedrørende kapitalbalansen overfor utlandet.

Bruk av seddelmønster i reklame

Ingjerd Tørring, rådgiver i Sekretariats- og rettsavdelingen i Norges Bank

I løpet av de senere år er det blitt stadig mer vanlig at gangbare sedler gjengis helt eller delvis som blikkfang i reklameøyemed. Også til opplysnings- og undervisningsformål benyttes i blant avbildninger eller lignende av mynter og pengesedler.

Norges Bank har etter sentralbankloven § 13 enerett til å utstede norske pengesedler. Selve seddelmønsteret er å regne som et (eller flere) verk i åndsverklovens forstand, og følger således de opphavsrettslige regler. Både banken og kunstnerne er derfor opptatt av hvordan sedlene brukes og gjengis i andre sammenhenger.

Straffeloven og åndsverkloven gir rammer for hvilken gjengivelse som kan aksepteres. Kort sagt må gjengivelsen skje på en måte som gjør at forveksling med ekte «varer» er utelukket. Videre kan seddelmotivene ikke benyttes på en måte, verken i slik sammenheng eller ved bearbeiding, som kan virke krenkende for selve kunstverket eller kunstneren som har formet det.

Forholdet til straffeloven

Straffelovens § 369 er den bestemmelsen som har størst betydning i praksis. Bestemmelsen rammer dem som utsteder gjenstander som er så lik pengesedler at forvekslingsfare lett kan være til stede. Bestemmelsen omfatter først og fremst ettergjøringer som under den daglige omsetning lett kan narre en godtroende mottager. Men rettspraksis har fastslått at også ettergjøringer som ikke er lett egnet til å forveksles med gangbare sedler, rammes av loven. Man kan kanskje se det slik at loven skaper en «bufersone» rundt de etterligningene som kan forveksles, hvor formålet nettopp er å unngå at man kommer i nærheten av forvekslingsfaren.

Et hovedvilkår for at Norges Bank kan akseptere en seddelgjengivelse i forhold til forvekslingsfaren, er at gjengivelsen har et påtagelig avvik i størrelse fra en ekte seddel. Dette gjelder selv om seddelgjengivelsen inngår som en del av et større reklamebilde. Begrunnelsen for et slikt vilkår er faren for at gjengivelsen skal kunne forveksles med en ekte seddel dersom den blir klippet ut. I

t tillegg legger vi vekt på papirets tykkelse, om gjengivelsen overtrykkes med ordet «kopi» eller firmanavn, om hele eller bare deler av seddelen gjengis, farvegjengivelsen osv. Det er totalinntrykket som avgjør om forvekslingsfare er til stede, eller om vi ikke har innvendinger til gjengivelsen. Det er imidlertid utgiveren selv som står ansvarlig for at forvekslingsfare ikke foreligger.

Forholdet til åndsverkloven

Når det gjelder den opphavsrettslige siden, er det viktigste at seddelmønsteret ikke bearbeides eller benyttes på en slik måte at det kan krenke kunstnerne. Det er for eksempel ikke akseptert at Camilla Collet eller Vinje får rød munn eller at Collet/Vinje blir erstattet med et portrett (tegning eller bilde) av en helt annen person. Det er imidlertid akseptert at bare deler av seddelmønsteret tas ut og benyttes, for eksempel bare Camilla Collett-portrettet.

På vegne av kunstnerne fastsetter Norges Bank et vederlag for bruken av seddelmotivet. Vederlaget fastsettes skjønnsmessig på

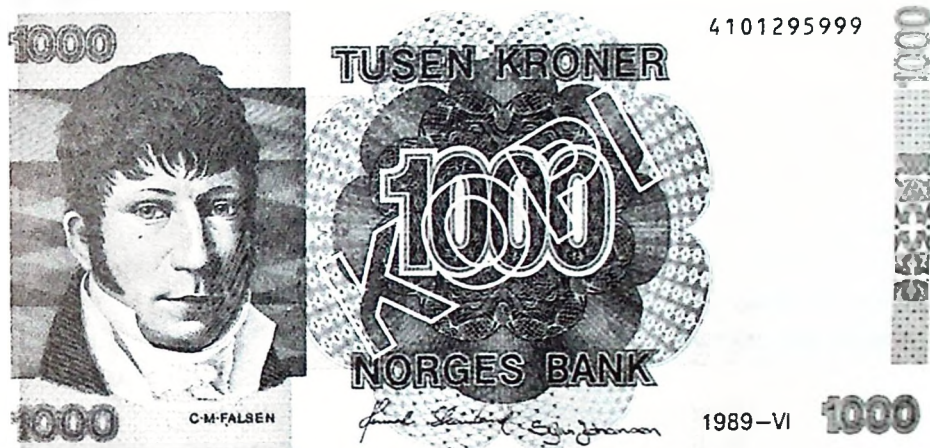
grunnlag av reklamens opplag og bruksmåte, seddelmønsterets plass i reklamen, fargegjengivelse eller sort/hvitt osv. Vederlaget går uavkortet til kunstnerne.

Norges Banks rolle

Spørsmål om gjengivelse av pengesedler i reklameøyemed etc forelegges vanligvis Norges Bank på forhånd. Henvendelsen rettes til hovedkassereren. Det er hittil ikke utarbeidet noen samlede retningslinjer for hva slags gjengivelse som kan aksepteres. På bakgrunn av de kriterier som straffelo-

ven og åndsverkloven legger til grunn, har det imidlertid etterhvert utviklet seg en praksis omkring disse forespørslene. Norges Bank bør derfor kunne gi god veiledning om gjengivelsen i forhold til forvekslingsfaren. Når det gjelder den opphavsrettslige siden gir Norges Bank godkjenning til bruken på vegne av kunstnerne.

Det forekommer iblant at vi blir gjort oppmerksom på gjengivelser som ikke har vært forelagt Norges Bank. Det rettes i disse tilfellene en henvendelse til utgiveren, hvor vi gjør oppmerksom på at kunstnerens opphavsrett er krenket, og eventuelt vurderes politianmeldelse ut ifra en vurdering av forvekslingsfaren.

Posttjenestenes framtidige rammevilkår

Norges Bank sendte 25. mars 1991 nedenstående brev til Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet

1. Innledning

Regjeringens arbeid med endringer i Postverkets rammevilkår samt omleggingen av statens økonomiforvaltning som er skissert i statsbudsjettet for 1991, vil kunne innebære betydelige endringer for Postsparebanken, Postgiro og Postverket forøvrig. Disse endringene vil være av stor betydning både for strukturen på finansmarkedet og for betalingsformidlingssystemet i Norge. Norges Bank varslet på denne bakgrunn i brev av 24. oktober 1990 vedrørende statsbudsjettet for 1991 at vi ville komme nærmere tilbake til disse spørsmål i eget brev til Samferdsesdepartementet og Finansdepartementet. På bakgrunn av det særlige ansvar Norges Bank har med hensyn til å fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet, jf sentralbanklovens § 1, finner vi det riktig å gi en nærmere vurdering av opprettelsen av en Postbank og av Postgiros framtidige plassering i forhold til Postbanken og Postverket.

Norges Bank har tidligere gitt uttrykk for sine synspunkter i sin høringsuttalelse til Kleppeutvalgets utredning. I brevet til Finansdepartementet av 6. april 1989 gav banken uttrykk for følgende syn på den framtidige stilling til Postsparebanken og Postgiro.

«Postsparebanken og Postgiro bør i framtiden konkurrere på like vilkår med de private finansinstitusjonene. Dette bør kunne gi en mer effektiv ressursanvendelse. Norges Bank slutter seg til utvalgets presiseringer av de endringer i rammevilkårene dette forutsetter.

Utvalget tar ikke stilling til om Postsparebanken og Postgiro bør skilles

organisasjonsmessig ut fra Postverket. Norges Bank mener at et skille vil bedre mulighetene for effektiv styring både av kreditt- og betalingsformidling, og av de rent postale tjenester. Utvalget peker på at et organisasjonsmessig skille ikke vil forhindre at Postsparebanken og Postgiro fortsatt bruker Postverkets ekspedisjonssteder, mot dekning av de kostnadene dette påfører Postverket. På denne bakgrunn støtter Norges Bank utvalgets forslag om en utredning for å klargjøre hvordan endringene i rammevilkår bør gjennomføres».

2. Postgiro

Norges Bank tok i sin høringsuttalelse til Kleppeutvalgets utredning ikke stilling til om Postsparebanken og Postgiro etter utskillelsen fra Postverket burde organiseres som en eller to institusjoner. I den forrige regjeringens melding «Om posttjenestenes framtidige rammevilkår» (St.meld.nr. 18 1990-91) ble det foreslått at Postgiro skilles ut fra Postverket som et eget aksjeselskap direkte eid av Postverket, men at dette skulle utstå til 1. januar 1993 etter en omstillings- og tilpasningsperiode. Denne meldingen er nå trukket tilbake.

Reformene i statens økonomiforvaltning, som ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med statsbudsjettet for 1991, innebærer en betydelig reduksjon i Postgiros inntekter som følge av at renteinntekter på statlige postgiroinnskudd blir redusert. Årsvirkningen av omleggingen i 1991 er av departementet anslått til ca 1 100 millioner kroner. I 1990 har lavere avkastning på kontolån til staten (langsiktig statlig kapital) og endrin-

ger i innbetalingsrutinene for skatt gitt et inntektsbortfall som av Norges Bank anslås til ca 300 millioner kroner.

I 1989 var Postgiros totale inntekter 2 416 millioner kroner, hvorav 1960 millioner kroner var renteinntekter. Ifølge Postverkets kostnadsundersøkelser utgjorde Postgiros variable og faste særkostnader i 1989 omlag 1,3 milliarder kroner. Dersom man i tillegg henfører Postgiros andel av Postverkets faste felleskostnader, kan Postgiros totale kostnader anslås til ca 1 850 millioner kroner.

Basert på inntektsvirkningene av omleggingen i statens økonomiforvaltning og med utgangspunkt i trafikkvolumet i 1989-90 har vi gjort følgende grove anslag for Postgiros økonomi:

Tabell 1. Virkninger av omleggingen av statens økonomiforvaltning for Postgiros økonomi

Inntekter før omlegging	2 400 mill. kr
– rentekostnad	200 “ “
– andre kostnader ¹⁾	1 300 “ “
Driftsresultat før omlegging	900 mill. kr
– inntektsbortfall ved omlegging i 1990	300 “ “
– brutto inntektsbortfall ved omlegging i 1991 (årsvirkning)	1 100 “ “
+ nye inntekter i 1991 ²⁾ (tjenester overfor staten)	150 “ “
Driftsresultat etter omlegging	– 350 ²⁾ mill. kr

¹⁾ Anslag for Postgiros henførbare særkostnader (faste og variable) basert på tall fra Postverkets kostnadsundersøkelser.

²⁾ Underskuddet ville utgjort ca 900 millioner kroner dersom man også henførte Postgiros andel av Postverkets faste felleskostnader.

³⁾ Inntektsanslagene for tjenester overfor staten er beheftet med betydelig usikkerhet og vil avhenge av Postgiros rolle som statens bankforbindelse.

Tabell 1 viser at Postgiro antakelig ville ha gått med underskudd etter de omlegginger i statens økonomiforvaltning som planlegges for 1991. En prispolitikk der prisene i større grad reflekterer kostnadene vil imidlertid kunne øke inntektene. Beregningene tar dessuten ikke hensyn til mulige reduksjoner i Postgiros kostnader som følge

av endringer i trafikkvolumet, effektiviseringstiltak samt mulige inntektskompensasjoner fra andre tjenester. Videre vil en friere tilpasning av innskuddsrenten og plassering av kapital kunne endre inntjeningsbildet noe. Selv om det tas hensyn til at Postgiros gis en friere adgang til å fastsette innskuddsrenter og plassere sin kapital, indikerer beregninger i Norges Bank at Postgiro bare i liten grad kan redusere dette underskuddet.

Det knytter seg stor usikkerhet til anslagene om Postgiros lønnsomhet. Ikke minst gjelder dette Postgiros muligheter til å øke inntektene gjennom gebyrøking og økte inntekter for tjenester i den statlige betalingsformidlingen. Det går likevel fram at det vil måtte stilles betydelige krav både til kostnadsreduksjon og inntektsøkning.

Bankene taper idag isolert sett på den papirbaserte betalingsformidlingen. Det samme gjelder for Postgiro. Den delen av kostnadene knyttet til betalingsformidlingen som ikke dekkes direkte via gebyrer, blir dekket via bankenes kapitalforvaltning. En viktig del av grunnlaget for bankenes betalingsformidling er den nære sammenkobling til kapitalformidlingstjenester.

Eksempelvis er variable kostnader for en bankgirering idag ca 9 kroner. Forutsetter man et beløp på 1 000 kroner og to floatdager gir dette ca 0,70 kroner i floatinntekter. Når giroen leveres i en selvbetjent girokasse, tar bankene idag gjennomsnittlig ca 3,20 kroner i gebyr. Dette medfører således et «underskudd» for banken på ca 5 kroner. Dersom vi i tillegg inkluderer faste kostnader, blir dette »underskuddet» større. Som følge av den nære kobling som eksisterer mellom betalingsformidlingstjenester, innskudd og kredittformidlingstjenester, tilbyr bankene likevel betalingstjenester selv om disse isolert sett gir underskudd.

Hoveddelen av dagens giroformidling skjer mellom bedrifter og mellom personer og bedrifter. Bare en ubetydelig andel av giroformidlingen skjer fra person til person. Statistikk over bankenes blankettbaserte gi-

roformidling viser følgende fordeling av transaksjonene:

bedrift til bedrift:	52%
bedrift til person:	4%
person til bedrift:	42%
person til person:	2%

Dette innebærer at Postgiro vanskelig kan konkurrere i betalingsformidlingen uten tilgang til en betydelig personkontomasse, noe den oppnår gjennom dagens tilknytning til Postsparebankens lønnskonti.

Markedsgrunnlaget for Postgiro vil være Postsparebankens kontomasse og betalingsstrømmer til og fra denne, offentlig forvaltning samt de næringslivskunder som velger å bruke Postgiro. Næringslivskunder vil ved siden av å vurdere innskudds- og lånebetingelser også vurdere totaltilbudet av banktjenester når de skal velge bankforbindelse. Med et begrenset tilbud av tjenester vil Postgiro i utgangspunktet stille svakere enn øvrige banker.

3. Postsparebanken

Postsparebanken har de senere år hatt sterk vekst i antall kunder, hovedsakelig personkunder. Banken fremstår i stor grad som en personkundebank med utbredt filialnett over hele landet (dvs Postverkets kontornett).

Postsparebanken hadde pr 31.12.1990 en forvaltningskapital på 37,2 milliarder kroner. Av dette utgjorde kundeinnskudd i alt 35,2 milliarder kroner. Innskuddsveksten det siste år har vært 12,6 prosent og banken har for tiden en kraftig vekst i nye konti. Pr. 31.12.1990 hadde banken 4,18 millioner konti, hvorav 362 000 er lønnskonti. Etter spørsele etter lån i Postsparebanken er for tiden større enn det banken kan dekke gjennom sin utlånsramme.

Postsparebankens driftsresultat etter tap for 1990 ble 486 millioner kroner. Bankens årsoverskudd etter ekstraordinære poster og avsetninger ble 400 millioner kroner.

Bankens egenkapital utgjør nærmere 2 milliarder kroner ved utgangen av 1990.

Bankens egenkapital gir over tid rom for en vesentlig økning av utlånsandelen. Dette vil kunne bidra til høyere rentenetto (dvs. differansen mellom renteinntekter og innlånskostnader) enn i dagens situasjon. Bankens rentenetto i 1990 var ca 3,7 prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital. Der som statens direkte garantiansvar skulle falle bort, vil Postsparebanken imidlertid måtte påregne at bankens fundingkostnader i noen grad vil øke. Ved en fristilling der Postsparebanken kan plassere sine midler etter lovgivningen for forretningsbanker vil rentemarginen likevel kunne øke. Selv om dette vil medføre økte kostnader knyttet til innvilgelse og administrasjon av en økt utlånsmasse og større tap, indikerer beregninger i Norges Bank at Postsparebanken vil kunne øke sitt overskudd ved en omgjøring til Postbank med rammebetingelser mest mulig lik forretningsbanker.

Norges Bank mener at forholdene ligger godt til rette for en omgjøring av Postsparebanken til et 100 prosent statlig eid aksjeselskap med rammebetingelser mest mulig lik forretningsbankenes. Behovet for fleksibilitet og frihet til å treffe raske og forretningsmessige rasjonelle beslutninger taler for valg av aksjeselskapsmodellen ved etablering av en Postbank. Denne endringen bør gjennomføres så snart det er praktisk mulig. En slik omlegging bør blant annet medføre at Postbanken legges inn under den generelle lovgivning for finansinstitusjoner, at Kredittilsynet fører tilsyn med virksomheten og at Postbanken får låneadgang i Norges Bank på linje med andre forretningsbanker. Det vil videre innebære at Postbanken blir medlem av Forretningsbankenes Sikringsfond. Statens garanti for innskuddene bør dermed falle bort.

Norges Bank vil for øvrig peke på at selv om en eventuell endring i rammevilkårene for Postsparebanken vil kunne gi rom for en betydelig ekspansjon i utlånene, bør banken føre en forsiktig utlånspolitikk med

gradvis opptrapping av utlånene. Det vil muliggjøre videreutvikling av kredittvurderingskompetanse og tilstrekkelige kontrollsystemer, som kan bidra til effektiv engasjementsoppfølging og begrenning av framtidige tap.

4. Forholdet mellom Postsparebanken og Postgiro

Betalingsformidling og kredittformidling i Postverket er hittil drevet som selvstendige tjenester med helt adskilte administrasjons- og driftsfunksjoner. Postgiro og Postsparebanken mangler hver for seg tilbud som dekker alle sider av privatkundernes og bedriftskundernes behov.

Postsparebankens virksomhet er i stor grad rettet mot privatpersoner, og selve betalingsformidlingen skjer nå via konti i Postgiro ved at bankens lønnskonti er koblet opp mot postgirokonti. Postsparebanken dekker således ikke personkundernes totale behov for banktjenester og mangler et tilstrekkelig opplegg for å gi service til bedriftskunder. Banken vil i prinsippet kunne operere uavhengig av Postgiro ved å inngå avtaler om tilknytning til bankenes girosystem (BBS). Allerede i dag er banken tilsluttet forretnings- og sparebankenes sjekksamarbeide. Bankens kundegrunnlag og potensielle muligheter for tilslutning til private bankers systemer for betalingsformidling gjør det mulig for banken å tilby sine kunder fullverdige banktjenester uavhengig av Postgiro. Rent forretningsmessig er derfor Postsparebanken ikke avhengig av noen tilknytning til Postgiro.

Derimot har Postgiro ikke alene et tilfredsstillende kontogrunnlag for å kunne konkurrere effektivt i kreditt- og betalingsformidlingen, og vil være avhengig av tilgang til Postsparebankens kontomasse. Når forvaltningen av statlig likviditet forsvinner i løpet av 1991, må Postgiro kompensere for inntektsbortfallet gjennom prispolitikken, ved kostnadsreduksjoner og ved utvik-

ling av inntektsgenererende tjenester, deriblant betalingstjenester for staten.

I den trukne St.meld.nr. 18 (1990-91) «Om posttjenestens framtidige rammevilkår» ble det foreslått å gi Postgiro frihet til å plassere sin kapital og bestemme innskuddsrente. Det ble i meldingen siktet mot å unngå at Postgiro og Postsparebanken utvikler seg til to konkurrerende banker innenfor Postverkets nett. Departementet la til grunn at Postbanken og Postgiro utfyller hverandre ved at lønnskonti i banken fortsatt skulle kunne benyttes som ordinære postgirokonti og ved at bankens betalingsformidling også i framtiden i hovedsak skjer gjennom Postgiro.

I forholdet mellom Postverket, Postgiro og Postbanken ble det siktet mot å utvikle langsiktige samarbeidsavtaler, som foruten det økonomiske oppgjør for bruk av nettet også vil inkludere forhold som opplæring av personale, felles markedsføring, eventuell felles drift av enkelte funksjoner, mv.

5. Muligheter for samordning

Norges Bank vil understreke at det nå bør iverksettes tiltak for en rask samordning mellom bank- og postgiro etter mønster av de forslag som ble framlagt av arbeidsgruppen «fellesblankett og andre samordnings tiltak mellom Post- og bankgiro» nedsatt av Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet 15.7.88 under ledelse fra Norges Bank.

Det ville innebære at dagens praksis for konvertering/omskrivning av blanketter opphører, slik at både betaler og betalingsmottaker gis et reelt valg mht hvilke konti betalingene skal gå fra og til, uavhengig av om han er kunde i Postsparebanken, Postgiro eller en privat bank. Videre bør det etableres mer rasjonelle rutiner for blankettutveksling, avregning og oppgjør mellom systemene som på best mulig måte ivaretar betaleres og betalingsmottakers behov. Det bør videre tilrettelegges ordninger for elektronisk giroformidling (direkte debitering

og direkte remittering) mellom Postgiros og bankenes kontomasse. Disse tiltak bør gjennomføres raskt både av hensyn til bankenes og Postgiros private kunder, men også for å sikre at statens innføring av konsernkontosystem skal bli effektivt.

Disse foreslåtte samordningstiltak bør gjennomføres uavhengig av hvordan man i framtiden eventuelt organiserer Postgiro og Bankenes Betalingsentral.

Ved en nærmere samordning av de to girosystemene kan det reises spørsmål om det fortsatt vil være hensiktsmessig å opprettholde to girosystemer i Norge. Dette spørsmålet blir særlig aktuelt ved en eventuell sammenslåing av Postgiro og Postsparebanken til en felles bankenhet.

Selv om to separate girosystemer innebærer at de betalingsformidlende institusjonene i prinsippet vil kunne velge mellom alternative systemer (avregningsentraler), vil en felles løsning antakelig gi det beste grunnlag for rasjonell girobehandling i Norge, spesielt for den blankettbaserte del. Også med en slik felles giroentral vil konkurransen mellom de betalingsformidlende institusjoner kunne opprettholdes.

Overgang til stadig mer automatiske avregnings-, konterings- og oppgjørsfunksjoner samt mer effektiv kommunikasjon mellom systemene vil imidlertid kunne redusere behovet for en sentral avregningsinstitusjon. Bankene og Postgiro vil for eksempel kunne operere direkte i forhold til hverandre, eventuelt via sine datasentraler, med automatiske rutiner for avregning, oppgjør og utveksling av konteringsdata. Dette vil i særlig grad være aktuelt når hoveddelen av betalingsformidlingen skjer elektronisk. Den blankettbaserte del av giroformidlingen utgjør imidlertid stadig en relativt stor andel av den totale giroformidlingen i bankene og Postgiro, og dette antas fortsatt å være situasjonen i de nærmeste år.

6. *Vurdering av Postgiros og Postsparebankens tilknytningsform*

Siden Postgiros og Postsparebankens virksomhet er konkurranseutsatt, bør det legges stor vekt på klare linjer både regnskapsmessig og organisatorisk mellom disse institusjonenes virksomhet og Postverkets monopoltjenester.

I den trukne St.meld.nr. 18 (1990-91) ble det lagt stor vekt på et klart skille mellom betalingstjenester og kredittformidling. Norges Bank er enig i målsettingen om å oppnå et klarere resultatansvar for betalingstjenester, og ønsket om å skille klarere mellom betalingstjenester og kredittformidling. Ved å holde Postgiro og Postsparebanken adskilt i to selskaper oppnår en et klarere resultatansvar for betalingstjenestene og gjør det lettere å unngå krysssubsidiert mellom betalingstjenester, kredittformidlingstjenester og andre postale tjenester.

Dette spørsmål bør likevel vurderes i en bredere sammenheng der flere hensyn må tillegges vekt. Blant annet hensynet til enhetlig tjenestetilbud overfor Postsparebanken og Postgiros kunder gjennom Postverkets nett, mulighetene for å oppnå effektivitetsgevinster samt Postgiros markedsgrunnlag og rolle som selvstendig enhet vil her måtte trekkes inn.

St.meld.nr. 18 la blant annet opp til at Postgiro skulle kunne ta innskudd, tilpasse rentenivå og gi kassakredittlån til næringslivskunder. Dette vil i så fall innebære at det oppstår nye konkurranseflater mellom Postgiro og Postsparebanken på vesentlige markedsområder. Dette vil kunne skape interessekonflikter mellom Postsparebanken og Postgiro og medføre en lite enhetlig profilering av tjenester overfor kundene. Postsparebanken og Postgiro kompletterer hverandre i dag, blant annet gjennom Postsparebankens personkundemasse og Postgiros kundegrunnlag innen næringsliv og offentlig sektor.

Postgiro og Postsparebanken har på mange områder utviklet separate systemer

med hensyn til intern drift, tjenesteyting osv. De har blant annet anskaffet hvert sitt bankdatasystem fra ulike leverandører med tildels forskjellig systemdesign. Det ligger ikke ubetydelige rasjonaliseringsmuligheter og stordriftsfordeler knyttet til samordning av datasystemer, organisasjon, tjenesteyting osv. Disse potensielle samordningsgevinster blir vanskeligere å realisere med to atskilte selskaper.

Kalkyler over Postgiros økonomi samt momentene trukket frem foran, kan tyde på at det er usikkert om det økonomiske grunnlaget for et selvstendig Postgiro atskilt både fra Postsparebanken og fra Postverket vil være godt nok.

Et sentralt spørsmål vil være i hvilken grad en eventuell sammenslåing med Postgiro vil medføre en økonomisk belastning for Postsparebanken. Postsparebankens nåværende overskudd er større enn de beregnede underskudd for Postgiro, og det antas at Postsparebanken vil kunne øke dette overskuddet ved en friere plasseringsadgang. Anslagene for Postgiros økonomi er dessuten basert på «worst case» forutsetninger, og det må antas at dette vil kunne bedres gjennom økte inntekter og rasjonaliseringsgevinster. En sammenslutning mellom disse to institusjonene vil dessuten kunne gi gevinster som følge av samordning av administrasjon, drift og markeds- og tjenestesiden som gjør at det samlede resultat for disse to institusjonene vil kunne bli bedre enn dersom de organiseres hver for seg.

Et sentralt hensyn vil imidlertid være behovet for å skille klarere mellom betalings-tjenester og kredittformidling i Postgiro med sikte på å oppnå en bedre ressursanvendelse i betalingsformidlingen. Det kan hevdes at faren for krysssubsidiering mellom betalingsformidlingstjenester og andre tjenester blir større og incentivene til å foreta nødvendige rasjonaliseringstiltak i Postgiro blir mindre ved en sammenslåing med Postsparebanken enn ved å etablere Postgiro som selvstendig enhet. Beregninger over Postgiros og Postsparebankens økonomi

tyder imidlertid på at det også for en sammenslått enhet vil stilles store krav til inn-tjening og rasjonaliseringstiltak.

Hensynet til eget resultatansvar for betalingstjenestene kan ivaretas i et felles selskap gjennom mer direkte prising av betalingstjenestene. Private banker har lenge ut fra bedriftsøkonomiske vurderinger ønsket å prise sine betalingstjenester direkte via gebyrer og dermed redusere kostnadsinn-dekningen via kredittformidlingstjenester, og har derfor økt sine gebyrer i betalingsformidlingen.

En slik organisering av Postgiro og Postsparebanken vil antakelig også legge forholdene bedre tilrette for en mer rasjonell organisering av giroformidlingen i Norge. Et klarere skille mellom kontohold samt tilknyttede kunderettede tjenester og selve transaksjonsinnsamlingen og avregningsfunksjonen i betalingsformidlingen, vil gjøre det lettere for bankene og en sammenslått Postbank å iverksette mer effektive samarbeidsformer innen betalingsformidlingen uten at dette kommer i konflikt med disse institusjonenes konkurranse om kunder og tjenester. Ved at postgirotjenestens nåværende oppgaver innen giroavregning blir en mer rendyrket «back-office» funksjon i den nye Postbanken og alle kunde-forhold ivaretas av en felles institusjon (Postbanken) istedenfor som i dag gjennom både Postsparebanken og Postgiro, muliggjøres en slik utvikling. Arbeidsdelingen mellom Bankenes Betalingsentral (BBS) og dagens Postgiro vil i denne sammenheng kunne bli berørt.

Hensynet til like konkurransevilkår mellom Postgiro og Postsparebanken på den ene side og private banker på den andre, kan også tale for at Postgiro og Postsparebanken bør inngå i et felles selskap.

Ovennevnte forhold taler samlet sett for at Postsparebanken og Postgiro bør inngå i et felles selskap. Skal en sammenslåing bli vellykket, må imidlertid potensielle samordningsgevinster faktisk bli hentet ut og prissettingen innrettes slik at hensynet til

effektiv ressursbruk innen betalingsformidlingen blir ivaretatt. Dette innebærer blant annet en mer direkte prissetting innen betalingsformidlingen enn det som er praksis i Postgiro i dag.

Norges Bank vil videre understreke viktigheten av at den nye Postbanken forøvrig underlegges de samme rammebetingelser som øvrige forretningsbanker, og at statens direkte ansvar avgrenses i forhold til dette. Etter Norges Banks vurdering bør den sammensluttede Postbanken etableres som et aksjeselskap underlagt forretningsbankloven.

7. Oppsummering

Norges Bank mener at forholdene ligger godt til rette for en omdanning av Postsparebanken til et aksjeselskap direkte eid av staten og med rammebetingelser lik forretningsbankenes. Denne omdanningen bør finne sted så snart det er praktisk mulig.

Norges Bank legger stor vekt på at det oppnås et klarere resultatansvar for Postgiros betalingstjenester, og at det skilles klarere mellom betalingstjenester og kredittformidlingen med sikte på en mer effektiv ressursutnyttelse i betalingsformidlingen. Overgang til mer kostnadsriktig prissetting innen betalingsformidlingen vil være sentral i denne sammenheng.

Flere forhold peker i retning av at en sammenslutning av postgirotjenesten og Postsparebanken til en institusjon vil gi en mer effektiv og rasjonell drift og administrasjon enn en ordning med to selskaper. Det ligger blant annet betydelige rasjonaliseringsgevinster og stordriftsfordeler knyttet til samordning av organisasjon, tjenesteyting, datasystemer mm. En slik sammenslutning vil trolig også gi det beste grunnlaget for å dekke publikums krav og forventninger til betalingsformidlings- og banktjenester.

En slik sammenslått institusjon organisert som aksjeselskap må gis forretnings-

messig handlefrihet på linje med de private forretningsbankene. Norges Bank regner med at institusjonen vil sørge for at potensielle rasjonaliseringsgevinster faktisk hentes ut. Norges Bank legger videre til grunn at institusjonen vil legge stor vekt på å unngå krysssubsidiering mellom dens kapitalformidlings- og betalingsformidlingstjenester, og derfor søke å få til en mer kostnadsriktig prissetting i betalingsformidlingen. Norges Bank anser dette som nødvendige tiltak for at en sammenslåing skal bli vellykket.

Det første skritt i utskillellesprosessen for Postgiro kan være at Postgiro, fra samme tid som konsernkontoordningen for staten settes i verk, blir skilt ut som egen regnskapsførende enhet innenfor Postverket. Dette innebærer at Postgiro forblir en del av Postverket i en overgangsperiode etter at Postsparebanken er omdannet til aksjeselskap. På basis av disse omlegginger kan det arbeides mot etablering av et felles aksjeselskap ved at Postsparebanken overtar postgirotjenesten, for eksempel ett år etter omdanningen av Postsparebanken. Perioden fram til da bør brukes til å tilpasse Postgiros forretningsdrift og gebyrpolitikk samt å klargjøre premisene for og forberede en eventuell sammenslåing av disse to institusjoner.

Norges Bank antar at en slik organisering av Postgiro og Postsparebanken vil kunne legge forholdene til rette for en mer effektiv betalingsformidling i Norge og gi et bedre grunnlag for Postbankens utvikling til en sentral konkurransefaktor i det norske finansmarkedet.

Norges Bank vil uavhengig av de forhold som her er behandlet, understreke behovet for en rask samordning mellom bank- og postgiro etter mønster av de forslag som ble fremlagt av arbeidsgruppen «fellesblankett og andre samordningstiltak mellom Post- og bankgiro» nedsatt av Finansdepartementet og Samferdselsdepartementet 15.07. 1988.

Med hilsen

Hermod Skånland

Dag-Inge Flatraaker

Også sendt: Samferdselsdepartementet
Kopi: Finanskomiteén
Samferdselskomiteén

Oversikt over virkemiddelbruk overfor finansinstitusjonene

Oppstillingen på de følgende sider har til formål å gi en kortfattet oversikt over virkemiddelbruken overfor de ulike typer finansinstitusjoner i den nærmeste foregående perioden. All praktisk anvendelse av bestemmelsene bør skje på grunnlag av rundskrivene fra Norges Bank. Listen er ajourført pr. 8. mars 1991.

BANKENES LÅNEADGANG I NORGES BANK

D-lån (Se rundskriv nr. 17/7. desember 1990)

Periode	Låneramme, prosent av beregningsgrunnlaget	Gjennomsnittlig lån (mrd.kroner)	Periode	Rente	
				Nominell	Effektiv
1990			1990		
Januar	185 ¹	29,7	01.01.—26.08.:	11,0%	11,5%
Februar	160	30,8	27.08.—31.12.:	10,5%	11,0%
Mars	160	29,0			
April	185	30,2	1991		
Mai	190	31,3	01.01.—17.3.:	10,5%	11,0%
Juni	130	21,1	f.o.m.18.03.:	10,2%	10,7%
Juli	75	12,8			
August	65 ²⁾	6,8			
September	50	8,8			
Oktober	50	7,8			
November	50	9,2			
Desember	60	10,1			
1991					
Januar	01.—15. 700 ³⁾	8,8			
	16.—31. 700	10,2			
Februar	01.—15. 700	8,1			
	16.—28. 700	12,9			
Mars	01.—15. 700				

¹ For beregningsgrunnlag, se rundskriv nr. 14/21. september

² Nytt datoutgangspunkt for beregningsgrunnlaget

³ Endret låneordning og beregningsgrunnlag, se rundskriv nr. 17/7. desember 1990

F-lån (Se rundskriv nr. 14/21. september 1989)

Lopetid (dager)	Beløp (mrd.kroner)		Veid gjennomsnittrente, prosent p.a.	
	Tegnet	Tildelt	Nominell	Effektiv
1990				
04.01.90—02.07.90 (179 dgr)	20,5	6,0	12,33	12,72
01.02.90—01.08.90 (181 dgr)	18,7	6,0	11,80	12,15
01.03.90—03.09.90 (183 dgr)	21,4	6,0	11,51	11,84
02.04.90—01.10.90 (182 dgr)	23,1	6,0	12,18	12,55
02.05.90—01.11.90 (183 dgr)	16,4	6,0	12,64	13,04
01.06.90—03.12.90 (185 dgr)	19,1	6,0	11,77	12,11
02.07.90—02.01.91 (184 dgr)	15,4	5,0	11,58	11,91
02.07.90—01.07.91 (364 dgr)	15,0	5,0	11,65	11,65
01.08.90—01.11.90 (92 dgr)	20,2	6,0	11,47	11,97
03.09.90—01.03.91 (179 dgr)	13,2	4,0	11,40	11,90
01.10.90—01.10.91 (365 dgr)	13,6	6,0	11,53	11,53
01.11.90—01.02.91 (92 dgr)	13,1	4,0	11,40	11,90
03.12.90—03.06.91 (182 dgr)	12,9	6,0	11,75	12,10
03.12.90—02.12.91 (364 dgr)	14,5	6,0	11,61	11,61
1991				
04.01.91—01.07.91 (178 dgr)	12,0	2,0	11,78	12,14
17.01.91—15.02.91 (29 dgr)	13,3	5,0	11,30	11,91
01.02.91—02.05.91 (90 dgr)	14,5	4,0	11,50	12,01
18.02.91—15.08.91 (178 dgr)	18,8	6,0	11,02	11,33
01.03.91—02.09.91 (185 dgr)	15,2	4,0	11,18	11,49

KREDITTLOVENS VIRKEMIDLER

Banker

Kredittlovens bestemmelser om primær- og tilleggsreservekrav for forretnings- og sparebanker har ikke vært anvendt etter 1987, jf. rundskriv nr. 12/9. juni 1987 og nr. 20/12. oktober 1987.

Finansieringsselskaper

Kredittlovens bestemmelser om primærreservekrav for finansieringsselskaper har ikke vært anvendt etter 1987, jf. rundskriv nr. 20/12. oktober 1987. Bestemmelsene om utlånsregulering for disse selskapene har ikke vært anvendt etter 1988, jf. rundskriv nr. 13/28. juni 1988.

Livsforsikringsselskaper

Kredittlovens bestemmelser om primærreservekrav for livsforsikringsselskaper har ikke vært anvendt etter 1987, jf. rundskriv nr. 12/9. juni 1987.

Skadeforsikringsselskaper

Kredittlovens bestemmelser om utlånsregulering av skadeforsikringsselskaper har ikke vært anvendt etter 1988, jf. rundskriv nr. 13/28. juni 1988.

Alle finansinstitusjoner

Garantireguleringen som omfatter alle finansinstitusjoner, har ikke vært anvendt etter 1988, jf. rundskriv nr. 13/28. juni 1988.

Emisjonsregulering

- 28.2.89 (Se rundskriv nr. 4/3. mars 1989)
Nye emisjonsforskrifter, hvor blant annet den særlige emisjonsreguleringen av kommunale og fylkeskommunale låneopptak over obligasjonsmarkedet oppheves.
- 7.4.89 (Se rundskriv nr. 6/12. april 1989)
Sparebanker, forretningsbanker og finansieringsselskaper får adgang til å legge ut obligasjoner med løpetid inntil 36 måneder, mot tidligere inntil 24 måneder.
- 7.12.89 (Se rundskriv nr. 15/7. desember 1989)
Utlendinger gis adgang til å legge ut obligasjonslån i norske kroner i Norge. Slik utleggelse skal lisensieres fra Norges Bank, men det legges til grunn en liberal praksis.
- 1.7.90 (Se rundskriv nr. 8/6. juli 1990)
Sparebanker, forretningsbanker og finansieringsselskaper gis adgang til å legge ut obligasjoner uten den særskilte begrensningen i løpetid på 36 måneder. Utlendinger gis adgang til å kjøpe innenlandske sertifikater og legge ut sertifikatlån i Norge.
- 1.11.1990 (Se Rundskriv nr. 15/1. nov. 1990)
Kravet om samtykke fra Finansdepartementet for opptak av obligasjonslån til finansiering av skip og oljerelatert virksomhet er opphevet. Kravet om samtykke for konvertible obligasjonslån utstedt av banker og finansieringsselskaper er opphevet.

Tabeller

1. Norges Bank. Balanse
2. Postgiro. Balanse
3. Postsparebanken. Balanse
4. Statsbanker. Balanse
5. Forretnings- og sparebanker. Balanse
6. Forretnings- og sparebanker. Utlån og innskudd fordelt på publikumssektorer
7. Private kredittforetak. Balanse
8. Private finansieringsselskaper. Balanse
9. Livsforsikringsselskaper. Balanseutdrag
10. Private og kommunale pensjonskasser og -fond. Balanseutdrag
11. Skadeforsikringsselskaper. Balanseutdrag
12. Beholdning av aksjer registrert i VPS fordelt på eiersektorer. Pålydende og markedsverdi
13. Aksjekapitalen registrert i VPS fordelt på utstedersektorer. Pålydende verdi
14. Kjøp og salg av aksjer registrert i VPS fordelt på kjøper-, selger- og utstedersektorer. Markedsverdi
15. Beholdning av obligasjoner registrert i VPS fordelt på eiersektorer. Pålydende og markedsverdi
16. Beholdning av obligasjoner registrert i VPS fordelt på utstedersektorer. Pålydende verdi
17. Kjøp og salg av obligasjoner registrert i VPS fordelt på kjøper-, selger- og utstedersektorer. Markedsverdi
18. Beholdning av sertifikater fordelt på eiersektorer. Bokført og pålydende verdi.
19. Beholdning av sertifikater fordelt på utstedersektorer. Pålydende verdi.
20. Markedslån. Beholdningstall
21. Kreditindikator og pengemengde
22. Innenlandsk kreditttilførsel til publikum etter kilde
- 23a. Endringer i pengemengden etter kilde. Mill. kr.
- 23b. Endringer i pengemengden etter kilde. Prosent
- 23c. Sammensetningen av pengemengden
24. Indikator for husholdningenes finansinvesteringer etter utvalgte finansobjekter.
25. Pengemarkedets likviditet
26. Kortsiktige nominelle rentesatser
27. Kortsiktige rentesatser for sentrale valutaer i euromarkedet og rentedifferanse overfor utlandet

28. Effektiv rente på statspapirer 29. Effektive lange renter på statsobligasjoner i sentrale valutaer og rentedifferanse overfor ecu. 30. Forretnings- og sparebanker. Gjennomsnittlige rente- og provisjonssetser på disponerte utlån i norske kroner ved utgangen av kvartalet 31. Forretnings- og sparebanker. Gjennomsnittlige rentesatser på innskudd i norske kroner ved utgangen av kvartalet 32. Forretnings- og sparebanker. Rente- og kredittprovisjonsinntekter i prosent p.a. av midlere trukne utlån til norske låntakere 33. Forretnings- og sparebanker. Renteutgifter i prosent p.a. av midlere innskudd fra norske innskyttere 34. Livsforsikringselskaper. Gjennomsnittlige rentesatser etter utlånsform 35. Kredittforetak. Gjennomsnittlige veide rentesatser, inklusive provisjoner på utlån til publikum ved utgangen av kvartalet 36. Resultat og egenkapitaldekning for forretningsbanker	37. Resultat og egenkapitaldekning for de største sparebanker 38. Resultat for sparebanker 39. Resultat for finansieringsselskap 40. Resultat for kredittforetak 41. Den norske kronens internasjonale verdi og kurser overfor en del enkeltvalutaer. Månedsgjennomsnitt av midtkurser notert på Oslo Børs 42. Utenriksregnskap for Norge 43. Norges fordringer og gjeld overfor utlandet 44. Valutabanker. Utestående valutaterminforretninger med andre sektorer mot oppgjør i norske kroner 45. Valutabanker. Totalposisjon i valuta

Standard tegn:

- . Tall kan ikke forekomme
- .. Oppgave mangler
- ... Oppgave mangler foreløpig
- Null
- 0 } Mindre enn en halv av den
- 0,0 } brukte enhet

Merk:

Hvis annen definisjon ikke er gitt, omfatter publikum «foretak, kommuner og privatpersoner», dvs. sektorene 510—890 i Kredittmarkedsstatistikken.

Tabell 1. Norges Bank. Balanse (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	31/12 1990
Internasjonale reserver	93 380	91 217	86 960	88 893	92 326
Motverdi av IMF's kronebeholdning	2 229	2 353	2 433	2 441	2 447
Andre fordringer på utlandet	25	25	25	25	25
Innskudd i norske banker	2 461	2 617	2 298	1 935	2 016
Norske statskasseveksler og omsettelige sertifikater	16 859	13 903	8 769	5 847	11 976
Norske ihendehaverobligasjoner	15 292	11 725	11 648	10 717	11 428
Utlån til forretnings- og sparebanker	59 681	56 562	62 293	58 699	56 446
Utlån til private finansieringsselskaper	0	0	0	45	0
Statsgaranterte fiskelån	143	143	145	135	113
Andre utlån til publikum	756	195	333	718	65
Andre innenlandske fordringer etc.	3 659	3 320	3 301	3 277	2 898
Diverse reguleringer	0	1 444	1 447	1 604	0
Utgifter	0	2 686	5 486	8 105	0
Fordringer i alt	194 485	186 190	185 138	182 441	179 740
Gjeld til utlandet	2 660	2 425	2 547	2 555	2 668
Motverdi av SDR i IMF	1 454	1 436	1 424	1 419	1 410
Sedler og mynt i omlop	31 606	28 646	29 647	31 084	32 682
Innskudd fra offentlig forvaltning	121 094	107 182	95 981	90 475	109 008
Innskudd for forretnings- og sparebanker	48	44	49	27	44
Innskudd fra andre finansinstitusjoner	484	967	1 490	390	367
Innskudd fra Postverket (inkl. Postgiro)	1 597	2 332	2 300	1 208	393
Innskudd fra andre innenlandske sektorer	710	1 491	3 252	530	631
Skattefrie fondsavsetninger	800	722	715	622	583
Annen innenlands gjeld	131	2 563	5 254	7 625	551
Fonds etc.	33 901	33 901	33 901	33 901	31 403
Diverse reguleringer	0	0	0	0	0
Innenlandske inntekter	0	3 095	5 556	7 782	0
Utenlandske inntekter	0	1 386	3 022	4 823	0
Gjeld og egenkapital i alt	194 485	186 190	185 138	182 441	179 740

Kilde: Norges Bank.

Tabell 2. Postgiro. Balanse (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	30/11 1990
Bankinnskudd	798	591	-11	362	402
Stats- og statsbankobligasjoner	444	439	425	434	415
Andre obligasjoner	125	119	115	97	106
Utlån til statsforvaltningen	33 500	47 850	34 200	46 550	46 800
Andre aktiva	820	2 234	137	1	166
Aktiva i alt	35 287	51 233	34 866	47 444	47 889
Innskudd fra:					
Statsforvaltningen	26 183	42 580	26 135	37 647	39 119
Publikum	6 474	4 804	4 837	5 062	4 956
Andre sektorer	2 630	3 849	3 894	3 782	3 814
Annen gjeld	0	0	0	953	0
Passiva i alt	35 287	51 233	34 866	47 444	47 889

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3. Postsparebanken. Balanse (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	30/11 1990
Kassebeholdning og bankinnskudd	83	312	303	537	365
Statssertifikater	14 950	16 899	16 404	17 281	18 326
Andre sertifikater	0	0	0	0	0
Statsobligasjoner	5 661	5 588	5 539	5 456	5 449
Andre obligasjoner	44	42	37	34	31
Utlån til statsforvaltningen	2 278	2 083	2 883	2 032	2 132
Utlån til publikum	8 394	9 112	9 403	9 788	10 160
Andre aktiva	1 371	1 658	2 435	2 423	2 170
Aktiva i alt	32 781	35 694	37 004	37 551	38 633
Innskudd fra:					
Publikum	31 209	32 069	32 890	33 419	33 387
Andre sektorer	0	0	0	0	0
Annen gjeld	1 572	3 625	4 114	4 132	5 246
Passiva i alt	32 781	35 694	37 004	37 551	38 633

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4. Statsbanker. Balanse (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	30/11 1990
Kassebeholdning og bankinnskudd	1 428	2 102	1 983	1 978	2 898
Utlån i alt	156 512	159 243	160 756	163 944	164 669
Herav:					
Til publikum	154 714	158 110	158 873	161 707	162 845
Andre fordringer på statskassen	3 441	3 441	3 441	3 541	3 541
Andre aktiva	9 460	8 567	7 814	8 689	9 270
Aktiva i alt	170 841	173 353	173 994	178 152	180 378
Ihendehaverobligasjonslån	22 342	23 977	24 528	24 932	25 294
Herav:					
I norske kroner	14 713	16 669	17 555	18 344	18 873
I utenlandsk valuta	7 629	7 308	6 973	6 588	6 421
Andre lån	136 359	134 490	138 483	138 463	137 977
Herav:					
Statskassen	132 750	132 274	136 348	136 485	136 092
Aksjekapital, fond m.v.	8 269	8 227	8 194	8 318	8 245
Andre passiva	3 871	6 659	2 789	6 439	8 862
Passiva i alt	170 841	173 353	173 994	178 152	180 378

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5. Forretnings- og sparebanker. Balanse (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	31/12 1990
Eiendeler					
Primærlikvider	3 840	3 027	3 533	3 330	5 870
Statssertifikater	4 207	4 942	5 311	5 413	5 911
Andre sertifikater	5 099	6 635	5 963	5 730	4 970
Stats- og statsbankobligasjoner	31 487	31 302	31 727	30 895	30 966
Private og kommunale obligasjoner	33 661	32 669	30 272	26 036	22 657
Innskudd i forretnings- og sparebanker	5 588	14 837	15 014	15 637	7 673
Innskudd i utenlandske banker	11 910	19 185	19 507	21 433	13 263
Lån til utlandet	20 421	21 818	24 675	25 668	26 093
Utlån til publikum	434 026	441 868	451 185	446 045	445 513
Herav:					
I norske kroner	374 461	378 048	382 775	380 562	384 881
I utenlandsk valuta	59 565	63 820	68 410	65 483	60 632
Utlån til private finansinstitusjoner	14 946	15 178	14 934	12 119	12 067
Øvrige eiendeler	40 848	47 659	51 726	57 976	43 352
Forvaltningskapital	606 033	639 120	653 847	650 282	618 335
Gjeld og egenkapital					
Innskudd fra publikum	322 274	328 318	333 736	332 432	337 775
Innlån i form av banksertifikater	13 625	14 678	12 481	5 194	13 681
Innskudd fra forretnings- og sparebanker	7 658	16 077	18 089	15 686	8 300
Innskudd fra andre private finansinstitusjoner	14 609	15 774	16 549	15 185	17 375
Innskudd fra statsbanker og andre statlige sektorer	6 812	6 968	6 738	6 859	7 751
Lån og innskudd fra Norges Bank	61 280	54 976	59 144	59 854	57 555
Lån og innskudd fra utlandet	128 914	147 470	144 156	143 932	125 565
Skatteinnbetalinger	990	279	50	33	95
Annen gjeld	19 272	24 052	29 855	37 888	25 025
Aksjekapital	9 868	9 980	9 732	9 977	9 341
Avsetninger, fond etc.	20 731	20 548	23 317	23 242	15 872
Spesifikasjoner:					
Fordringer overfor utlandet	42 864	52 516	54 313	58 046	48 068
Gjeld overfor utlandet	134 089	152 625	149 039	149 866	130 855

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Tabell 6. Forretnings- og sparebanker. Utlån¹⁾ og innskudd fordelt på publikumssektorer (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	31/12 1990
Utlån til:					
Kommuneforv., inkl. kommuneforetak	14 691	14 185	13 558	13 148	12 750
Foretak ²⁾	95 131	98 278	103 190	104 095	96 469
Husholdninger ³⁾	262 422	262 994	266 006	276 018	271 385
Utlån til publikum i alt	372 244	375 457	382 754	380 244	380 604
Innskudd fra:					
Kommuneforv., inkl. kommuneforetak	17 486	18 321	21 708	17 790	18 913
Foretak ²⁾	84 561	89 563	86 967	92 546	90 513
Husholdninger ³⁾	220 227	220 434	225 061	222 096	228 349
Innskudd fra publikum i alt	322 274	328 318	333 736	332 432	337 775

¹⁾ Ekskl. utlån med lisens, valutalån uten lisens og kronelån til oljevirksomhet.

²⁾ Inkl. sektorene private ikke-personlige foretak og statsforetak.

³⁾ Inkl. sektorene personlige foretak, personlig næringsdrivende og lønnstagere m.v.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Tabell 7. Private kredittforetak. Balanse (Mill. kroner)

	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Sertifikater	9 533	6 104	9 178	9 234	11 066
Innskudd i norske banker	4 476	2 659	3 372	5 398	3 415
Ihendehaverobligasjoner	8 533	9 917	12 051	11 838	11 136
Utlån til:					
Finansinstitusjoner	464	766	478	387	828
Publikum	139 492	142 855	143 702	143 425	143 704
Andre	10 187	9 666	9 736	9 765	9 715
Andre aktiva	9 710	7 205	7 190	7 006	7 700
Sum eiendeler	182 395	179 172	185 707	187 053	187 564
Kortsiktig gjeld	23 721	17 610	21 889	22 124	24 691
Langsiktig gjeld	149 469	152 421	154 551	155 921	153 438
Herav:					
Ihendehaverobligasjonslån i norske kroner ¹⁾	112 291	114 638	118 369	119 840	116 334
Egenkapital	5 241	5 357	5 388	5 467	5 467
Andre passiva	3 964	3 784	3 879	3 541	3 968
Sum gjeld og egenkapital	182 395	179 172	185 707	187 053	187 564

¹⁾ Egne oppkjøpte ihendehaverobligasjoner er trukket fra.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 8. Private finansieringsselskaper. Balanse (Mill. kroner)

	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Bankinnskudd	1 753	1 012	753	1 097	558
Statskasseveksler og sertifikater	11	3	65	50	25
Ihendehaverobligasjoner	308	52	421	174	133
Utlån ¹⁾ (brutto)	35 655	29 990	28 802	28 856	26 449
Herav:					
Utlån til publikum (netto)	25 672	23 726	23 211	21 542	21 310
Utlån til andre sektorer (netto)	5 750	2 759	2 407	2 526	2 320
Andre aktiva	6 572	6 779	7 336	6 038	5 311
Aktiva i alt	44 299	37 836	37 377	34 215	32 476
Finanssertifikater	530	390	1 050	500	800
Lån fra andre enn banker	15 585	14 416	13 698	10 764	10 322
Lån fra banker	15 877	12 815	11 934	12 866	11 544
Kapital, fond m.v.	6 437	6 656	6 101	6 272	6 534
Andre passiva	5 870	3 559	4 594	3 813	3 276
Passiva i alt	44 299	37 836	37 377	34 215	32 476

¹⁾ Inkl. ansvarlig lånekapital og leiefinansiering.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9. Livsforsikringselskaper. Balanseutdrag (Mill. kroner)

	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Kassebeholdning og bankinnskudd	2 917	4 457	4 232	3 402	2 954
Stats- og statsbanksertifikater	0	0	0	0	0
Andre sertifikater	746	712	1 007	1 404	1 123
Stats- og statsbankobligasjoner	5 427	6 484	5 857	5 350	4 863
Andre norske obligasjoner	47 071	50 584	54 037	55 732	55 468
Utlån til publikum	53 395	53 886	53 751	54 746	55 611
Utlån til andre sektorer	8 556	8 391	8 294	8 332	8 325
Andre spesifiserte aktiva	16 089	18 982	21 097	23 244	26 605
Aktiva i alt	134 201	143 496	148 275	152 210	154 949

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Tabell 10. Private og kommunale pensjonskasser og -fond.¹⁾ Balanseutdrag (Mill. kroner)

	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Kassebeholdning og bankinnskudd	2 969	2 933	2 364	2 693	2 389
Norske ihendehaverobligasjoner	10 734	10 852	11 310	11 754	12 414
Utlån	9 261	9 315	9 545	9 486	9 542
Andre spesifiserte aktiva	2 632	2 834	3 118	3 196	3 269
Aktiva i alt	25 596	25 934	26 337	27 129	27 614

¹⁾ Anslag basert på et utvalg av institusjoner som står for ca. 70% av total forvaltningskapital.
Kilde: Norges Bank.

Tabell 11. Skadeforsikringsselskaper. Balanseutdrag (Mill. kroner)

	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Kassebeholdning og bankinnskudd	4 206	5 205	5 013	4 620	4 997
Stats- og statsbanksertifikater	0	0	0	3	0
Andre sertifikater	548	621	367	336	380
Stats- og statsbankobligasjoner	693	518	637	592	571
Andre norske obligasjoner	6 623	6 821	7 807	8 419	9 855
Utlån til publikum	4 975	5 407	5 231	5 723	4 946
Utlån til andre sektorer	1 721	2 032	1 696	1 898	1 330
Andre spesifiserte aktiva	8 718	8 935	9 144	9 252	9 481
Aktiva i alt	27 484	29 539	29 895	30 843	31 560

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 12. Beholdning av aksjer registrert i VPS fordelt på eiersektorer.
Pålydende og markedsverdi (Mill. kroner)

	Markedsverdi				Pålydende
	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	30/9 1990
Stats- og trygdeforvaltningen	19 614	22 866	22 019	25 687	2 429
Norges Bank	0	0	0	0	0
Postgiro og Postsparebanken	0	0	0	0	0
Statsbanker	27	21	21	15	11
Forretnings- og sparebanker inkl. sikringsfond	2 233	2 341	2 966	2 290	1 705
Private kredittforetak	656	653	742	527	246
Private finansieringsselskaper	57	40	8	7	3
Forsikringsselskaper m.v.	16 241	19 350	20 154	19 746	4 051
Kommuneforvaltning inkl. kommuneforetak	85	83	76	66	27
Statsforetak	3 457	3 547	4 610	5 052	530
Private ikke-personlige foretak ¹⁾	58 014	68 237	67 626	61 188	10 753
Husholdninger	28 751	31 641	29 926	26 216	5 716
Utlendet	47 976	57 572	57 298	54 719	8 947
Ufordelt	123	880	139	0	0
I alt	177 234	207 231	205 585	195 513	34 418

¹⁾ Inkl. aksjefond.

Kilde: Verdipapirsentralen og Norges Bank

Tabell 13. Aksjekapitalen registrert i VPS fordelt på utstedersektorer.
Pålydende verdi (Mill. kroner)

	Pålydende verdi				
	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Forretningsbanker	8 192	8 479	8 479	8 231	8 207
Private kredittforetak	650	731	731	752	752
Private finansieringsselskaper	69	98	101	98	118
Forsikringsselskaper m.v.	50	55	52	53	53
Statsforetak	4 937	4 529	4 529	4 529	4 679
Private ikke-personlige foretak	16 306	17 493	18 104	19 941	20 576
Utlendet	0	0	0	36	32
I alt	30 204	31 385	31 996	33 639	34 417

Kilde: Verdipapirsentralen og Norges Bank

Tabell 14. Kjøp og salg av aksjer registrert i VPS fordelt på kjøper-, selger- og utstedersektorer. Markedsverdi (Mill. kroner)

Statistikken er under utvikling

Tabell 15. Beholdning av obligasjoner registrert i VPS fordelt på eiersektorer.
Pålydende og markedsverdi (Mill. kroner)

	Markedsverdi				Pålydende
	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	30/9 1990
Stats- og trygdeforvaltningen	43 749	45 496	45 853	46 227	44 373
Norges Bank	14 948	11 626	11 597	10 608	10 014
Postgiro og Postsparebanken	6 106	6 008	5 961	5 868	5 615
Statsbanker	301	293	266	274	269
Forretnings- og sparebanker inkl. sikringsfond	69 594	67 627	66 558	60 561	61 028
Private kredittforetak	18 304	24 412	25 308	26 546	26 606
Private finansieringsselskaper	54	469	168	144	133
Forsikringsselskaper m.v.	79 223	81 966	84 214	84 944	84 690
Kommuneforvaltning inkl. kommuneforetak	1 707	1 472	1 692	1 802	1 822
Statsforetak	2 737	2 369	2 556	1 997	2 100
Private ikke-personlige foretak ¹⁾	22 493	24 156	23 987	25 261	25 333
Husholdninger	9 621	9 497	9 590	9 538	9 361
Utlendet	16 095	12 843	13 861	17 345	17 055
Ufordelt	91	28	76	0	0
I alt	285 023	288 262	291 688	291 114	288 398

¹⁾ Inkl. aksje- og obligasjonsfond.

Kilde: Verdipapirsentralen og Norges Bank

Tabell 16. Beholdning av obligasjoner registrert i VPS fordelt på utstedersektorer.
Pålydende verdi (Mill. kroner)

	Pålydende verdi				
	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Stats- og trygdeforvaltningen	78 193	87 902	81 515	80 261	77 926
Statsbanker	14 738	15 090	16 956	17 908	18 366
Forretnings- og sparebanker	2 573	2 843	2 842	4 002	5 398
Private kredittforetak	126 156	126 784	134 739	136 595	135 582
Private finansieringsselskaper	221	183	183	183	183
Forsikringselskaper mv.	150	1 669	1 669	1 669	1 669
Kommuneforvaltning inkl. kommuneforetak	30 793	31 338	32 043	33 220	34 312
Statsforetak	3 537	3 507	5 282	4 724	4 775
Private ikke-personlige foretak	7 520	7 867	8 341	8 655	9 026
Husholdninger	210	200	194	317	311
Ufordelt	0	0	0	0	850
I alt	264 091	277 383	283 764	287 534	288 398

Kilde: Verdipapirsentralen og Norges Bank

Tabell 17. Kjøp og salg av obligasjoner registrert i VPS fordelt på kjøper-, selger- og utstedersektorer. Markedsverdi (Mill. kroner)

Statistikken er under utvikling

Tabell 18. Beholdning av sertifikater lagt ut i Norge fordelt på eiersektorer. Bokført verdi.
(Mill. kroner)

	30/9 1989	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990
Stats- og trygdeforvaltningen	6 439	55	279	485	1 534
Norges Bank	4 860	16 859	13 803	8 137	3 862
Postsparebanken	14 509	14 950	16 899	16 404	17 281
Statsbanker	130	75	70	15	82
Forretningsbanker	8 250	6 451	8 221	8 355	7 809
Sparebanker	4 472	2 855	3 663	2 920	3 335
Private finansieringsselskaper	11	3	65	50	25
Livsforsikringselskaper	746	681	1 007	1 404	1 123
Skadeforsikringselskaper	548	621	367	339	380
Andre sektorer ¹⁾	9820	9 368	12 570	13 938	13 958
I alt, pålydende verdi	49 785	51 918	56 944	52 047	49 389

¹⁾ Posten er residualbestemt og inneholder også eventuelle forskjeller mellom bokført og pålydende verdi.

Kilde: Norges Bank

Tabell 19. Beholdning av sertifikater fordelt på utstedersektorer. Pålydende verdi (Mill. kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	31/12 1990
Statssertifikater	27 723	28 335	25 511	28 089	28 231
Banksertifikater	8 964	11 416	8 900	1 874	11 488
Herav:					
Forretningsbanker	6 161	7 035	6 845	1 564	7 122
Sparebanker	2 803	4 381	2 055	310	4 366
Finanssertifikater	390	1 050	550	850	222
Kreditsertifikater	6 284	6 898	7 393	8 501	8 064
Lånesertifikater	8 557	9 245	9 693	10 075	12 434
Herav:					
Statsbanker	0	100	100	0	0
Statsforetak	1 375	975	975	1 400	1 625
Kommuneforvaltning inkl. kommuneforetak	2 546	2 944	2 877	3 181	3 735
Andre foretak	4 636	5 226	5 741	5 494	7 074
Sum utestående sertifikatgjeld	51 918	56 944	52 047	49 389	60 439

Kilde: Norges Bank

Tabell 20. Markedslån. Beholdningstall (Milliarder kroner)

	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	30/12 1990 ¹⁾
Garantert av:					
Private finansieringsselskaper	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Skade-/kredittforsikrings selskaper	8,3	8,2	8,2	7,8	7,5
Forretningsbanker	4,5	3,4	1,7	1,7	1,8
Sparebanker	1,3	1,3	1,2	1,0	1,1
Lån med garanti	14,2	13,0	11,2	10,6	10,5
Lån uten garanti formidlet av:					
Megler	5,6	5,6	4,4	5,4	5,6
Bank	1,9	1,5	1,5	1,4	1,6
Markedslån i alt	21,7	20,1	17,1	17,4	17,7

¹⁾ Foreløpige tall.

Kilde: Norges Bank

Tabell 21. Kredittindikator og pengemengde

	Beholdningstall Milliarder kroner			Vekst siste 12 måneder Prosent			3-måneders vekst, årlig rate Prosent	
	K1	K3	M2	K1	K3	M2	K1	M2
1989								
September	816,4	1 089,4	427,9	5,1	7,5	6,4	7,4	11,0
Oktober	819,3	1 091,5	428,1	5,5	8,0	6,7	6,8	8,9
November	821,4	1 098,2	429,6	5,6	8,1	9,7	5,5	4,8
Desember	822,7	1 105,4	430,4	5,5	7,3	7,5	4,2	1,8
1990								
Januar	828,1	1 106,4	430,0	5,8	7,5	6,5	3,8	0,7
Februar	832,0	1 108,3	436,5	6,2	7,6	7,6	4,2	3,6
Mars	839,3	1 118,5	441,9	5,6	7,2	8,6	6,0	6,4
April	836,6	1 120,2	438,0	5,4	7,0	6,5	5,9	8,6
Mai	841,1	1 121,5	444,9	5,4	6,6	5,7	5,6	8,9
Juni	841,4	1 127,7	448,5	4,8	6,1	7,0	3,2	7,3
Juli	847,1	1 124,6	445,8	4,8	6,1	5,5	3,5	7,1
August	847,9	1 117,7	456,2	4,2	5,7	5,6	3,1	8,0
September	851,1	1 124,1	454,4	4,2	5,5	6,1	4,4	7,7
Oktober	848,2	1 120,8	450,3	3,5	5,0	5,2	2,8	6,6
November	845,9	1 119,6	452,1	3,0	4,4	5,2	1,4	1,9
Desember	847,0	...	456,1	3,0	...	5,9	-0,8	0,6

K1 = Kredittindikator. Innenlandsk kreditt, dvs. publikums innenlandske bruttogjeld; sesongjusterte tall.

K3 = Samlet kredittvolum, dvs. sum av publikums innenlandske bruttogjeld og gjeld til utlandet; faktiske tall.

M2 = Pengemengde; sesongjusterte tall.

Kilde: Norges Bank

Tabell 22. Innenlandsk kredittilførsel til publikum etter kilde (Mill. kroner)

	1988	1989	1990 ¹⁾
Forretnings- og sparebanker	17 011	22 249	8 003
Statsbanker ²⁾³⁾	9 384	10 138	9 999
Private finansieringsselskaper	9 466	-6 713	-3 326
Skadeforsikringsselskaper	-825	-703	-207
Livsforsikring, pensjonskasser	7 540	561	3 133
Kredittforetak	23 306	10 940	-665
Obligasjons- og sertifikatmarkedet ⁴⁾	-2 259	9 376	11 519
Markedslån	-6 000	-3 100	-4 000
Annen kreditt	62	366	-183
Sum ⁵⁾	57 685	43 114	24 273
Aksjemarkedet	13 000	13 000	...
Innenlandsk kredittilførsel i alt	70 685	56 114	...

1) Delvis foreløpige tall, delvis anslag.

2) Inkl. Postsparebanken.

3) Ekskl. Kommunalbankens formidlingslån.

4) Korrigeret for utlendingers beholdning av norske publikumsobligasjoner utstedt i Norge.

5) Svarer til Norges Banks kredittindikator.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 23a. Endringer i pengemengden etter kilde (Mill. kroner)

Likviditetstilførsel (+)	1986	1987	1988	1989	1990
Inndragning (-)					
I Sentralmyndighetenes inntektsoverskudd m.v. ekskl. oljeskatter ¹⁾ (-)	-10 276	3 314	-2 181	20 453	32 738
II Sentralmyndighetenes lånetransaksjoner ²⁾	6 580	13 470	18 749	14 383	13 290
Herav:					
Statsbankenes utlånsøkning	8 100	8 257	8 967	9 238	8 456
III Forretnings- og sparebankenes kredittilførsel (+) og inntektsoverskudd (-)	53 716	84 820	12 691	3 313	1 637
IV Økning i skattefrie fondsavsetninger og banksparing med skattefradrag (-)	-3 065	-1 522	-1 401	-2 010	-789
V Uspesifisert tilførsel/statistiske feil	14 695	-9 739	-6 200	-17 396	-16 843
VI Innenlandsk likviditetstilførsel (I+...V)	61 650	90 343	21 658	18 743	30 033
VII Statens lån/tilskudd til statlig petroleumsvirksomhet	9 432	7 717	8 120	840	0
VIII Forretnings- og sparebankenes utlån i valuta med og uten lisens og kronelån til oljevirksomhet	17 053	7 706	8 621	12 633	7 257
IX Publikums netto valutasalg til de private banker, ekskl. salg i forbindelse med oljeskatter	-73 661	-55 675	-16 441	-1 679	-11 926
X Endring i pengemengden i alt (VI+VII+VIII+IX)	14 474	50 091	21 958	30 537	25 364
Herav:					
Sedler og mynt	1 518	1 656	474	483	919
Innskudd på anfordring	1 720	44 596	32 371	30 892	22 125
Ubenyttede kassekreditter og byggelån	8 796	5 612	5 483	847	5 570
Tidsinnskudd ekskl. banksparing med skattefradrag	2 440	-1 773	-16 370	-1 685	-3 250
XI Endring i pengemengden i prosent av likviditetsmassen ved inngangen til perioden	4,6	15,1	5,7	7,5	5,8
Oljeskatter	35 539	18 081	11 867	13 690	16 058

Fotnoter står under tabell 23 c.

Tabell 23b. Endringer i pengemengden etter kilde. (I prosent av samlet likviditetsmasse ved inngangen perioden.)

Likviditetstilførsel fra:	Året					Tall for 1990 fra Nasjonalbudsjett 1991	
	1986	1987	1988	1989	1990	%	Mrd.kr.
A. Sentralmyndighetene	-1,1	5,1	4,3	8,7	10,6	11,3	49,2
Ved inntektunderskudd ³⁾	-3,2	1,0	-0,6	5,1	7,5	5,9	25,7
Ved lånetransaksjoner	2,1	4,1	4,9	3,6	3,1	5,4	23,5
B. Private banker ⁴⁾	15,9	25,0	2,9	0,3	0,2	2,9	12,6
C. Uspesifisert tilførsel/statistiske feil	4,6	-2,9	-1,6	-4,3	-3,9
Innenlandsk likviditetstilførsel (A+B+C)	19,4	27,2	5,7	4,6	6,9	14,2	61,8
Publikums netto valutasalg til private banker ⁵⁾	-14,8	-12,8	0	2,9	-1,1	-6,7 ^{a)}	-29,2 ^{a)}
Endring i pengemengden	4,6	15,1	5,7	7,5	5,8	7,5	32,6

Fotnote står under tabell 23 c.

Tabell 23c. Sammensetningen av pengemengden (Mill. kroner)

Beholdningstall ved utgangen av perioden	Sedler og mynt	Innskudd på anfordring	Ubenyttede kassekreditter	Sum	Tidsinnskudd ⁶⁾	Penge- mengden i alt	Endring siste 12 mndr. i penge- mengden i alt	
							Beløp	%
1989								
Desember	29 203	188 362	60 230	277 795	157 206	435 001	30 537	7,5
1990 ⁷⁾								
Januar	27 238	189 303	60 530	277 071	162 078	439 149	26 780	6,5
Februar	27 071	199 650	61 974	288 695	158 574	447 269	31 428	7,6
Mars	26 609	200 965	63 731	291 305	153 274	444 559	35 311	8,6
April	26 461	199 652	62 257	288 370	152 570	440 940	26 957	6,5
Mai	26 372	196 861	61 094	284 327	149 922	434 249	23 496	5,7
Juni	27 388	212 170	61 709	301 267	150 030	451 297	29 334	7,0
Juli	26 596	202 933	60 585	290 114	150 826	440 940	22 912	5,5
August	26 476	203 936	64 012	294 424	154 537	448 961	23 946	5,6
September	28 693	206 492	59 976	295 161	151 137	446 298	25 841	6,1
Oktober	27 266	206 604	65 360	299 230	153 433	452 663	22 275	5,2
November	27 605	201 960	66 200	295 765	149 680	445 445	22 062	5,2
Desember	30 122	210 487	65 800	306 409	153 956	460 365	25 364	5,8

Merk: Publikum er i pengemengdesammenheng definert som andre innenlandske sektorer enn staten, sosiale trygder og banker.

(+), statens spesifiserte utlånsøking og aksjekjøp (+), kontolån til statskassen fra publikum (-) og kreditt-tilførsel fra Norges Bank, Postgiro og Postsparebanken (+).

1) Omfatter den del av statens overskudd før lånetransaksjoner og statsbankenes inntektsoverskudd som gir innenlandsk likviditetsvirkning, trygdeforvaltningens inntektsoverskudd samt økning i innstående på skattekonti i banker og Postgiro. Fra anslaget over statens inntektsoverskudd har en, for å komme fram til den innenlandske likviditetsvirkning, korrigert for statens oljeskatter og statens netto renter og stønader til utlandet. Trygdeforvaltningens inntektsoverskudd er antatt å svare tilnærmet til fondsopplegg i folketrygden (inkl. ufordelte renteinntekter) og økning i Rikstrygdeverkets plassering i form av kontolån til statskassen og innskudd på Postgiro. Økning i Folketrygdfondet som følge av innlemmelse av andre trygder er holdt utenfor.

2) Omfatter publikums nettokjøp av statspapirer (-), andre enn bankers likviditetsreserver (-), Folketrygdfondets nettokjøp av private og kommunale obligasjoner og finans-, kreditt- og lånesertifikater (+), statsbankenes utlånsøking

3) Eksklusive oljeskatter.

4) Eksklusive valutilån med og uten lisens og bankenes kronelån til oljevirksomheten.

5) Eksklusive salg i forbindelse med betaling av oljeskatter, men inklusive valutilån med og uten lisens fra forretnings- og sparebanker, statens lån og tilskudd til statlig petroleumsvirksomhet og bankenes kronelån til oljevirksomhet.

6) Ekskl. banksporing med skattefradrag, inkl. banksertifikater.

7) Foreløpige tall.

8) Inkl. statistiske feil.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Norges Bank samt diverse spesialoppgaver.

Tabell 24. Indikator for husholdningenes finansinvesteringer etter utvalgte finansobjekter
(Mill. kroner)¹⁾

	Finansinvesteringer				Beholdning pr. 30/9 1990
	Året		3. kvartal		
	1988	1989	1989	1990	
Bankinnskudd	15 468	12 765	3 390	4 078	255 600
Obligasjoner, ²⁾ aksjer ²⁾ og aksjefondsandeler	4 960	-1 149	-4 198	-6 308	35 933
Forsikringskrav	19 857	19 942	12 441	13 526	183 600
Andre fordringer ³⁾	333	-838	-1 776	-1 759	26 700
Fordringer i alt	40 618	30 720	9 857	9 537	
Lån i private banker	8 156	19 556	3 201	2 183	272 200
Lån i offentlige banker	7 229	7 037	4 636	6 253	101 900
Lån i forsikring mv. ⁴⁾	2 400	757	140	805	46 400
Lån i finansieringsselskap og kredittforetak	24 600	3 162	3 361	-1 751	76 900
Netto markedslån garantert av bank og forsikring	-2 252	-1 068	-773	-222	..
Gjeld i alt	40 133	29 444	10 565	7 268	
Netto fordringer	485	1 276	-708	2 269	
Finansinstitusjonenes tap på utlån til husholdninger ⁵⁾	-3 675	-4 780	-3 585	-3 850	.
Netto finansinvesteringer	-3 190	-3 504	-4 293	-1 581	.

1) Gjelder kun fordrings- og gjeldsforhold overfor innenlandske sektorer.

2) VPS-registrerte aksjer, obligasjoner og grunnfondsbevis.

3) Sedler og mynt, spareobligasjoner, feriehus i utlandet og innlån til finansieringsselskaper.

4) Inkl. private og kommunale pensjonskasser og -fond.

5) Anslag.

Kilde: Kredittmarkedsstatistikk og Norges Bank.

Tabell 25. Pengemarkedets likviditet.¹⁾ Likviditetsvirkning fra 1. januar til dato
(Mill. kroner)

Likviditetstilførsel+ /inndragning—	1/1—31/12		1/1—31/1	
	1989	1990	1990	1991
1. Staten og andre offentlige konti (ekskl. stats- og statsbankpapirer)	15 329	12 408	17 340	3 153
2. Stats- og statsbankpapirer	3 347	1 764	-2 046	1 188
3. Valutamarkedet	-10 921	4 023	2 978	-283
4. Beholdning av sedler og mynt ²⁾ (anslag)	-2 466	-1 210	2 306	2 053
5. Norges Banks andre transaksjoner ²⁾	-5 809	-7 031	-621	-1 236
6. Sentralbankfinansiering	319	-8 165	-20 267	-7 343
7. Reserver i alt	-201	1 788	-310	-2 468
Herav:				
Folioinnskudd i Norges Bank	192	100	70	-76
Statskasseveksler	36	1 800	-450	-2 250
Øvrige reserver (anslag)	-429	88	70	-142

1) Tallene bygger hovedsakelig på Norges Banks regnskap. Blant annet på grunn av ulik periodisering i forhold til forretnings- og sparebankenes egne oppgaver kan det oppstå avvik fra Statistisk sentralbyrås bankstatistikk.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 26. Kortsiktige nominelle rentesatser (Prosent p.a.)

	Eurokronerenter ¹⁾ Gjennomsnitt			Renter på bankenes dagslån i Norges Bank pr. utgangen av måneden
	Dagslån ²⁾	1 mnd.	3 mnd.	
1990				
Februar	11,3	11,4	11,6	11,0
Mars	12,6	12,1	11,9	11,0
April	12,0	12,2	12,3	11,0
Mai	11,6	11,7	11,8	11,0
Juni	11,6	11,4	11,5	11,0
Juli	11,4	11,0	11,1	11,0
August	10,2	10,9	11,1	10,5
September	10,9	10,7	10,8	10,5
Oktober	11,4	11,3	11,3	10,5
November	11,4	11,4	11,5	10,5
Desember	11,5	11,5	11,7	10,5
1991				
Januar	11,3	11,3	11,5	10,5
Februar	10,9	10,9	11,0	10,5

¹⁾ Renter på NOK i valutamarkedet, beregnet på grunnlag av terminkurser.

²⁾ TOM/NEXT.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 27. Kortsiktige rentesatser for sentrale valutaer i euromarkedet og rentedifferanse overfor utlandet. (Prosent p.a.)¹⁾

	DEM	DKK	GBP	JPY	FRF	SEK	USD	XEU ²⁾	Rente- differanse ³⁾
1990									
Februar	8,4	12,2	15,1	7,2	11,0	13,9	8,3	11,2	0,4
Mars	8,3	11,9	15,3	7,5	10,6	14,5	8,4	10,7	0,1
April	8,2	11,3	15,2	7,4	9,9	13,8	8,5	10,5	0,7
Mai	8,2	10,7	15,2	7,3	9,7	12,8	8,4	10,3	1,8
Juni	8,2	10,6	15,0	7,4	10,0	12,3	8,3	10,2	1,0
Juli	8,3	10,2	15,0	7,6	10,0	12,3	8,2	10,2	0,7
August	8,4	10,5	15,0	7,9	10,1	12,8	8,0	10,3	0,5
September	8,4	10,6	14,9	8,3	10,2	13,0	8,1	10,1	0,3
Oktober	8,5	10,2	14,1	8,2	9,9	14,4	8,1	9,9	1,0
November	8,9	10,4	13,6	8,3	9,9	14,7	8,1	10,1	0,9
Desember	9,4	10,4	13,8	8,2	10,2	14,3	7,9	10,4	0,8
1991									
Januar	9,3	10,4	13,7	8,2	10,2	13,5	7,3	10,5	0,6
Februar	9,0	10,1	13,0	8,0	9,7	12,3	6,6	9,7	0,4

¹⁾ 3-måneders renter, månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

²⁾ Privat ecu. Se fotnote 1, tabell 28.

³⁾ Differansen mellom renten på NOK og teoretisk XEU.

Kilde: OECD og Norges Bank

Tabell 28. Effektive renter på statspapirer (Prosent p.a.)

	Statssertifikater ¹⁾	Statsobligasjoner med gjenstående løpetid ²⁾		
		0–3 år	3–6 år	6–10 år
1990				
Februar	11,2	11,1	10,6	10,6
Mars	11,6	11,3	10,9	10,9
April	11,5	11,3	11,0	11,0
Mai	11,3	11,3	10,8	10,7
Juni	11,1	11,0	10,8	10,7
Juli	11,0	10,7	10,6	10,6
August	10,8	10,6	10,6	10,6
September	10,7	10,7	10,7	10,6
Oktober	10,7	10,7	10,6	10,6
November	10,6	10,7	10,6	10,6
Desember	10,5	10,9	10,6	10,6
1991				
Januar	10,5	10,5	10,5	10,6
Februar	10,5	10,4	10,4	10,4

¹⁾ Representativ rente basert på et veid gjennomsnitt av renten ved månedens transaksjoner (evt. justert med Norges Banks kjopsrente i måneder med lav/ingen omsetning).

²⁾ Helårlig etterskuddsrente ved utgangen av måneden.

Kilde: Norges Bank

Tabell 29. Effektive lange renter på statsobligasjoner¹⁾ i sentrale valutaer og rentedifferanse overfor ecu. Gjennomsnitt pr. måned. (Prosent p.a.)

	DEM	DKK	GBP	JPY	FFR	SEK	USD	XEU	Rentediff NOK/XEU ²⁾
1990									
Februar	8,5	—	11,9	6,8	10,0	13,5	8,7	10,5	–0,2
Mars	8,9	—	12,9	7,2	10,0	14,0	8,8	10,8	–0,3
April	8,8	—	13,2	7,3	9,6	13,9	9,0	10,7	0,1
Mai	8,8	—	12,9	7,2	9,6	13,5	9,0	10,5	0,1
Juni	8,9	10,5	12,2	7,1	9,7	13,1	8,7	10,3	0,1
Juli	8,7	10,2	12,2	7,3	9,6	13,0	8,7	10,0	0,2
August	9,0	10,6	12,4	8,1	10,2	13,5	8,9	10,4	–0,2
September	9,1	11,0	12,4	8,4	10,5	13,5	9,1	10,7	–0,3
Oktober	9,1	10,9	12,0	8,0	10,4	13,5	8,9	10,6	–0,2
November	9,0	10,8	11,7	7,7	10,2	13,1	8,6	10,4	0,0
Desember	8,9	10,5	11,1	7,1	9,9	12,5	8,2	10,1	0,0
1991									
Januar	9,0	10,5	11,0	6,9	9,8	12,1	8,3	10,1	–0,1
Februar	8,5	9,6	10,5	6,7	9,2	11,4	8,0	9,4	0,3

¹⁾ Statsobligasjoner med gjenstående løpetid på 10 år uttatt for GBP der renten er gjennomsnitt av 5 års -og 15 års obligasjonsrente.

Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

²⁾ Differanse mellom effektiv rente på norske statsobligasjoner med gjenstående løpetid på 3–6 år og teoretisk XEU rente på 5 år.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 30. Forretnings- og sparebanker. Gjennomsnittlige rente- og provisjonssatser på disponerte utlån i norske kroner ved utgangen av kvartalet (Prosent p.a.)

	Kortsiktige utlån		Mellomlange og langsiktige utlån	Utlån i alt
	I alt	Herav kassekreditter		
4. kvartal 1989				
Forretningsbanker	14,1	16,3	14,4	14,3
Sparebanker	15,0	16,4	14,4	14,5
Sum banker	14,5	16,3	14,4	14,4
1. kvartal 1990				
Forretningsbanker	13,7	15,9	14,3	14,1
Sparebanker	15,2	16,8	14,3	14,5
Sum banker	14,2	16,2	14,3	14,3
2. kvartal 1990				
Forretningsbanker	14,4	17,2	14,4	14,4
Sparebanker	15,1	16,3	14,2	14,4
Sum banker	14,6	16,9	14,3	14,4
3. kvartal 1990				
Forretningsbanker	14,0	17,0	14,4	14,3
Sparebanker	14,8	15,9	14,1	14,2
Sum banker	14,3	16,6	14,2	14,2
4. kvartal 1990 ¹⁾				
Forretningsbanker	14,1	17,7	14,3	14,2
Sparebanker	14,9	16,1	14,0	14,2
Sum banker	14,4	17,1	14,1	14,2

¹⁾ Foreløpige tall.

Merk: Vi gjør oppmerksom på at bankene i sin utlånsportefølje kan ha engasjementer der den løpende renteberegning/rentebetaling er stoppet. Mange banker lar disse lån inngå i rentestatistikken med rentesats null. Det er en tendens til at slike utlån i sin helhet plasseres under utlånsarten «Andre kortsiktige utlån med løpetid til og med 1 år». Dette vil i så fall bidra til at det registrerte rentenivået trekkes nedover, og at dette særlig gjør seg gjeldende for de kortsiktige utlån.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 31. Forretnings- og sparebanker. Gjennomsnittlige rentesatser på innskudd i norske kroner ved utgangen av kvartalet (Prosent p.a.)

	Anfordring	Tidsinnskudd		Innskudd i alt
		I alt	På spesielle vilkår til og med ett år	
4. kvartal 1989				
Forretningsbanker	7,8	9,5	10,6	8,7
Sparebanker	8,3	9,7	10,6	9,0
Sum banker	8,1	9,6	10,6	8,8
1. kvartal 1990				
Forretningsbanker	8,1	9,7	10,6	8,8
Sparebanker	8,3	10,0	10,9	9,1
Sum banker	8,2	9,8	10,7	9,0
2. kvartal 1990				
Forretningsbanker	8,4	10,0	10,8	9,1
Sparebanker	8,2	9,9	10,9	9,0
Sum banker	8,3	10,0	10,8	9,1
3. kvartal 1990				
Forretningsbanker	8,4	9,5	10,3	8,9
Sparebanker	8,1	9,8	10,7	8,9
Sum banker	8,2	9,7	10,5	8,9
4. kvartal 1990 ¹⁾				
Forretningsbanker	8,3	9,5	10,4	8,8
Sparebanker	8,1	9,7	10,5	8,9
Sum banker	8,2	9,6	10,4	8,8

¹⁾ Foreløpige tall.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 32. Forretnings- og sparebanker. Rente- og kredittprovisjonsinntekter i prosent p.a. av midlere trukne utlån til norske låntakere¹⁾

	1986		1988 ²⁾		1989	
	Rente	Rente og provisjon	Rente	Rente og provisjon	Rente	Rente og provisjon
Utlån i alt:						
Alle banker	14,1	15,4	15,0	15,8	13,7	14,4
Forretningsbanker	14,3	15,6	14,9	15,8	13,3	14,1
Sparebanker	14,0	15,0	15,1	15,9	14,0	14,7
Kortsiktige utlån:						
I alt	13,7	15,9	14,0	15,7	12,6	14,1
Byggelån	12,3	15,0	13,9	16,2	12,4	14,3
Andre rammelån	14,7	17,6	15,3	17,6	14,2	16,2
Andre korte utlån	13,2	13,6	11,9	12,4	10,0	10,4
Mellomlange og langsiktige utlån:						
I alt	14,3	15,1	15,6	15,9	14,2	14,5

¹⁾ Utlån i NOK til oljevirksohmheten og utlån etter lisens er ikke med. Midlere er definert som et 13-måneders gjennomsnitt av beløpene pr. utgangen av desember året for samt de 12 månedene i det aktuelle året. Dersom utlånene ved utgangen av månedene ikke er representative for de reelle gjennomsnitt, kan de beregnede prosenttall gi et feil bilde.

²⁾ På grunn av omleggingen av bankstatistikken i 1987 har det skjedd endringer i definisjoner o.l. som gjør at tallene ikke er helt sammenlignbare med tidligere år. Tallene for 1987 er usikre og er derfor ikke publisert.

Kilde: Norges Bank

Tabell 33. Forretnings- og sparebanker. Renteutgifter i prosent p.a. av midlere innskudd fra norske innskytere¹⁾

	1986	1988	1989
Innskudd i alt:			
Alle banker	9,9	11,5	9,7
Forretningsbanker	10,1	11,8	9,6
Sparebanker	9,7	11,2	9,8
Innskudd på anfordring:			
I alt	7,7	9,5	8,3
Innskudd på tid:			
I alt	10,8	12,8	11,0
På spesielle vilkår	12,3	13,1	11,5
SMS	8,7	10,3	8,9
Andre tidsinnskudd	9,6	13,4	11,2

¹⁾ Midlere er definert som et 13-måneders gjennomsnitt av beløpene pr. utgangen av desember året før samt de 12 månedene i det aktuelle året. Dersom innskuddene ved utgangen av månedene ikke er representative for de reelle gjennomsnitt, kan de beregnede prosenttall gi et feil bilde.

²⁾ På grunn av omleggingen av bankstatistikken i 1987 har det skjedd endringer i definisjoner o.l. som gjør at tallene ikke er helt sammenlignbare med tidligere år. Tallene for 1987 er usikre og er derfor ikke publisert.

Kilde: Norges Bank

Tabell 34. Livsforsikringselskaper. Gjennomsnittlige rentesatser etter utlånsform pr. utgangen av kvartalet (Prosent p.a.)

	Utlån til boligformål	Andre utlån	Utlån i alt
1. kvartal 1989	13,8	14,2	13,9
2. " "	13,4	13,4	13,4
3. " "	12,8	12,8	12,8
4. " "	12,6	12,3	12,5
1. kvartal 1990	12,6	12,2	12,4
2. " "	12,6	12,1	12,4
3. " "	12,5	12,1	12,3
4. " "	12,4	12,0	12,3

Kilde: Norges Bank.

Tabell 35. Kredittforetak. Gjennomsnittlige veide rentesatser, inklusive provisjoner, på utlån til publikum ved utgangen av kvartalet (Prosent p.a.).

	Utlån til husholdninger	Utlån til private foretak	Utlån i alt
1. kvartal 1989	14,5	14,0	14,2
2. " "	14,1	13,6	13,9
3. " "	13,7	13,4	13,6
4. " "	13,4	13,0	13,2
1. kvartal 1990	13,4	13,0	13,2
2. " "	13,3	12,9	13,1
3. " " ¹⁾	13,1	12,8	13,0
4. " " ¹⁾	12,9	12,7	12,8

¹⁾ Forelopige tall.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 36. Resultat og egenkapitaldekning for forretningsbanker¹⁾
Størrelsene er oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital.

	1989	1990			1990
		1.tertial	2.tertial	3.tertial	
Rente- og provisjonsinntekter	11,77	11,51	11,80	11,24	11,52
Rentekostnader	8,78	8,72	9,21	9,00	8,98
Netto rente- og kredittprovisjonsinntekter	2,99	2,79	2,59	2,24	2,54
Andre driftsinntekter	1,36	0,90	1,33	1,19	1,14
Andre driftskostnader	2,71	2,47	2,41	2,94	2,60
Driftsresultat før tap	1,64	1,22	1,51	0,49	1,08
Bøklorte tap på utlån og garantier	1,58	1,41	1,80	2,45	1,89
Driftsresultat etter tap	0,06	-0,19	-0,29	1,96	-0,81
Egenkapitaldekning i prosent regnet etter forretningsbanklovens §21	8,6	8,1	8,5	8,5	8,5

¹⁾ Foreløpige tall.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 37. Resultat og egenkapitaldekning for de største sparebanker¹⁾
Størrelsene er oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital.

	1989	1990			1990
		1.tertial	2.tertial	3.tertial	
Rente- og provisjonsinntekter	13,29	12,87	12,55	12,12	12,51
Rentekostnader	9,15	8,77	8,74	8,46	8,66
Netto rente- og kredittprovisjonsinntekter	4,14	4,10	3,81	3,66	3,85
Andre driftsinntekter	1,05	0,85	0,81	0,57	0,74
Andre driftskostnader	3,27	3,17	3,00	3,49	3,22
Driftsresultat før tap	1,92	1,78	1,62	0,74	1,37
Bokførte tap på utlån og garantier	2,33	1,24	1,86	3,49	2,20
Ordinært driftsresultat etter realiserte tap	-0,41	0,54	-0,24	-2,75	-0,83
Egenkapitaldekning i prosent regnet etter sparebanklovens §21 ²⁾	6,3	6,0	6,1	6,4	6,4

¹⁾ Et utvalg på 15 sparebanker. Foreløpige tall.

²⁾ Overslag som gjelder alle sparebanker, ikke bare vårt utvalg.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 38. Resultat for sparebanker¹⁾). Størrelsene er oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital.

	1987	1988	1989	1990
Netto rente- og kredittprovisjonsinntekter	3,97	3,83	4,31	4,00
Andre driftsinntekter	0,59	0,69	0,98	0,68
Andre driftskostnader	3,28	3,28	3,24	3,14
Driftsresultat før tap	1,28	1,24	2,05	1,54
Bokførte tap på utlån og garantier	0,71	1,39	1,95	1,79
Driftsresultat etter tap	0,57	-0,15	0,10	-0,25

¹⁾ Foreløpige tall.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 39. Resultat for finansieringsselskap.¹⁾). Størrelsene er oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital.

	1987 ²⁾	1988 ²⁾	1989 ²⁾	1990 ²⁾
Netto rente- og kredittprovisjonsinntekter	3,68	4,21	5,31	5,04
Andre driftsinntekter	1,87	1,40	2,13	2,20
Andre driftskostnader	4,54	4,48	5,02	5,13
Driftsresultat før tap	1,01	1,13	2,42	2,11
Bokførte tap på utlån og garantier	3,02	4,57	4,21	3,06
Driftsresultat etter tap	-2,01	-3,44	1,79	-0,95

¹⁾ Foreløpige tall.

²⁾ Basert på et utvalg av finansieringsselskap med ca. 50% av den samlede forvaltningskapitalen.

³⁾ Alle finansieringsselskapene.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 40. Resultat for kredittforetak¹⁾). Størrelsene er oppgitt i prosent av gjennomsnittlig forvaltningskapital.

	1987	1988	1989	1990
Rente og kredittprovisjonsinntekter	12,29	13,06	13,12	12,64
Rentekostnader	10,86	11,74	11,95	11,60
Netto rente- og kredittprovisjonsinntekter	1,43	1,32	1,17	1,04
Andre driftsinntekter	0,11	0,15	0,23	0,20
Andre driftskostnader	0,42	0,38	0,41	0,50
Driftsresultat før tap	1,12	1,09	0,99	0,74
Bokført tap på utlån og garantier	0,14	0,12	0,31	0,71
Driftsresultat etter tap	0,98	0,97	0,68	0,03

¹⁾ Foreløpige tall.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 41. Den norske kronens internasjonale verdi og kurser overfor en del enkeltvalutaer. Månedsgjennomsnitt av midtkurser notert på Oslo Børs

	Kurs- indeks	Kronens int. verdi ¹⁾	100 DEM	100 SEK	1 GBP	1 USD	100 JPY
1990							
Februar	112,11	.	386,05	105,79	10,973	6,4708	4,4444
Mars	112,26	.	386,55	106,94	10,710	6,5893	4,3027
April	112,30	.	387,93	107,04	10,719	6,5506	4,1362
Mai	112,16	.	387,74	106,47	10,819	6,4444	4,1927
Juni	112,16	.	384,32	106,28	11,065	6,4729	4,2066
Juli	112,26	.	384,35	105,92	11,387	6,3034	4,2245
August	112,13	.	387,39	105,35	11,568	6,0845	4,1280
September	112,15	.	386,90	105,36	11,423	6,0741	4,3798
Oktober	112,2 ²⁾	8,0168 ³⁾	388,24	104,92	11,513	5,9203	4,5604
November		8,0181	390,56	104,36	11,403	5,8050	4,5045
Desember		8,0142	392,25	104,32	11,298	5,8610	4,3865
1991							
Januar		8,0145	391,14	104,79	11,420	5,9060	4,4159
Februar		8,015	391,26	104,60	11,381	5,7869	4,4397

¹⁾ Kronens internasjonale verdi uttrykkes ved kroneverdien av den teoretiske (offisielle) ecu, som er en regne- og valutaenhet som beregnes med utgangspunkt i faste valutaenheter. Denne verdien kan avvike fra markedsverdien av ecu (også kalt privat ecu), som er en selvstendig transaksjons- og oppgjørvaluta.

²⁾ T.o.m. 19.10.

³⁾ Gjennomsnitt for perioden 22.10.—31.10.

Kilde: Oslo Børs, Norges Bank.

Tabell 42. Utenriksregnskap for Norge (Mill. kroner)

	1988	1989	1/1–30/11	
			1989	1990
Varebalansen	-2 229	23 648	24 997	37 869
Tjenestebalansen	-2 109	2 389	2 191	3 928
Rente- og stonadsbalansen	-19 508	-24 329	-22 331	-21 619
A. Driftsbalansen	-23 846	1 708	4 857	20 178
Herav:				
Skipsfart ¹⁾	-1 737	-8 242	-4 568	7 782
Oljevirkksomhet ¹⁾	42 774	61 752	56 491	68 668
Andre sektorer	-64 883	-51 802	-47 066	-56 272
B. Langsiktige kapitaltransaksjoner, netto	34 319	25 570	25 986	-6 396
Herav:				
Statsforvaltningen	4 929	2 838	3 074	-991
Kommuner, inkl. kommuneforetak	906	-267	-259	-1 048
Statsbanker	-1 637	-1 062	-841	-2 004
Forretnings- og sparebanker	7 519	3 919	3 277	-5 084
Andre finansinstitusjoner inkl. Norges Bank	6 909	9 825	9 587	7 793
Skipsfart	4 429	6 071	2 786	-2 696
Oljevirkksomhet	7 129	-3 463	-2 409	-3 087
Andre private og statlige foretak	4 135	7 709	10 771	721
C. Grunnbalansen (A+B)	10 473	27 278	30 843	13 782
D. Kortsiktige kapitaltransaksjoner ekskl. Norges Bank	-12 367	-20 648	-27 192	-9 955
Herav:				
Statsforvaltningen	199	623	569	182
Kommuner, inkl. kommuneforetak	325	0	0	0
Statsbanker	-163	110	237	-308
Forretnings- og sparebanker	-1 070	-3 615	-8 630	8 961
Andre finansinstitusjoner ekskl. Norges Bank	3 991	5 090	-5 314	8 267
Skipsfart	577	-905	-1 493	-144
Oljevirkksomhet	-134	-2 224	-2 477	-2 987
Andre private og statlige foretak	-4 757	-2 999	-2 540	-6 629
Andre kortsiktige kapitaltransaksjoner og statistiske feil	-11 335	-6 548	-7 544	-17 297
E. Endring i Norges Banks kortsiktige netto fordringer overfor utlandet (C+D)	-1 894	6 630	3 651	3 827
F. Tildelte SDR	-	-	-	-
G. Diverse reguleringer og poster som ikke inngår i internasjonale reserver	-4	-2 543	-831	-3 580
Endring i Norges Banks totale fordringer på utlandet (E+F+G)	-1 898	4 087	2 820	247

¹⁾ Utvalgte poster beregnet av Norges Bank.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå og Norges Bank.

Tabell 43. Norges fordringer og gjeld overfor utlandet (Milliarder kroner)

	31/12 1988			31/12 1989			30/11 1990		
	Fordringer	Gjeld	Netto	Fordringer	Gjeld	Netto	Fordringer	Gjeld	Netto
Statskassen	8,5	22,1	-13,6	8,0	23,9	-15,9	6,6	20,8	-14,2
Andre statsregnskap	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Norges Bank	89,1	3,0	86,1	93,2	2,7	90,6	93,7	2,5	91,2
Postgiro og Postsparebanken	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Statsbanker	1,2	13,6	-12,4	1,2	12,4	-11,2	1,4	10,1	-8,7
Forretnings- og sparebanker	41,1	129,9	-88,8	41,2	130,6	-89,3	52,7	140,3	-87,6
Andre kredittinstitusjoner	20,8	32,7	-11,9	22,7	40,3	-17,6	22,5	53,1	-30,6
Forsikringselskaper	6,1	1,4	4,7	6,5	1,2	5,3	6,6	1,9	4,7
Kommuneforvaltning, inkl. kommuneforetak	1,7	11,9	-10,2	1,7	11,3	-9,6	1,7	10,1	-8,5
Statsforetak	24,3	56,6	-32,3	26,5	55,1	-28,7	29,8	48,9	-19,1
Andre norske sektorer Ufordelt ¹⁾	61,0	112,1	-51,1	72,0	132,8	-60,9	87,5	133,2	-45,7
	0,0	0,0	0,0	6,6	0,0	6,6	23,8	0,0	23,8
Alle sektorer i alt	253,8	383,3	-129,5	279,6	410,3	-130,7	326,4	421,2	-94,7

¹⁾ Omfatter nettobeløp som det på de angitte tidspunkt ikke har vært mulig å sektorisere samt statistiske feil. For enkelhets skyld er nettobeløpet henført til fordringer.

Merk:

De presenterte balansetallene er beregnet i Norges Bank ved å kombinere data fra Statistisk sentralbyrås årlige «finansstilling» med endringstall i form av transaksjoner og omvurderinger fra utenriksregnskapet / valutastatistikken. Byråets «finansstilling» pr. 31. desember 1988 er innarbeidet. Beløpene vil kunne avvike fra sektorenes egne bokførte regnskapstall.

Kilde: Norges Bank.

Tabell 44. Valutabanker. Utestående valutaterminforretninger med andre sektorer mot oppgjør i norske kroner¹⁾ (Milliarder kroner)

	Netto kjøpt					Kjøpt, bto.		Solgt, bto.	
	Sentralmyndighetene ²⁾	Andre finansinst. ³⁾	Publikum	Utlandet	Sum	Publikum	Utlandet	Publikum	Utlandet
1989									
Desember	10,1	-3,6	12,5	12,6	31,6	27,0	86,3	14,5	73,8
1990									
Januar	3,5	-2,1	11,5	17,8	30,7	28,2	90,7	16,7	72,8
Februar	1,5	-0,2	11,4	17,1	29,8	28,0	88,6	16,6	71,5
Mars	12,9	-2,7	13,5	17,8	41,5	29,3	91,7	16,2	73,9
April	1,1	-2,9	10,6	19,2	28,0	26,3	83,4	15,7	64,2
Mai	1,5	-1,8	11,5	18,9	33,7	26,6	79,0	15,1	60,1
Juni	4,1	-1,3	10,8	22,3	35,9	26,0	79,5	15,3	57,3
Juli	3,1	1,0	10,1	22,7	37,2	26,3	76,3	16,3	53,6
August	0,9	-2,2	14,4	24,7	37,8	31,9	81,0	17,5	56,2
September	1,2	-2,8	14,5	25,4	38,3	32,5	78,0	17,9	52,6
Oktober	0,9	-3,1	13,4	22,7	33,9	34,1	86,1	20,7	63,5
November	4,7	-0,4	14,1	17,4	35,8	33,7	76,2	19,6	58,8
Desember	4,0	0,1	14,4	11,9	30,5	34,0	67,5	19,6	55,6

¹⁾ Ekskl. kurskorreksjoner.

²⁾ Statsforvaltning, trygdeforvaltning, og Norges Bank.

³⁾ Inkl. eventuelle avvik mellom terminaktiva og terminpassiva innen gruppen av valutabanker.

Kilde: Oppgaver fra forretnings- og sparebanker (registrerte valutabanker) til Norges Bank.

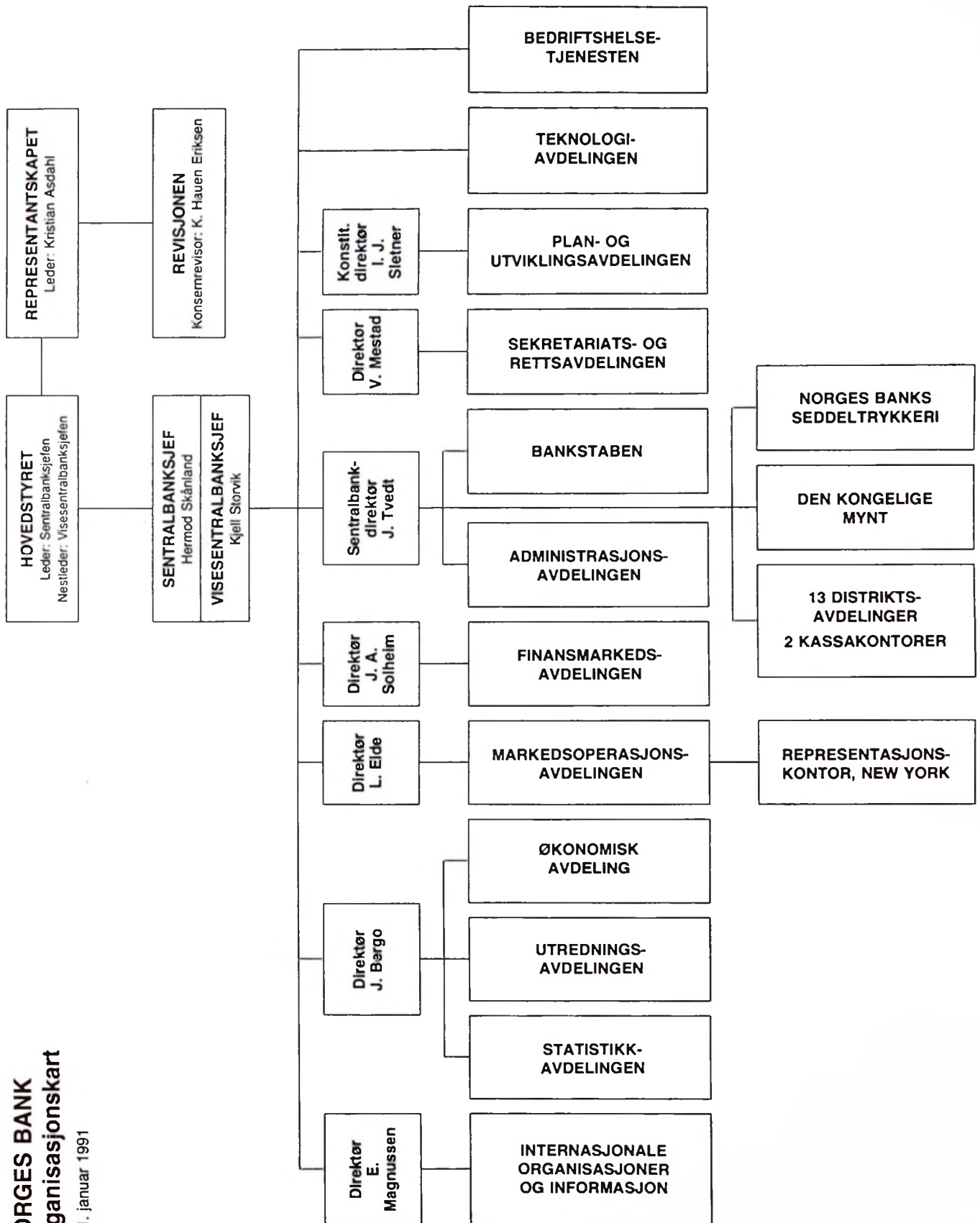
Tabell 45. Valutabanker. Totalposisjon i valuta (Mill. kroner)

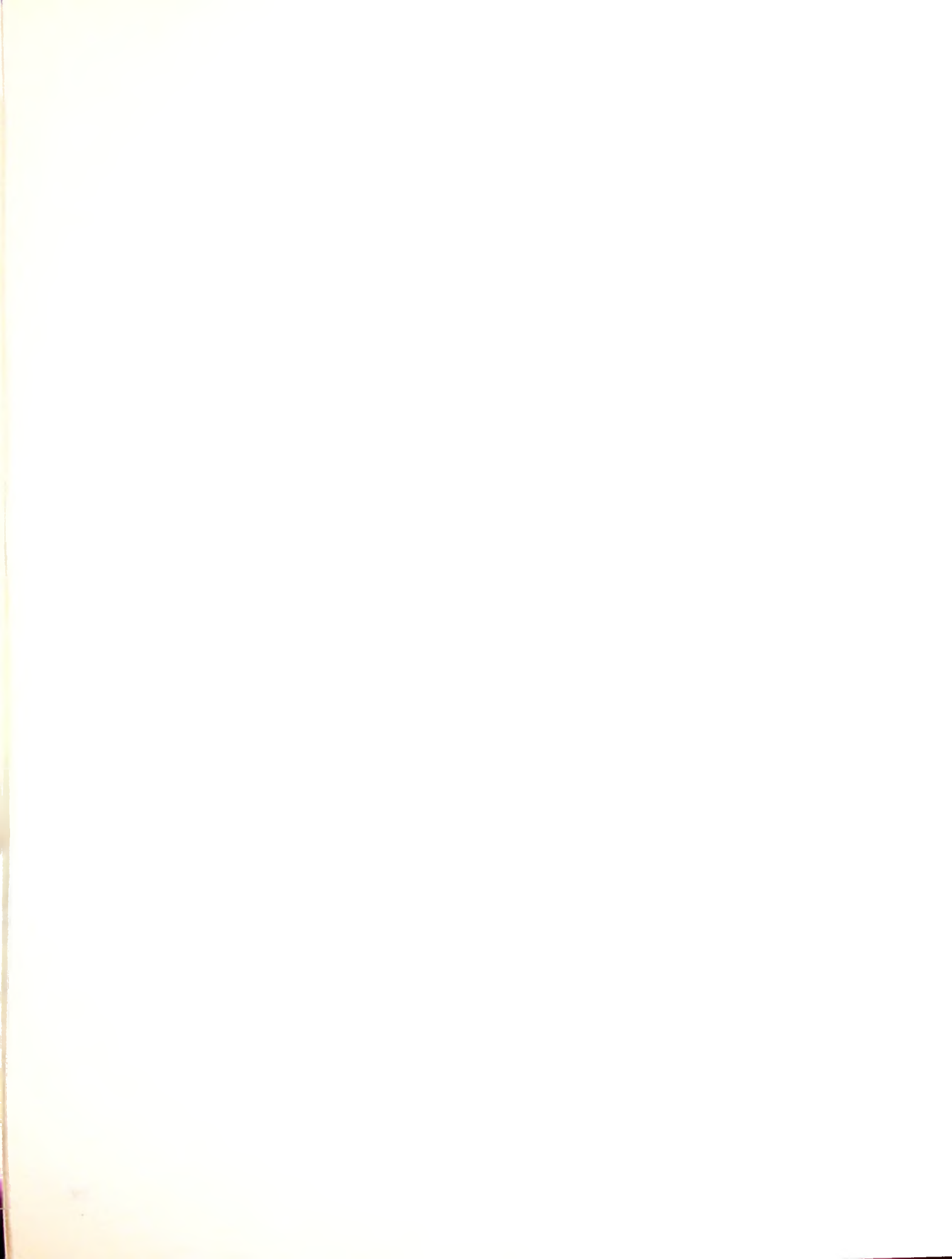
	31/12 1989	31/3 1990	30/6 1990	30/9 1990	31/12 1990
Valutaaktiva, spot	105 337	119 882	125 885	122 674	110 150
Valutapassiva, spot	141 314	163 837	158 827	158 679	138 975
1. Spotbalanse, netto	-35 977	-43 955	-32 942	-36 005	-28 825
2. Terminbalanse, netto	30 869	39 598	33 744	36 842	30 902
3. Opsjonsposisjon mot NOK	536	355	153	153	-138
4. Totalposisjon (1+2+3)	-4 572	-4 002	955	990	1 939

Kilde: Norges Bank.

NORGES BANK Organisasjonskart

Pr. 1. januar 1991

Norges Bank, Oslo

	<i>Postadresse</i>	<i>Telefon</i>	<i>Telex</i>	<i>Telefax</i>
Hovedkontoret, Bankplassen 2	Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo 1	(02) 31 60 00	71 369 nbank n	(02) 41 31 05

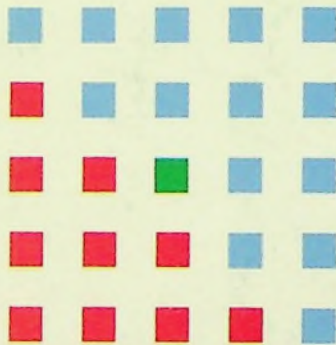
Norges Banks seddel- og myntproduksjon

Norges Banks Seddeltrykkeri	Postboks 1179, Sentrum, 0107 Oslo 1	(02) 31 60 00	19 888 nbs n	
Den Kongelige Mynt	Postboks 53, 3601 Kongsberg	(03) 73 53 00	17 211 mynt n	(03) 73 62 58

Norges Banks avdelinger

Reg. nr.

0616	Bergen	Postboks 4132 Dreggen, 5023 Bergen	(05) 31 81 50	42 155 nbber n	(05) 31 13 12
0663	Bodo	Postboks 114, 8001 Bodo	(081) 21 060	64 353 nbbo n	(081) 23 453
0660	Fredrikstad	Postboks 144, 1601 Fredrikstad	(09) 31 49 00	19 820 nbfd n	(09) 31 83 70
0623	Hammerfest	Postboks 55, 9601 Hammerfest	(084) 11 344	64 354 nbhf n	(084) 13 981
0625	Kristiansand	Postboks 204, 4601 Kristiansand S.	(042) 23 070	21 880 nbch n	(042) 70 140
0627	Larvik	Postboks 140, 3251 Larvik	(034) 81 300	21 890 nbl n	(034) 82 230
0628	Lillehammer	Postboks 370, 2601 Lillehammer	(062) 50 045	21 911 nbll n	(062) 59 944
0629	Oslo	Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo 1	(02) 31 60 00	79 213 nbsba n	
	Ekspedisjonen				(02) 33 69 91
	Kassen				(02) 31 68 90
	Fondskontoret				(02) 41 31 05
0631	Stavanger	Postboks 18, 4001 Stavanger	(04) 52 00 00	33 047 nbsta n	(04) 52 35 06
	Haugesund kassekr.	Postboks 233, 5501 Haugesund	(047) 28 500	42 893 nbhd n	(047) 16 117
0632	Tromsø	Postboks 475, 9001 Tromsø	(083) 55 411	64 141 nbtrm n	(083) 58 839
0633	Trondheim	Postboks 564, 7001 Trondheim	(07) 52 80 60	55 056 nbtrh n	(07) 52 63 57
0634	Vardø	Postboks 68, 9951 Vardø	(085) 87 621	64 355 nbvar n	(085) 88 398
0614	Alesund	Postboks 380, 6001 Alesund	(071) 21 710	42 894 nbaal n	(071) 29 886
	Kristiansund kassekr.	Postboks 80, 6501 Kristiansund N.	(073) 72 911	15 261 nbcs n	(073) 74 706

Returadresse:
NORGES BANK,
informasjonskontoret
Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo 1
(P.O.Box 1179 Sentrum, N-0107 Oslo 1, Norway)